

NOVOSTI HUBOČI

#1288

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 23. 8. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

342024

Vojni skok

Ministar obrane najavio je vraćanje temeljne vojne obuke, za civilno služenje moglo bi se odlučiti tri četvrtine mladića. Planiraju se goleme investicije u modernizaciju Hrvatske vojske, u vrijeme deficita proračuna stav je Vlade da na tome nema štednje. Izgleda da nema ni rasprave str. 2-3.

Njemački tenk Leopard 2 izložen
na ovogodišnjem danu njemačke
vojske (Foto: IMAGO/Christoph Hardt/
IMAGOSTOCK&PEOPLE/PIXSELL)

Koliko košta da košta

Ministar obrane najavio je vraćanje temeljne vojne obuke, a za civilno služenje moglo bi se odlučiti tri četvrtine mladića. Najavljene su i goleme investicije u modernizaciju Hrvatske vojske, a u vrijeme deficita proračuna stav je Vlade da na tome nema štednje

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 23/08/2024

NOVOSTI
NOVOSTI #1288

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujó Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

MINISTAR obrane IVAN ANUŠIĆ prošlog je tjedna – gotovo pa usput i vjerojatno s osnovnom namjerom da zasjeni neshvatljivo nesnalaženje premijera i Vlade poslije pogibije trojice Jadrolinijskih pomoraca u Malom Lošinj – objavio na RTL-u dvije vrlo važne vijesti. Prva: 1. siječnja 2025., nakon više od petnaest godina, vraća se obavezno služenje vojnog roka, odnosno obavezna temeljna vojna obuka. Druga: ‘Razgovarali smo s ministrom financija i došli do zaključka da u modernizaciji i opremanju oružanih snaga nema prostora za štednju. To je stav Vlade i politike, jer okolnosti u kojima se nalazimo sigurnosno nam ne dopuštaju da na tome idemo štedjeti.’ Tako je javnost, u jednom isforsiranom televizijskom istupu ministra obrane, saznala da je vojska postala državni prioritet iznad svih prioriteta, i to u situaciji u kojoj proračun već pati od nezanemarivog deficita, ponajviše zbog predizbornog povećanja plaća državnoj upravi i javnom sektoru teškog milijardu i 600 milijuna eura, pa ministar financija MARKO PRIMORAC šalje okružnice svojim kolegama da skreću rashode za minimalno deset posto. Nije li nas predsjednik Vlade ANDREJ PLENKOVIĆ, a ne ministar obrane, trebao obavijestiti o tako značajnoj i strateškoj promjeni u konceptu državne potrošnje? Nije li za takvu odluku neophodna ozbiljnija argumentacija od općenitog i maglovitog pozivanja na rat u Ukrajini te na sigurnosnu prijatnju iz Rusije?

Što se tiče obavezne vojne obuke, prema onome što smo dosad doznali od Anušića, jasno je da se radi o još uvijek nedomišljenoj i na brzinu sklepanoj ideji. Doznali smo da će se raditi o temeljnoj pješadijskoj obuci, koja će trajati osam tjedana i provodit će se u kasarnama u Požezi, Kninu i Sinju, na služenje će biti pozivani muškarci u dobi od 18 do 27 godina, mjesečna naknada trebala bi iznositi 700 eura, a postojat će vjerojatno i neke dodatne beneficije za one koji se odazovu, to jest za one koji ne iskoriste ustavno pravo na priziv savjesti. Ministarstvo obrane procjenjuje da će se za civilno služenje odlučiti tri četvrtine od oko 17 tisuća mladića koji svake godine postaju punoljetni: ta procjena ne bazira se na novim istraživanjima nego najvjerojatnije na podacima o odzivu iz 2008. godine. Civilni ročnici, sva je prilika, služit će besplatno i dvostruko duže od vojnih, i to u jedinicama Civilne zaštite, u sustavu socijalne skrbi i u infrastrukturnim radovima na razini lokalne samouprave. Tu se otvara niz pitanja, ali Anušić se time ne zamara, jer ta pitanja ionako neće biti u nadležnosti njegova resora. Na primjer, što se to četiri mjeseca ima učiti o osnovnom spasilačkom djelovanju u okolnostima elementarnih nepogoda i prirodnih katastrofa te ima li devastirana Civilna zaštita kadrovske i materijalne kapaciteta da svake godine obučiti nekoliko hiljada ljudi? Ili, na primjer, koji su to poslovi u ustanovama socijalne skrbi koje mogu obavljati nestručne osobe i koliko je takvih radnih mjesta uopće upražnjeno? Može li se, na kraju krajeva, silom zakona slati mladiće da četiri mjeseca sudjeluju u građevinskim radovima, u svojevrsnim prisilnim radnim akcijama?

Nejasnoća, naravno, ima i kad je riječ o dvomjesečnoj vojnoj obuci. Raspolaze li Hrvatska vojska, prije svega, dovoljnim i kvalitetnim dočasničkim kapacitetima za provođenje pješadijske obuke više hiljada ljudi godišnje, jer dočasnici su ključni za taj posao? Koliko treba vremena i novca da se vojarne u Požezi, Kninu i Sinju u svakom pogledu osposobe za boravak nekoliko stotina novih ljudi? Osim toga, nitko ne izlazi ni s približnim podatkom o tome koliko će koštati cijela ta priča, i to ne samo u budže-

Ministar Anušić na prisezi ročnika u požeškoj vojarni u svibnju ove godine (Foto: Ivica Galović/PIXSELL)

tu Ministarstva obrane. Barata se iznosom od oko 70 milijuna eura, no nema dileme da će, barem u prvim godinama, cifra biti znatno veća. Na sve to dolazi i nerazriješeni politički moment koji je neizbježan da bi se vratila obavezna vojna obuka, a to je suglasnost predsjednika ZORANA MILANOVIĆA, vrhovnog zapovjednika. Milanović se, po svemu sudeći, neće upustiti u bojkotiranje ove Vladine namjere, ali dao je do znanja da očekuje da se s njime o tome razgovara na službenoj razini, da mu se predoče argumenti i pojedinosti, a ne da mu se preko medija ili ‘preko ograde’ bacaju nepotpuni prijedlozi i nerazrađene zamisli. Zasad od toga nema ništa, jer je – poslije početne korektnosti – ministar Anušić, pod utjecajem Plenkovića i vlastitih unutarstranačkih ambicija, zauzeo prema Milanoviću gard sličan onome koji je imao njegov prethodnik MARIO BANOŽIĆ.

Isto je i u pogledu planova o nabavi modernijeg naoružanja, borbenih sustava i vojne opreme. Vrhovni zapovjednik iz medija saznaje što se sve kani kupiti, a medijske najave iz pouzdanih izvora više su rezultat PR-manjevara Anušića i Plenkovića nego realnih mogućnosti, unatoč političkoj proklamaciji da se na obrani neće štedjeti. Već gotovo tri godine nije održana sjednica Vijeća za obranu, jer premijer to ne želi i ne postoji mehanizam da ga se natjera na poštivanje Ustava, nema koliko-toliko aktualnih strateških dokumenata koji bi definirali obrambeni koncept Republike Hrvatske, dugoročni plan razvoja oružanih snaga i doktrinu upotrebe vojnih potencijala, pa da se onda u skladu s time kupuju borbeni sredstva, a ne može ih ni biti kad HDZ obranu zemlje tretira kao poligon za stranačku propagandu, i kad enormno skupa vojna nabava ovisi o političkim potrebama te utjecajima misterioznih savjetnika i generalskih lobija na svu trojicu dosadašnjih – nedoraslih – Plenkovićevih ministara obrane. U svojim glavnim crtama obrambena politika morala bi biti plod konsenzusa svih relevantnih političkih i društvenih aktera, ne samo predsjednika Republike i Vlade kao Ustavom ovlaštenih sukreatora u tom segmentu vlasti. U Hrvatskoj nema ničeg od toga: u Hrvatskoj je obrambena problematika stvar dogovora struja unutar HDZ-a, potpune improvizacije i *ad hoc* odluka vezanih za stranačke propagandne akcije.

Ako je suditi prema naslovniciama novina i portala, prvi na MORH-ovoj listi želja jest američki raketni sustav zemlja-zemlja HIMARS, dalekometno oruđe visoke preciznosti kojim ne raspolaze ni jedna država u regiji, a i u Europi je vrlo rijedak. Ima ga ukrajinska vojska i pokazao se efikasnim na

ukrajinskom ratištu. Ugovor bi navodno trebao biti potpisan do kraja godine, dok bi se isporuka kompletnog sustava čekala tri do četiri godine. Cijena bi bila najmanje 500 milijuna eura, dakle kao šest rabljenih borbenih aviona Rafale. Eskadrila tih višenamjenskih francuskih borbenih letjelica u Hrvatsku će, inače, u cijelosti doći u idućih godinu dana, ali dotad sigurno neće biti riješen problem njihove zaštite. Hrvatsko ratno zrakoplovstvo trenutno raspolaze francuskim sustavom Mistral, koji dolazi u paketu s Rafaleima, no to je protuzračni mehanizam kratkog dometa i može donekle uspješno braniti zrakoplove dok su prizemljeni. Iz toga proizlazi da će Hrvatska uskoro morati u nabavu ozbiljnog protuzračnog sustava srednjeg ili dugog dometa – naravno, ne samo zbog obrane Rafalea – što znači ulaganje od novih nekoliko stotina milijuna eura. Na popisu slijedi 30 suvremenih njemačkih tenkova Leopard 2. Hrvatska je još daleko od sklapanja ugovora, još dalje od isporuke, a cijena za 30 primjeraka kreće se od 300 milijuna eura naviše. Pisalo se i o kupovini novih francuskih haubica Caesar, turskih borbenih dronova Bayraktar, jedne ili čak dviju korveta za Ratnu mornaricu, uz još dva ili tri obalna ophodna broda koji bi narednih godina trebali izići s navoza Brodosplita, s tim da će prvi zaploviti do kraja ove godine... Dogovorena je kupnja dodatnih osam ame-

Raketni sustav HIMARS, tenkovi Leopard 2, haubice Caesar, dronovi Bayraktar, dodatni helikopteri Black Hawk, korvete, sve je na to listi želja i planova. Cijena je barem tri milijarde eura u vrijeme kada je godišnji proračun MORH-a 1,2 milijarde

ričkih helikoptera Black Hawk, pored četiri koja su odnedavno u sastavu HRZ-a. Doda li se svemu ovome pripadajuća oprema i municija, trebat će minimalno tri milijarde eura. Za usporedbu, ukupni ovogodišnji proračun Ministarstva obrane iznosi milijardu i 200 milijuna eura. Nitko iz Vlade ni u tragovima ne navodi kako se namjerava namaknuti taj novac, niti se o tome vodi ikakva politička i društvena debata, uostalom, kao ni o bilo čemu drugom što se tiče obrambenog sektora.

Ono što se upadljivo izbjegava spominjati jest razvoj još jedne – treće – gardijske pješadijske brigade srednje težine. Hrvatska se još 2016. obavezala NATO-u da će do 2026. stvoriti takvu formaciju, s tim da je riječ o labavoj obavezi čije kršenje ne povlači nikakve formalne posljedice, i do danas nije učinjeno praktički ništa da se ispuni rečeno obećanje. Nije stoga što se radi o neusporedivo zahtjevnijem i višestruko skupljem poslu od skoro pa nasumičnog istresanja milijardi za avione, tenkove, raketne sustave. Za početak, kako i gdje pronaći oko dvije tisuće i 500 obučanih vojnika za popunjavanje nove brigade, a da se pritom znatno kadrovski ne oslabe dvije postojeće gardijske brigade i Zapovjedništvo specijalnih snaga? Jasno je da Hrvatska neće u tome uspjjeti u sljedeće dvije godine. Nabava modernijih i sofisticiranijih borbenih sredstava trebala bi poslužiti kao svojevrsno opravdanje za odgodu formiranja te postrojbe.

Svim ovim mogućim tehničkim akvizicijama, koje će se u najboljem slučaju dogoditi u idućih tri-četiri-pet godina, Hrvatska će donekle uhvatiti korak sa sadašnjim trenutkom, ali neće pokazati da razmišlja o relativno bliskoj budućnosti, odnosno o oblicima ratovanja koji već jesu ili će ubrzo postati nezaobilazni ako se želi uspostaviti učinkovit obrambeni štit. Mislimo, naravno, na upotrebu različitih vrsta dronova, od kojih bi se neki jednostavniji mogli proizvoditi i u Hrvatskoj, na sustave obrane skupih sredstava od napada jeftinim bespilotnim letjelicama, na kibernetičko ratovanje i informatičku zaštitu strateške infrastrukture, na korištenje umjetne inteligencije u planiranju i analizi bojišta, na stimuliranje mladih inženjera da se odluče za karijeru u vojsci, na suradnju s fakultetima i privatnim tvrtkama, na osmišljavanje suvremenijeg modela vojnog obrazovanja... O tome Plenković i Anušić ne govore, jer znaju da je prosječnog HDZ-ova ili hrvatskog birača teško fascinirati pameću i racionalnošću, naročito kad se radi o vojsci: za tu namjenu bolje služe avioni, tenkovi i raketni sustavi, koliko košta da košta. ■

Hotelskim lordovima na usluzi

Usprkos brojnim pokazateljima koji govore o socijalnoj i ekonomskoj štetnosti važeće turističke politike i podređenosti privrede turizmu, na margini diskusije o uspješnosti ovogodišnje sezone intenzivira se prepuštanje regulacije tog sektora krupnim hotelijerima kao njegovim najvećim igračima

Na margini opće diskusije o uspješnosti ovogodišnje turističke sezone po ostvarenim brojevima, prilično bi neprimjetno mogao proteći jedan javnopravni prekrat u tome uslužnom sektoru. O njegovoj će obimnijoj regulaciji, bar kako se zasad odvija radnja, ubuduće presudno odlučivati najveći igrači. Oni su uglavnom krupni hotelijeri, i konkurentski su suprostavljeni obiteljskim iznajmljivačima, pa i svima onima koji se tako prezentiraju, a zapravo su turistički mešetari s viškom imetka u nekretninama. No da svejedno najprije obratimo pažnju na rečene brojeve, dok ne predemo na efekte i širi kontekst turizma u jednoj zajednici i, dakle, politici.

Razmjerna panika kojom je popraćen određeni pad ukupne posjete gostiju nije sasvim bez osnove, ali tek nakon strukturiranja podataka. Na pitanje je li sezona generalno uspješna ili pak zabrinjavajuće mršava – u takvom se rasponu kreću refleksije, naime – najprecizniji bi odgovor u ovom času, netom po njezinu vrhuncu, glasio: kako kome. Na razini ove godine, s prvih joj sedam mjeseci, do pada broja dolazaka i noćenja nije došlo, ali jest u visokoj sezoni. Lipanj i srpanj, te vjerojatno kolovoz, iznevjerili su očekivanja i prouzročili svojevrсни defetizam u medijskoj javnosti. Nadalje, dotični pad nije rasporoden pravilno, jer su hoteli još odlično posječeni, za razliku od ostatka smještaja,

osim što ne treba zaboraviti činjenicu da taj ostatak tvori pet šestina ponude.

Naročito je zlokobno odjeknula vijest da su izostali Nijemci, odnosno visoka posjećenost turista iz Njemačke kojih je ove godine doma ostalo ili drugdje otišlo čak oko 150 tisuća, u odnosu na lanjsku statistiku. Poznato je da ta zemlja upada u sve dublju ekonomsku krizu, a ne želimo sad vrijeđati ničiju inteligenciju tumačenjem što to znači kad ti glavni trgovinski partner nije u dobroj formi. U tezu da je manja posjećenost u jeku sezone dobra, ako je kombinirana s višom posjetom kroz ostatak godine, rado su povjerovali mnogi. U onu da će nam ih nadoknaditi gosti iz Poljske i Mađarske, i to

na duži rok, zacijelo nije bio sklon povjerovati nitko.

Zbrku je pojačala i priča o naglo poraslim cijenama koju je KRISTJAN STANIČIĆ, direktor Hrvatske turističke zajednice, uzaludno pokušao demantirati, ogorčeno pritom zamjerajući domaćim i stranim medijima. Uskoro se pokazalo da ni Eurostat nije na njegovoj strani, objavljujući da su hrvatskom turizmu cijene turističkih usluga ove godine porasle dvaput više od EU-prosjeka. Porast je zabilježen najvećim dijelom u visokoj sezoni, tj. onda kad su ugostitelji za-

Razmjernom panikom popraćen je pad ukupne posjete turista
(Foto: Grgo Jelavić/PIXSELL)

ključili da je posjeta više nego dobra, e da bi naknadno baš zbog tih cijena bili ponukani zakukati nad lošim nastavkom poslovanja.

Pluseve smo tako ispucali na zaključcima o boljoj sezonalnoj distribuciji posjete i zadovoljavajućim sumarnim rezultatom na razini prvih sedam mjeseci. Minusa ima još, pored nabrojanih počev od toga da turizmu ovdje i dalje fali barem par desetaka tisuća radnika, zato što ni postojeći nisu dovoljno plaćeni i očito nemaju prihvatljive uvjete za rad i život. Pritom ostaju bez radnog mjesta čim sezona završi, s izuzetkom kadra u hotelima koji si ne mogu dopustiti improvizaciju, ali već smo konstatare da on zaprema manji dio hrvatskog turizma.

Ne toliko kardinalan unutar sektora, iako veoma ekonomsko-politički i socijalno-politički simptomatičan, podatak je o radnom angažmanu umirovljenika u turizmu. Samo u lipnju ih se na pola vremena zaposlilo u tom sektoru preko tisuću novih, što se ispostavilo kao najveći skok općenito, premda ih ukupno najviše radi u trgovini, a i ona je sezonski čvrsto vezana uz turizam. Umjesto da ljetuju na moru ili u planini, hrvatski penzioneri ovisni su o radu u turizmu, kao i turizam o njima, ili će se izvjesno urušiti i njegov i javnobudžetski prihod.

O pritisku infrastrukturnom i ekološkom nema potrebe dodatno govoriti, nakon što su se toliki alarmi proteklih godina slili u jedan, tako ustrajan da smo se stigli pomalo naviknuti na nj. Tragedija u kojoj su prije nekoliko dana poginula trojica radnika Jadrolinije otkrila je razmjere zapuštenosti javnog broдача koji predstavlja centralni transportni uvjet opstanka jadranskih otoka, i bez kojeg ni ove države nema u praktičnom smislu. Svedemo li odnose na meritum, stradali pomorci su u biti žrtvovani profitu turističke industrije, ali blesavo je očekivati da će se na tome stati. Konačno, nitko ne pokazuje znakove prilagodbe rastućim međunarodno-sigurnosnim problemima ni eventualnoj perspektivi u kojoj bi turizam nešto osjetnije posustao. Hrvatska bi u tom slučaju bila gladna, doslovno, jer danas nije u stanju proizvesti više od jedne trećine potrebne joj hrane.

Kao ni u primjeru infrastrukturnog mraka, nećemo ovom prilikom nabrajati o kakvim je sve manama i nedaćama agrara riječ. No bacit ćemo i tu svjetlo na jedan recentni primjer – onaj u području mljekarstva, koje je nekoć bilo perjanica hrvatske poljoprivrede, a inače je poznato kao podsektor s najvišom dodanom vrijednošću u prehrambenoj industriji. Nedavno je objavljeno da se i ovom godinom nastavlja pad u proizvodnji mljeka u Hrvatskoj, koja je unutar zadnjih 10 godina opala za 27 posto. Ujedno smo pali na proizvedenih manje od 40 posto vlastitih potreba, te se zakovali na uvjerljivom dnu EU-a i po tom parametru.

I taman kad bi se morala očekivati politička alternativa tome, neki zaokret prema diversifikaciji hrvatske privrede, dobit ćemo dosad najveću potvrdu važeće hijerarhije u turizmu. Vratimo se na hotelijere koji prema visini prihoda zauzimaju par desetaka vodećih mjesta u turističkom sektoru, pored rijetkih izuzetaka kakav je npr. franšiza na McDonald'sove hrvatske restorane u posjedu GEORGEA GAVRILOVIĆA. Među njima debelo prevladavaju strani vlasnici, na čelu s Valamarom i raznim mu iteracijama i partnerstvima, uz tek ponekog domaćeg, od kojih se izdvaja Adris grupa ANTE VLAHOVIĆA.

To valja naglasiti zbog učestalih prigovora da će interes ljudi koji ovdje uopće ne žive, odskora u krajnjoj liniji dominantno krojiti kapu hrvatske turističke politike. Čulo se to u javnoj raspravi o trima novim dokumentima, izdancima Zakona o turizmu, otvorenoj do kraja ovog mjeseca. Konkretno, posrijedi su: Nacrt prijedloga Pravilnika o metodologiji

izračuna prihvatnog kapaciteta, Nacrt prijedloga Pravilnika o metodologiji izrade plana upravljanja destinacijom, i Nacrt prijedloga Pravilnika o pokazateljima za praćenje razvoja i održivosti turizma.

Glavnina posla u tome bi imala biti povjerenica lokalnim uredima Turističke zajednice; one će izrađivati planove upravljanja, dok će ih lokalne vlasti odobravati. Nije tajna da većinski dio utjecaja na te zajednice, posebno u vodećim turističkim sredinama, drže spomenuti hotelijeri, a drugih sektorskih aktera nema, vidi čuda, ni u radnoj skupini za utvrđivanje metodologije izračuna prihvatnih kapaciteta. Nema tamo ni predstavnika lokalnih samouprava, ni obiteljskih iznajmljivača – a oni su ti koji žive ovdje – ni manjih poduzetnika, ni privredne ili obrtničke komore.

S dodatnim favoriziranjem ionako najmoćnije sektorske frakcije kapitala ostaje deplasiranim pitanje o njezinu utjecaju na vlasti. Donošenje novih urbanističkih i sličnih planova, te upravljanje javnim prostorom i pomorskim dobrom past će stoga još više pod njezin upliv, a paralelno se otvara problematika rearanžiranja turizma u relacijama naznačenima gornjom opaskom o unutar-sektorskoj konkurenciji. Ta konkurentnost, međutim, ima delikatnu socijalnu i klasnu dimenziju, jer gro smještajne ponude u Hrvatskoj čine obiteljski iznajmljivači, ljudi koji su državnom ekonomskom strategijom neopozivo s raznih drugih poslova skrenuti na turističku djelatnost.

Raznog drugog posla više nema, ubijen je pogodovanjem turizmu i uvozu – turistički prihod daje petinu domaćeg bruto državnog proizvoda – pa se uz istiskivanje obiteljskih iznajmljivača s tržišta može predvidjeti socijalna drama golemih proporcija. Manje će u tome stradati turistički mešetari, nakretninski posjednici koji svoje apartmane iznajmljuju preko internetskih buking-servisa, neopterećeni iole ozbiljnijim porezom. Mijena se neće odviti preko noći, i valjda neće biti svugdje jednako intenzivna, a ovisit će i o različitim vidovima otpora odozdo. No zadesit će nas neizbježno, pa ćemo s eliminacijom dijela omraženog masovnog turizma ostati i bez masovne zaposlenosti stanovništva u kućnim turističkim obrtima.

Moglo bi i drukčije, ako ćemo pravo, i to ne jedino strateškim preusmjeravanjem hrvatske ekonomije koje se zasad čini totalno nemogućim. Turizam bi se mogao rasteretiti profitera među iznajmljivačima prvenstveno kvalitetnijom fiskalnom politikom, već dugo fiksiranom na brutalno oporezivanje najširih slojeva umjesto progresivnih stopa kojima bi se ravnomjerno uzimalo od bolje stojećih pojedinaca i skupina. Štoviše, time bi se dosta riješilo i goruću nekretnosko-tržišnu te stambeno-političku problematiku, pod ruku s demografskom krizom. Ipak, famozna je politička volja htjela drukčije, a to drugo se izražava upravo novim pravilnicima u turizmu.

Novi hrvatski ministar turizma TONČI GLAVINA se neće složiti s ovim konstatacijama, niti s tvrdnjom da turizam ostaje ključno žarište problema ove zemlje, ne isključivo glavni ekonomski oslonac. Prva tri mjeseca mandata iskoristio je za marketinške istupe, nastojeći eliminirati nezadovoljstvo i proširiti optimizam ususret regulaciji turizma kao održive djelatnosti. Usput se požalio i na antikiršćansko otvaranje Olimpijskih igara u Parizu, kojem je prisustvovao uživo, ali to nas manje zanima. Pažnju nam je zadržao utisak da nije moguće rješavati infrastrukturne i ekološke probleme stvaranjem novih, primarno socijalnih. I nerješavanjem fiskalnih, što mu dođe na isto, pa ćemo svakako nastaviti pratiti zacrtani nedemokratski proces snaženja ovdašnjih hotelskih lordova. ■

Drinković problematičnost aranžmana nije raščistio u demantiju

DR. IVAN DRINKOVIĆ reagirao je na tekst objavljen u Novostima pod naslovom 'Probijanje ultrazvučnog zida', u kojem analiziram lukrativnu i potpuno privatiziranu praksu edukacije liječnika za samostalno obavljanje UZV pregleda preko privatne Poliklinike Drinković i Hrvatskog senološkog društva.

U reagiranju se, kao i u svim reklamama za svoj privatni biznis, dr. Drinković predstavlja kao profesor na Medicinskom fakultetu u Zagrebu (po novome 'umirovljeni'), iako nastavnički status – po izvorima u samom vrhu MEF-a – nema barem dvadeset godina. Afektirano ocjenjujući tekst kao 'zlomjeran' i 'klevetnički', dr. Drinković prvo osporava da ima skoro ekskluzivno pravo na komercijalnu edukaciju za rad s medicinskim UZV-om u Hrvatskoj, pa kaže da postoji najmanje dvadesetak tečajeva iz UZV-a koji su verificirani u Hrvatskoj liječničkoj komori (HLK). U pretraživanju stranica HLK, našla sam ukupno četiri takva tečaja unatrag više godina i svi su izvan domene onoga čime se Drinković bavi (ginekologija, ortopedija). No, sve i da je dr. Drinković samo jedan od pedeset organizatora takvih tečajeva, ostao bi problem netransparentnosti procedure kojom država nekome omogućava da izdaje certifikate za samostalan rad liječnika, a sam je Drinkovićev aranžman problematičan na mnogo razina koje nije raščistio u svojem demantiju.

Nadalje, dr. Drinković demantira da javni sektor besplatno servisira tečaj iz privatnog sektora, iako u nastavku rečenice sam kaže da 'javni sektor nije jedini nositelj edukacije'. Riječ je o logičkoj pogrešci; za valjanost tvrdnje da javni sektor servisira privatne inicijative, nije potrebno dokazivati da je servisiranje ekskluzivno dogovoreno s javnim sektorom. Pozivam dr. Drinkovića da raščisti i temu plaćanja mentora, pa javno (ili poreznoj upravi) pokaže ugovore o zajedničkom održavanju tečajeva s ustanovama u javnom i privatnom zdravstvu, kao i fakture isplaćene za uslugu mentoriranja. Također, pozivam Ministarstvo zdravstva i HLK da rastumače po kojoj je osnovi cijeli aranžman u skladu sa zdravstvenim propisima, nakon što u višetjednoj komunikaciji sa mnom nijedna nadležna služba to nije uspjela dokazati.

Vezano za slučaj specijalistice UZV-a u Domu zdravlja Zagreb (podaci poznati redakciji) koju je nadređeni zamolio da podučiti liječnika koji je završio UZV dojke kod dr. Drinkovića, prozvani liječnik demantira tvrdnju da na taj način 'javno zdravstvo za

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1287
Samostalni
tjednik
za racionalnu
manjinu
petak, 23. kolovoza
2024.

Šuti, trpi i plati

Predstavnici MUP-a godinama negiraju sustavna, često brutalna kršenja ljudskih prava izbjeglica na granici.

najčešći i najubojitiji ženski karcinom dobiva na brzinu priučenog liječnika'. Pošto to osporava tvrdnjom da njegova edukacija iz UZV-a dojke traje 14 dana, a da ga prate 'multidisciplinarna predavanja iz epidemiologije, patologije, radiologije, kirurgije i onkološke terapije', svoju prvu tezu mogu nadopuniti tako da glasi: 'umjesto doajenke UZV-a dojke javno zdravstvo za najčešći i najubojitiji ženski karcinom dobiva liječnika priučenog u dva tjedna kursa kod dr. Drinkovića'.

Dr. Drinković tvrdi da je kleveta i da je Hrvatsko senološko društvo paravan za njegov privatni posao, a da njegove privatne tajnice društvu samo pružaju besplatnu administrativnu pomoć. No, tu ništa nije besplatno. Ovaj radiolog svoje najčešće trodnevne tečajeve naplaćuje od 1.200 do 1.750 eura, a k tome radi i mimo programa senološkog društva. S koje bi osnove stručno društvo za bolesti dojke moglo zarađivati na tečajevima UZV-a štitnjače, glave, vrata i abdomena? Da edukativna djelatnost dr. Drinkovića nije 'sretno' povezana s aktivnostima Hrvatskog senološkog društva, potvrdila je i njegova predsjednica, ugledna onkologinja dr. PAULA PODOLSKI.

Vlasnik Poliklinike Drinković za kraj kaže da je 'zlomjerna i netočna' i tvrdnja da se ne može doznati broj polaznika tečaja, iako je u skoro sat vremena razgovora i na pitanje da otprilike navede njihov broj, više puta rekao da ne zna odgovor.

Iz HLK i Koordinacije hrvatske obiteljske medicine (KOHOM) nisu htjeli odgovoriti na isto pitanje, pa time zaključujem ovaj slučaj.

Nataša Škaričić

VESNA TERŠELIČ

Ne uspijevamo izaći iz magle ustaškog pozdrava

Magla je stvorena dokumentom Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima. I Plenkovićeva, i sve dosadašnje vlade peru ruke od odgovornosti za kreiranje obrazovnih politika zbog kojih dijelu društva nije jasno tko su bile žrtve, a tko počinitelji zločina

HRVATSKA politička scena ni 29 godina poslije hrvatske vojno-redarstvene operacije Oluja još uvijek nije sazrela do civilizacijskog nivoa da se u danima obilježavanja hrvatske pobjede spomenu civilne žrtve srpske nacionalnosti i jednoglasno osudi

slavljenje ustaških zločina po hrvatskim trgovima. A da je bilo ratnih zločina nad civilima srpske nacionalnosti ustvrdio je i Haški tribunal u obrazloženjima oslobađajućih presuda hrvatskim generalima ANTI GOTOVINI i MLADENU MARKAČU prije 12 godina. O politikama sjećanja i statusima nespomenutih civilnih žrtava srpske naci-

onalnosti, zaboravljenoj zadaći hrvatskog pravosuđa da procesuiraju sve ratne zločine te o dnevno-političkoj klimi manifestiranoj tijekom avgustovskih dana, razgovarali smo s neumornom aktivistkinjom za ljudska prava i voditeljicom Documente – Centra za suočavanje s prošlošću VESNOM TERŠELIČ.

Više od tri decenije otvorenog koketiranja jednog dijela hrvatskog društva s ustaškim nasljeđem i činjenica da političke elite sustavno ignoriraju kršenje Ustava izrodilo je mase koje kliču ustaški pozdrav bez sankcija. Kada će Hrvatska biti spremna suočiti se sa svojom prošlošću?

U deset godina grad je izgubio 16 posto stanovništva

Život je krenuo dalje

Međunacionalnih problema danas u Pakracu uglavnom nema ili ih je puno manje nego ranije. ‘Smatram da će odumirati s odlaskom generacija koje su proživjele rat’, čuli smo u fokus-grupi. Mladih je malo, što se vidi i po broju upisanih u srednju školu. Odlazi se zbog nedostatka posla, ali i dolazi zbog života bez stresa velikog grada

NIJE sve tako sivo, kad imaš s kim otić’ na pivo – odzvanjaju stihovi Hladnog piva dvorištem Janković, baroknim vlastelinskim kompleksom u središtu Pakraca u kojem su Osnovna glazbena škola, gradski muzej, vijećnica i braniteljski dom. Sredina je lipnja, posljednji dan festivala Multipak, pa lokalni bendovi sviraju poznate pop, rok i pank numere. U središtu ove višednevne manifestacije izložba je haj-faj tehnologije, a organiziran je i niz popratnih programa kao što su predavanja, promocije knjiga, filmske projekcije, edukativne radionice za djecu i odrasle. Spoj je to

tradicionalnog i suvremenog, od predstavljanja lokalnih autohtonih proizvoda do DJ-nastupa kulturnog izdavača alternativne muzike ZDENKA FRANJIĆA ili koncerta DAMIRA URBANA na čijem su koncertu bile stotine i stotine slušatelja, uključujući poneke s ortodoksnim pank frizurama.

— Na koncertu sam sreala malo poznatih. Većinom su to bili ljudi iz drugih mjesta. Načelno su izlasci ovdje slabi. Postojao je disko-klub, ali više ne radi. Živa muzika ili DJ-nastupi postoje samo u kafićima poput ‘Elixira’, ‘Jet-Seta’ i ‘Cubisma’. Sve su to uglavnom narodnjaci. Osobno mi takva muzika odgovara. Ipak, nedostaje sadržaja za one koji slušaju

nešto drugo. U Pakracu i okolici rijetka su mjesta s drugačijom ponudom muzike – govori BILJANA SUDAR, 20-godišnja Pakračanka i studentica menadžmenta na zagrebačkom Sveučilištu Libertas.

Iz popisa stanovništva jasno je da iz Hrvatske najviše odlaze mladi. U Pakracu – gradu i pripadajućim selima – 2011. živjelo je ukupno 8.460 stanovnika. Deset godina kasnije ima ih 7.086, odnosno 16 posto manje. Onih u dobi od 15 do 34 godine spomenute 2011. bilo je približno 23 posto od ukupnog broja. Deset godina potom njihov udio opao je na 20,5 posto – u apsolutnim brojkama, riječ je o 1.456 mladih iz te dobne kohorte. Svega

nekoliko kilometara od Pakraca nalazi se Lipik. Dva zapadnoslavonska gradića blisko su povezana, pa ovdašnjim mladima ima smisla pribrojiti tamošnje. Njih je danas nešto preko tisuću, četiri stotine manje nego 2011. godine. Doima se da kraj nema presvijetlu demografsku perspektivu, što urušava i svaku drugu.

— Srednja škola u Pakracu nudi gimnazijski program i niz programa usmjerenog obrazovanja – za zanimanje medicinske sestre i medicinskog tehničara, fizioterapeuta, građevinskog tehničara, montera suhe gradnje, rukovoditelja građevinskim strojem. Za fizioterapeutskim smjerom vlada velika potra-

žnja pa dolaze djeca iz okolnih gradova bez medicinske škole. Tako Pakrac ima i učenički dom. Naša djeca često se školuju i u Daruvaru, kojem inače gravitiramo (nešto veći grad udaljen je dvadesetak kilometara, op. a.). Tamošnja srednja škola nudi programe za zanimanje hotelijersko-turističkog tehničara, agroturističkog tehničara i ekonomista, kao i one trogodišnje namijenjene školovanju trgovaca, konobara i kuhara. Brojni mladi zapošljavaju se tijekom sezone na obali. Neki tamo ostaju, neki odlaze u inozemstvo. U Pakracu ih ostaje malo – govori MIRSADA POPOVIĆ DAMJANOVIĆ, dogradonačelnica iz reda srpske manjine, koja dodaje kako se oni koji su otišli u većim gradovima naviknu, primjerice, da kad god zažele mogu otići u pozorište, «što ovdje nije moguće. Vraćaju se oni koji žele miran život i prirodu, naročito ako mogu raditi onlajn. U selo Kusonje doselila su se dva Indijca».

Ovdašnja srpska zajednica u teškom je položaju. Dok je 2011. u Pakracu živjelo 1.340 Srpkinja i Srba, deset godina kasnije popisano ih je svega 801 – gotovo 40 posto manje. Njihov udio u ukupnom stanovništvu opao je s približno 16 na 11,3 posto. Razlozi su i puke biološke prirode, s obzirom na to da se nakon rata devedesetih vraćalo uglavnom starije stanovništvo. Razmjeri katastrofe još su jasniji ako se pogleda popis iz 1991. godine: tada je ovdje živjelo 16.367 stanovnika, od čega 7.818 ili gotovo 48 posto Srba. Nestalo je gotovo 90 posto srpskog stanovništva Pakraca: podatak porazan i za većinsku zajednicu i kraj u cjelini.

— U ponekim selima ostalo je troje-četvero stanovnika, pa se postavlja pitanje o opravdanosti ulaganja u infrastrukturu... Mladih iz srpske zajednice je malo. U svakoj generaciji možda jedno-dvoje upisuje srednju školu u Pakracu. Najčešće odlaze u Daruvar, gdje im se nude zanimanja s kojima mogu i drugdje tražiti posao, ili u zagrebačku Srpsku pravoslavnu opću gimnaziju – objašnjava Popović Damjanović.

Prilikom posjeta smo u suradnji sa sociologinjom DOROM LEVAČIĆ proveli fokus-grupu sastavljenu od ovdašnjih mladih osoba srpske nacionalnosti. Među njima su srednjoškolski, studenti, zaposleni. Kao glavni razlog za odlazak navode zaposlenje. «Sumnjam da ću nakon školovanja lako ovdje naći posao», kaže jedna osoba iz grupe, odnosno «mislim da bih morala ići u neki veći grad», dodaje druga. «Imam posao, ostajem ovdje – ukoliko se nešto ne promijeni», reći će naredna. Indikativan je i komentar kako se nekada moglo računati na stalno zaposlenje, a sada se «otkaz dobije preko noći. Mislim da je i to razlog zašto mladi odlaze». U prošlosti je samo u ovdašnjem drveno-industrijskom kombinatu Papuk radilo preko 1.100 zaposlenih. Ostaci tvrtke su likvidirani prije nekoliko godina. Pakračko gospodarstvo danas je uglavnom orijentirano na obrte, malo poduzetništvo – uslužne djelatnosti, trgovinu, prerađivačku industriju i građevinarstvo, kao i na poljoprivredu. Sve značajnija privredna grana je turizam. Okolne niske, bujno šumovite planine obiluju veoma privlačnim krajolicima, pružajući brojne potencijale za kontinentalni turizam, od najma kuća na osami do brdskog biciklizma. Važan socijalni, pa i ekonomski faktor je i ovdašnja Opća županijska bolnica s 240 zaposlenih. Grad odnedavno više nije klasificiran kao nerazvijeno područje.

— Naši poljoprivrednici nisu sretni – više ne mogu aplicirati na neke natječaje. Ne znamo što je podiglo indeks razvijenosti, mi se i dalje doživljavamo nerazvijenima – komentira dogradonačelnica.

Mladima Pakrac nudi niz sportskih aktivnosti – između ostalog postoje nogometni,

Mirsada Popović
Damjanović

Koncert Damira Urbana u Pakracu

rukometni i odbojkaški klub, trening bori-lakih vještina i fitness. U lokalnom domu kulture organiziraju se kazališne predstave i redovne projekcije filmova, a filmski program povremeno nudi i Gradska knjižnica, uz promocije knjiga, predavanja i priredbe. «Kada dodem iz škole, najčešće idem na folklor. Ne u Pakracu nego u Daruvaru. U Pakracu su polaznici manjeg uzrasta, pa ne možemo više plesati s njima», kaže sudionica fokus-grupe. Jedan ispitanik bavi se lovom «tako da sam slobodno vrijeme većinom u šumi», dok ostali dokolicu provode u šetnji ili na kavi s prijatelji(ca)ma.

Provoda svakako nedostaje. Koncerti poznatijih izvođača događaju se dva ili tri puta godišnje, često u sklopu festivala poput Mul-

tipaka, koji je 2012. u suradnji s institucijama pokrenuo jedan audio-entuzijast. Festival je stvorio vjernu publiku i iz drugih gradova, koja ciljano dolazi u Pakrac. No mimo još ponekog događaja, poput sajma 'Slavonski banovac', mjesto je relativno mrtvo. «Nema mo disklo ili tako nešto. Većinom (se izlazi) po kafićima. Ako neko želi (više), ide u Daruvar...», kaže osoba iz fokus-grupe. Ambiciozniji izlaze i po ostalim okolnim gradovima, od Novske do Virovitice. A koliko iseljavanje oštećuje male sredine, u kojima se gubitak i manjeg broja ljudi u najpropulzivnijoj dobi osjeti više nego u većim gradovima, pokazuje primjer amaterskog kazališnog mjuzikla 'Dobri jarani' iz 2022., nastalog u suradnji pa-

Biljana Sudar

kračkog kulturnog društva Sloga i kulturnog benda Zabranjeno pušenje.

— Bio je to vrlo uspješan projekt. Glumili su uglavnom srednjoškolski, ali brzo su se razišli, otišli na studij ili drugdje. U malim sredinama je teško ostvariti kontinuitet u radu – kaže dogradonačelnica.

Ponešto depresivnom dojmu doprinosi i nedostatak ponude robâ široke potrošnje. «Sve je nekako tužno. Nedostaje ljudi, nemate trgovine, nema odjeće za kupiti baš. Morate ići u druga mjesta», kaže ispitanica. Nedostatak ponude znači da nema mnogo toga što građane nakon kraja radnog vremena može izvući iz kuća, komentirao nam je jedan Pakračanin. A dio onih koji izađu odlazi do trgovačkih centara u susjednim gradovima. U njih se ide i zbog svakodnevnih potrepa – u Novsku, recimo, jer tamo postoji poslovnica Lidla. Udaljen pedesetak kilometara od Požege kao županijskog sjedišta, Pakrac kao da je pomalo zapostavljen. Ne čudi što bi od fiktivnog idealnog gradonačelnika naši ispitanici priželjkivali diskoteku i tržni centar. S druge strane, ovdje su nekretnine donedavno bile vrlo povoljne. Mnogi koji su tijekom ili poslije rata otišli jeftino su prodavali obnovljene domove. Kuća s priključkom na vodu, struju i kanalizaciju stajala je 25 tisuća eura. Iako su porasle, cijene su i danas niske u usporedbi s onima u velikim gradovima.

Osjetljiva su pitanja etnički zasnovane diskriminacije i netrpeljivosti, naročito u ovom mjestu. U Pakracu se tijekom ožujka 1991. dogodio prvi sukob hrvatskih postrojbi i srpskih pobunjenika u čitavom ratu. Tijekom četiri godine linija razdvajanja prolazila je kroz središte grada. Iz područja pod srpskom kontrolom izbjegli su i bili protjerani Hrvati, dok se 1995. tijekom vojne akcije Bljesak isto dogodilo Srbima. Velik dio fasada u centru posve je obnovljen, ali ima i onih još uvijek išaranih tragovima gelera. Gori su tragovi na društvenom tkivu. «Mislim da Hrvati imaju prednost. Lakše im je doći do posla, pogotovo ako su učlanjeni u HDZ. Politička stranka ima dosta utjecaja. Znam za slučajeve od prijatelja», kaže osoba iz fokus-grupe. Sudionice, odnosno sudionici fokus-grupe ističu da se većina Hrvata i Srba međusobno družu. U Pakracu ne postoji mjesto u kojem bi se zbog nacionalne pripadnosti osjećali nepoželjno. Međutim, postoje i ružne situacije. «Za Badnjak je u društvenom domu u Japagi (selu južno od Pakraca, op. a.) bila zabava za Srbe. Mislim da su tri četvrtine prisutnih bili Hrvati. Super su se bavljali s nama i našom muzikom. Usred noći došao je jedan dečko i razbio prozore. Teški nacionalist, Hrvat. Mi-

Dejan Nagy

Problemi nastaju kada se pojave ljudi sa strane koji dižu tenzije i daju neprimjerene izjave. Mimo osjetljivih datuma ili kada nam život zagorčaju političari, rekla bih da se javna manifestacija srpskog identiteta ne doživljava kao provokacija – kaže Mirsada Popović Damjanović

slim da je i zastavu zapalio (srpsku zastavu, pojašnjava druga osoba). I tu je prekinuto sve. Jedan pojedinac je to napravio.' Etnički motiviranih incidenata ima i u školskim razredima: 'Srbima uvijek budu upućene neke šale.' Neki učenici u tome 'baš pređu granice – odvoje nas, odbace. Ja se družim s cijelim razredom, ali bude tih par u grupi koji gledaju... katastrofa'. Prisutne su i namjerne provokacije uzvikivanjem poruka mržnje prema Srbima, kao i puštanjem izrazito nacionalistički obojenih pjesama. Povodom raznih neugodnih situacija nastavnici su reagirali pa se 'sada malo smirila situacija'. Sudionici navode kako od strane profesora nije bilo neprimjerenih postupaka. Naša prva sugovornica Biljana Sudar kaže pak kako zbog nacionalne pripadnosti nikada nije iskusi-la različit tretman – no i da tu pripadnost u pravilu ne odaje.

— Radila sam na dosta radnih mjesta, od kafića i diskoteke do bazena u Lipiku. Nikada nisam bila izložena nikakvoj diskriminaciji. Ne znam je li zbog toga što 99 posto ljudi ni ne zna da sam Srpkinja. Apsolutno se ni po čemu ne ističem – objašnjava.

Uz neke iznimke, razgovor s ispitanicima, dojmovi s – napominjemo – kratkog posjeta i opći podaci naslućuju obrazac karakterističan za krajeve izravno zahvaćene sukobom devedesetih. Pakracem politički dominira desnica, koju ukupno podupire sedamdesetak posto birača. Više od polovine svih glasova dobiva sam HDZ. Na makronivou postoje prihvaćeni, kao i prešućivani ili izbrisani elementi srpskog identiteta. Srpska manjina do sada je imala pravo na dogradonačelnika i dožupana. Od narednih lokalnih izbora to više neće biti slučaj, s obzirom na pad udjela u stanovništvu. Znatnu važnost ima Srpska pravoslavna crkva: gradić je sjedište eparhije Pakračko-slavonske pa se na rubu glavnog gradskog trga nalaze Saborna crkva Svete trojice i Vladičanski dvor. Obnova se upravo dovršava zajedničkim naporima Hrvatske i Srbije. O vladiki JOVANU, odnosno NEVENU ČULIBRKU, iznimno pohvalno govore, uvjerali smo se u kafićima, i Pakračani koji ne biraju riječi opisujući vodeće srpske političke predstavnike u zemlji. U Pakracu odavno postoji pododbor Prosvjete, dok je kao kulturno-društveno sjedište ovdašnje zajednice 2022. otvorena Srpska kuća. Grad je među rijetkima u Hrvatskoj na središnjem trgu sačuvaao Spomenik palim borcima, premda je prilikom nedavnog preuređenja kip autora VANJE RADAUŠA premješten sa središnjeg na istočni dio trga, dok je u blizini podignut spomenik braniteljima.

No to je gotovo jedino preostalo od nekada javno izuzetno prisutnog sjećanja na antifašističku borbu. Ovdje su je u daleko najvećoj mjeri povelili Srbi, suočeni s ustaškim pokoljima, primjerice u selima Kusunje i Sloboština.

I dok je niz spomenika po selima obnovljen naporima srpskih manjinskih institucija, u samom gradskom javnom prostoru više nema nijedne od nekadašnjih bisti i spomen-ploča posvećenih pakračkim narodnim herojima. Oni su gotovo posve nestali i iz imena ulica i trgova. Zato je tu plejada hrvatskih nacionalnih vođa – i onih koji su uz srpske vođe devedesetih suodgovorni za gotovo pa uništenje ovdašnje srpske zajednice, poput GOJKA ŠUŠKA i FRANJE TUĐMANA. Potonjem, opsjednutom redukcijom broja Srba u Hrvatskoj, podignuta je u središtu grada i bista, a njegovim imenom nazvan je lokalni dom kulture. Upadljiva je različitost tretmana žrtava posljednjeg rata: u lokalnom Muzeju ratne i vojne povijesti cijela je soba posvećena srpskom logoru za Hrvate u ovdašnjem selu Bučje – gdje je nedavno otvoreno i spomen-područje – dok o ubojstvima više desetaka srpskih civila u nedalekoj Pakračkoj Poljani nema ni spomena. Kako suštinu svakog identiteta uvelike čini sjećanje, ta neravnopravnost mrtvih nešto govori i o neravnopravnosti živih. Utisak je da doticanje tema vezanih uz povijesne traume izaziva nelagodu te da građani o njima nerado govore, možda zato što vjeruju u dominirajući narativ hrvatskog nacionalizma ili zato što je otvorena kritika privilegija koju si malo tko može priuštiti, jer svakodnevi život zahtijeva praktično prilagođavanje zadanoj stvarnosti. 'Ne postavljajte ovdje previše pitanja o Srbima i Hrvatima': klimu potiskivanja oslikava ovaj komentar, koji nam je uputio dobronamjeran Pakračanin. Prioritete oslikava i gradski proračun iz 2023. u kojem je za stavku 'Sjećanje na Domovinski rat' namijenjeno preko 16 tisu-

ća eura, dok su Vijeća nacionalnih manjina – srpske, talijanske i češke – dobila po 664 eura svako. S druge strane, kao što su ispitanici istaknuli, na razini međuljudskih odnosa najveći dio Pakračana nije nacionalno isključiv, no ima i onih ekstremnih stavova. 'Mislim da su neke posljedice ostale. I da će trebati vjerojatno puno vremena da to dođe u normalu', kaže jedna osoba iz fokus-grupe. Druga tome proturječi: 'Ne vidim posljedice rata, osim obilježavanja nekih datuma, a to se ovdje previše ne ističe.' Dodaje ipak kako mržnja i zagriženost postoje, ali manje no ranije: 'Smatram da će odumirati s odlaskom generacija koje su proživjele rat.'

— Mi kao stanovnici Pakraca nemamo međusobnih problema. Oni nastaju kada se pojave ljudi sa strane koji dižu tenzije i daju neprimjerene izjave. Mimo osjetljivih datuma ili kada nam život zagorčaju visoki političari, rekla bih da se javna manifestacija srpskog identiteta ne doživljava kao provokacija. Na otvaranju Srpske kuće nikakvog incidenta nije bilo. No ništa nije crno-bijelo. Ne možemo govoriti o izgradnji pozitivne svijesti ako se zločini pripisuju samo jednoj strani – kaže Popović Damjanović, napominjući kako aktualna HDZ-ova gradonačelnica ANAMARIJA BLAŽEVIĆ, čiji je djed nestao u logoru Bučje, 'kada je trebalo pomoći građanima nikada nije radila razliku po nacionalnosti'.

Ipak, nerijetko je skrivanje vlastitog identiteta, pa se srpska zajednica smanjuje i uslijed asimilacije, recimo tako da momci i djevojke prilikom vjenčanja mijenjaju nacionalnost.

— Misle da će biti bolje prihvaćeni ako se ne ističu. To su posljedice loših iskustava iz prvih poslijeratnih godina. Tada je možda i zbog pripisivanja kolektivne krivice bilo sramota biti Srbini. Ljudi su strahove prenijeli na svoju djecu. Za tim odavno nema potrebe. Možete se izjasniti kao bilo što, nitko vas u Pakracu neće poprijeko pogledati – smatra dogradonačelnica.

Ona ističe da su mladi po odnosu prema povijesti podijeljeni. Jednima je domoljublje izrazito bitno, dok drugi 'poštuju tekovine Domovinskog rata, branitelje, Hrvate i Srbe, ali im prošlost zapravo nije važna. Oni žive globalnim životom na internetu. Uopće nisu ovdje.'

Sudionici fokus-grupe smatraju kako mladi koji skrivaju vlastitu nacionalnost za to imaju razloge – 'vjerojatno misle da će ih prijatelji odbaciti'. Slika s prihvaćenošću iskaza identiteta je nijansirana: dok ispitanici smatraju kako bi se, primjerice, isticanje srpske zastave u svatovima shvatilo kao provokacija, muziku iz Srbije ne gleda se negativno, što više, konzumira je većina ovdašnjih građana. 'Prvo slušaju THOMPSONA, onda se prebace na CECU i onda pređu na krajiške', razlika je eventualno u tome što 'možda Hrvati to neće priznati javno'. U danas zatvorenom disko-klubu Baja nastupali su i izvođači iz Srbije. Na društvenim mrežama tada je bilo govora mržnje, ali radilo se o pojedincima, napominju ispitanici. No turisti iz Srbije itekako su dobrodošli, smatraju drugi građani, ukazujući da brojni dolaze na Multipak. U Daruvaru je pak baš tijekom našeg posjeta Pakracu nastupala folklorna skupina iz Novog Sada. Sudionici fokus-grupe razlikuju se po interesu za politiku. 'Jedno te isto se vrti. Dosadi', odnosno 'slabo me zanima. Prati, ali da se angažiram, ne bih.' Dvije osobe zanima mogućnost vlastitog uključivanja. Ispitanici ne smatraju da su nedavni napadi Domovinskog pokreta na srpske predstavnike utjecali na društvenu situaciju u Pakracu. Kao presudan za opstanak ovdašnje srpske zajednice vide spc: 'Smatram da crkva ima veliku ulogu za naš narod', odnosno 'mislim

Lovro Nagy

da ima važnost za kompletan narod. Lijepo je kad se okupimo na Badnjak', kao i Srpsku kuću i događaje u organizaciji Srpskog narodnog vijeća: 'To je jedino što održava naš identitet i zajednicu – druženja i sve ostalo'.

Važno mjesto društvenog života svih stanovnika cijelog kraja je Planinarski dom Omanovac. Podignut na obroncima Pšunja, na pitoresknom proplanku usred šume, od centra Pakraca udaljen je ni petnaest minuta vožnje. S njegove terase puca dojmljiv pogled do tornjeva Petrokemije u Kutini, pa i do zagrebačke Medvednice. Posljednjih osam godina njegov voditelj je DEJAN DEKI NAGY, vrlo opušten čovjek neodoljivog šarma. U izletištu se odvija mnogo toga: na ovdašnjim igralištima pripreme održavaju sportski klubovi, ljeti se organiziraju vikend programi kao što su 'Pozdrav ljetu' i 'Ne moš omanut na Omanovcu', u sklopu kojih nastupaju imena poput DARKA RUNDEKA i SARE RENAR, mladi bendovi i polaznici Osnovne glazbene škole, održavaju se pab-kvizovi, igraonice i radionice – od penjanja u organizaciji Gorskog službe spašavanja, do škole bubnjanja koju vodi BRANKO TRAJKOV TRAK iz Zabranjenog pušenja. U tim prilikama ovdje zna biti i do dvije tisuće ljudi, pridošlih iz mjesta od Zagreba do Osijek. Nekoliko puta godišnje na više dana u sklopu programa Erasmus dolaze studenti iz cijele Evrope.

— Nastojimo mladima koji se bave glazbom, snimanjem, slikanjem ili bilo čime drugim otvoriti vrata da krenu i lakše se izbore sa životom. I mimo toga, prostor oko doma namijenjen je prvenstveno mladima – roštiljaju, družu se, dolaze da iskuse prve ljubavi, nešto dožive. Običnim vikendom tu se muva nekoliko stotina ljudi. Sedamdeset do sto njih su mladi iz Pakraca i Lipika. Ovdje svatko može doći kada god poželi, odnosno osjetiti da mu trebaju mir i čašica razgovora. Ovo je prostor za uživanje i veliko zabavište za sve ljude dobre volje – kaže Deki.

Sa šesnaestogodišnjom karijerom rukometnog trenera, velikim dijelom s mladima, voditelj Omanovca dobar je sugovornik za našu temu. Život u Pakracu i Lipiku podsjeća na seriju 'Život na sjeveru', ističe – jako je lijep, a kao svaka mala sredina donekle je izdvojen. Velika prednost je sigurnost – roditelji djecu mogu bez brige pustiti van – 'gotovo je nemoguće da se dogodi ozbiljniji problem'. Infrastruktura sigurno nije tako dobra kao osamdesetih godina i ranije, kada je postojala šira ponuda mjesta za izlaske, 'ali objektivno gledajući, za malu sredinu ima dosta izbora'.

— Bazen u Lipiku, sportski tereni, kino, Omanovac... Ovaj vikend nastupa Urban, prošli je u Daruvaru bio Vinodar (festival vina, op. a.), bilo je raznih koncerata. Do Zagreba je sat i petnaest minuta vožnje. Nije to loš život – nastavlja Deki, dodajući kako u vezi razmišljanja o životu 'nema razlike između ovdašnjih mladih i onih iz većih sredina'.

Kao presudan za opstanak ovdašnje srpske zajednice mnogi sudionici fokus-grupe vide SPC: Smatraju da ima veliku ulogu za narod, 'lijepo je kad se okupimo na Badnjak'

Pogled na Pakrac

— Naravno, kao i klinici iz Zagreba ili Rijeke, i oni kada napune osamnaest žele nekamo otići. Osnovno jest da ovdje nema kvalitetnog zaposlenja. No ne znaju da drugdje nije idealno, nego putem društvenih mreža steknu nerealne percepcije. Veći problem je što mladi iz manjih sredina nisu dovoljno educirani o mogućnostima koje im država i razni fondovi nude da pokrenu tvrtke ili obiteljsko-poljoprivredna gospodarstva. Nakon što godinama rade van Pakraca i Lipika, odrade tu životnu fazu i vrte se, tek onda pokušavaju doznati što mogu započeti. Ta neinformiranost u određenom ih smislu hendikepira i zakida. Mislim da bi ta znanja morali dobiti kroz školovanje, ali ih ne dobivaju. Vjerojatno bi odlazili i da sustav funkcionira savršeno, no trebamo napraviti više kako bi mogli utemeljeno birati što žele – zaključuje Dejan Nagy.

Njegove riječi potvrđuje priča djevojke koju smo sreli na Omanovcu i koja je pristala anonimno porazgovarati s nama. Nakon srednje škole u Pakracu u Zagrebu je upisala studij te već dugo radi u jednoj javnoj ustanovi. No poslije devet godina proživjela je što je htjela – i dosta joj je betona.

— Nakon dužeg razmišljanja kupila sam ovdje zemlju i polako počinjem na njoj raditi. Svaki vikend i slobodne dane sam tu, cilj je da se vratim za stalno. Za početak bi bilo idealno da nađem posao koji mogu raditi *remote* (odnosno obavljati od kuće, putem interneta, op. a.). U ovom su kraju mogućnosti uske. Umjesto stvaranja novih radnih mjesta, ponekad se čeka da netko ode u mirovinu kako bi se nešto oslobodilo. Ali ima i mnogo prednosti. U Zagrebu se mnogo vremena provede samo u prometu, dok gužva izaziva stres. Ovdje je drugačiji *mindset*, sve je sporije i manje umara. Bolje je za psihu. Osobno mi ništa ne nedostaje – sportskih aktivnosti je hrpa, dosta se radi i na kulturnim događajima – priča ova 29-godišnjakinja.

— Naša sugovornica pripadnica je srpske manjine, ali se tako ne deklarira.

— Općenito ne vjerujem u pojam nacionalnosti – objašnjava.

U vrijeme njenog školovanja prije petnaestak godina 'bilo je dosta *bullyinga* (zlostavljanja, op. a.) među djecom zbog nekakvih različitosti. Uvijek je bilo sprdnje kada netko pravoslavne vjeroispovijesti nije išao na školski vjeronauk'. Napominje da osobno

nije imala negativnih iskustava i da ne zna kakva je danas situacija.

— Možda bi bila i prednost da se nacionalno deklariram. Možda bih po toj osnovi mogla povući neka sredstva – zaključuje.

Zadovoljstvo ovdašnjim životom izrazio je i sedamnaestogodišnji LOVRO NAGY – sin našeg prijašnjeg sugovornika – kojeg zatječemo na gradskom košarkaškom igralištu. Osobno je prošle zime u suradnji s pakračkom Sportskom zajednicom organizirao košarkašku ligu koja je izazvala velik interes. I on ističe bogatu sportsku ponudu. Istina je da što se tiče izlazaka opcija nema previše, ali mlade koji ovdje odrastaju ne vidi zakinutima. Po njegovom mišljenju sukob iz devedesetih nema upliva na današnju stvarnost.

— Svi smo Pakračani. Život je krenuo dalje, pogotovo kod nas mladih – uopće ne razmišljamo o tim stvarima – kaže.

Njegov plan je studij menadžmenta sporta u turizmu.

— Otišao bih na studij u Rijeku ili negdje drugdje na more. Potom se želim vratiti ovdje.

Radila sam na dosta radnih mjesta, od kafića i diskoteke do bazena u Lipiku. Nikada nisam bila izložena nikakvoj diskriminaciji. Ne znam je li zbog toga što 99 posto ljudi ni ne zna da sam Srpkinja. Apsolutno se ni po čemu ne ističem – objašnjava Biljana Sudar

Najbolji način da se u ovom kraju zadržati mladi je, dodaje, otvaranje radnih mjesta.

— Ne nužno u Pakracu, ali recimo u krugu od pedesetak kilometara. Tada mladi ne bi imali potrebu odlaziti – ističe.

Sudionici naše fokus-grupe podijeljeni su oko pitanja gdje vide svoju budućnost. 'Zacrtila sam cilj – da nakon školovanja odem u drugu državu ili van Evrope. U Hrvatskoj mi je malo dosadilo. Hoću negdje sasvim deseto, da vidim druge kulture', kaže jedna sudionica. 'Možda bih mogla ovdje pokrenuti neki turizam. Kada bi bilo moguće, voljela bih ostati', odvraća druga. Naredni komentar ne ostavlja mjesta dvojbi: 'Tu je najljepše.'

Ukupno, slika Pakraca izgleda šareno, nijansirano, a ovdašnji mladi doimaju se razapeti između želja, ambicija i potreba za boljim i bogatijim životom te nerijetko skućene realnosti, pojedinih ovdašnjih itekako živih životnih sfera i zamrlosti drugih, nerijetko neophodnog odlaska te povratka i privrženosti domu. Istovremeno, srpska zajednica vodi bitku za makar simbolički opstanak, prisiljena pristati na iskrivljavanje vlastite prošlosti u javnosti, suočena s procjepom između staraca u selima i mladih koji vode onlajn živote i nacionalnom identitetu ne pridaju važnost. A taj identitet većinska zajednica prihvaća, no u strogo zacrtanim okvirima te je izvrgnut pritiscima pojedinih ekscesa i asimilacije. U budućnosti će teret održanja zajednice – sada lišene političkih pozicija – u najvećoj mjeri ovisiti o kulturnim i vjerskim institucijama. Konačno, velika većina naših sugovornika unatoč svim nedostacima – poput manjka društvenih događaja – ukupnu kvalitetu života u Pakracu ocjenjuje pozitivno. No za opstanak je svakako presudna i materijalna osnova, odnosno pokretanje privrede. 'To je osnovni uvjet da bi sve ostalo imalo smisla. Sve i da se nudi ne znam kakav sadržaj, to ništa ne vrijedi ukoliko nedostaje mladih', zaključuje osoba iz fokus-grupe.

Biljana Sudar smatra kako će vjerojatno život nastaviti u Zagrebu.

— Jedini razlog je posao. Ovdje mi je obitelj i rado bih ostala. Mogla bih se i zaposliti, ali šanse za napredovanjem u manjoj sredini su minimalne. A ipak, cilj mi je nešto više postići u životu – zaključuje. ■

INTRIGATOR

Zaustavljen
ekocid

Foto: Dejan Rakita

Zavod za zaštitu okoliša i prirode dostavio nam je izvješće u kojem se navodi da je provedenim radovima došlo do štetnog utjecaja na prirodu, priopćio je Državni inspektorat

NITI tjedan dana nakon što je Ministarstvo graditeljstva **BRANKA BAČIĆA** priopćilo da trenutno nema osnove za zabranu izgradnje male hidroelektrane na Uni, iz Državnog inspektorata stigle su dobre vijesti. Njihova inspekcija zaštite prirode je protiv investitora pokrenula upravni postupak kojim mu je zabranjeno obavljanje radnji i radova na izgradnji hidroelektrane.

Kako su pojasnili u priopćenju, u provođenju ispitnog postupka inspekcija zaštite prirode Državnog inspektorata je od Zavoda za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva zaštite okoliša i zelene tranzicije zatražila mišljenje kako bi se utvrdilo jesu li predmetnim zahvatom na izgradnji male hidroelektrane 'Una mlin' narušene značajke ciljnog stanišnog tipa, odnosno je li prouzročena štetna posljedica za prirodu.

'Nastavno na traženje inspekcije zaštite prirode Državnog inspektorata, Zavod za zaštitu okoliša i prirode dostavio nam je izvješće u kojem se navodi da je provedenim radovima došlo do štetnog utjecaja na prirodu te da se ne može isključiti i daljnji negativan utjecaj provedbe zahvata, kako na ciljeve očuvanja i cjelovitosti područja ekološke mreže, tako i na bioraznolikost u cijelosti', zaključuju u priopćenju.

Vijest su s oduševljenjem dočekali u Donjoj Suvaji, ličkom selu na teritoriju općine Gračac u kojem je 5. srpnja naprasno počela izgradnja hidroelektrane. Uskoro se saznalo da iza svega stoji firma Pipra iz Kaštela, u vlasništvu SAŠE SVALINA i PIERREA VICE MILUTINA. Pritom Svalina, prema pisanju hrvatskog izdanja Forbese, ima još niz tvrtki, a bavi se, među ostalim, i prodajom zlatnih poluga i dijamanata iz Venezuele i Brazila. Suglasnost

za izgradnju hidroelektrane potpisana je pak dok je načelnica Gračaca bila HDZ-ovka **NATAŠA TURBIĆ**, jedna od osuđenih u aferi Vjetroelektrane. Lokalni stanovnici okupljeni oko udruge Una Srb od starta su ukazivali da se izgradnja odvija mimo potrebnih procedura.

'Ovo je ogroman korak naprijed u našoj borbi! Iako još uvijek ne možemo vjerovati, ovo je znak da zajedničkom snagom i voljom možemo pobijediti kriminal, korupciju i zaustaviti ekocid', poručuju iz udruge Una Srb te dodaju da je pred lokalcima, koji na Vrelo Une prosvjeduju preko mjesec dana, još mnogo posla.

'Ovakve vijesti daju nam vjetar u leđa, ali prvo moramo obrisati suze radosnice. Ako su radovi zaista službeno obustavljeni i ako je to konačna odluka, naši sljedeći koraci trebaju biti saniranje štete, uklanjanje MHE i ostalih štetnih elemenata iz prostornog plana koji ugrožavaju životnu okolinu u dolini gornjeg toka Une i njenih pritoka. Također, moramo raditi na projektima trajne zaštite ovog prostora', ističu iz te udruge.

Prosvjede mještana Suvaje redovno su podržavali stanovnici susjedne BiH, predstavnici različitih političkih opcija, domaćih i međunarodnih ekoloških udruga te lica s kulturne scene. Nakon koncerta koji su na Vrelo Une održali **DARKO RUNDEK** i **MILE KEKIN**, Suvaju je u utorak posjetio glumac **RADE ŠERBEDŽIJA** sa suprugom **LENKOM UDOVIČKI**.

'Malo je pobjeda u ovom kraju, a ovo je jedna od najvažnijih. Želim da svladamo bol i da budemo optimisti', rekao je pred okupljenima vidno potreseni Šerbedžija.

'Ta jedna mala pobjeda u zaštiti božanstvene, najljepše rijeke o kojoj su pjesnici pisali najljepše stihove, koja svojom plavetnilom i čistoćom prkosí svemu, znači mnogo više. Ona znači da možda ipak ima šanse za ovaj svijet. Ne razmišljam o Hrvatskoj, ni o nama Ličanima ovdje, Srbima koji smo na kraju svega, nego o civilima koji nepotrebno ginu po Ukrajini, o neužnoj djeci u Gazi koja umiru ovog časa. Sve zbog siline gluposti kapitaliz-

ma koji je ustrojio svoj način ponašanja, vlasti i samim time uništava ovu prelijepu Zemlju', poručio je Šerbedžija.

■ Tamara Opačić

Puna kapa
SLAPP-a

GOLEMI broj SLAPP tužbi protiv novinara i medija, kao i strategija dvostrukog progona kroz pokretanje kaznenih, uz istovremeno podizanje građanskih tužbi, ograničavaju slobodu medija i novinarstva, upozorili su iz HND-a. Iz te su organizacije još jednom pozvali Vladu RH da dekriminalizira uvredu i klevetu te obustavi sve postupke pokrenute na temelju tih odredbi Kaznenog zakona.

— U više navrata pozdravili smo osnivanje ekspertnih timova Ministarstva kulture koji se bave SLAPP-om, međutim naš zahtjev ostaje isti jer se do sada po tom pitanju praktički nije napravilo ništa. Cijenimo napore, ali ćemo još više cijeniti konkretna djela — rekao je **HRVOJE ZOVKO**.

Upozorio je i kako novinari i novinarke u Hrvatskoj često snose dvostruku pravnu odgovornost zbog objavljenog teksta ili priloga. — Iako je aktualnim Zakonom o medijima propisano da za ono što je objavljeno odgovara nakladnik, u praksi privatni tužitelji koji se smatraju povrijeđenima, a znamo da su jedan od najunosnijih biznisa u RH tužbe za duševne boli, pokreću parnice i protiv novinara. Takve tužbe za cilj imaju zastrašivanje i financijsko uništenje naših kolega — kazao je Zovko.

Poseban problem su SLAPP, odnosno strateške tužbe protiv javnog djelovanja. HND i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo analizirali su 1.333 tužbe koje su od 2016. do 2023. podignute protiv medija ili novinara, a ispostavilo se da ih preko 40 posto ima najmanje jedan od SLAPP indikatora. Među tužiteljima se najviše ističu suci, političari i tajkuni, a prvaci u tom unosnom 'biznisu' su sudac Županijskog suda u Osijeku **ZVONKO VRBAN**, koji je u više navrata tužio novinara **DRAGU HEDLA** i njegov medij Telegram, te HRT.

Dvije HRT-ove tužbe stigle su na adresu novinara **GORANA GAZDEKA** i **BRANKA MIJIĆA**, inače članova Izvršnog odbora HND-a. Prvu je podigao **MISLAV STIPIĆ**, tada kao ravnatelj jedinice Poslovanja HRT-a, da bi je u međuvremenu i povukao, a drugu, koja je još u toku, **KAZIMIR BAČIĆ**, optuženi bivši ravnatelj tog javnog servisa.

— Tuženi smo za klevetu samo zato što smo u ožujku 2021. govorili o stanju na HRT-u. Povod je bio otkaz kolegi Zovku i intervju koji je Nacionalu dala kolegica **MAJA SEVER**. Sve to smo ponovili u priopćenju, na što je čovjek, koji je inače poznat po tome da je tužio svoje zaposlenike, tužio i nas — objasnio je Gazdek te dodao da takve tužbe stvaraju ogromne probleme novinarima.

— To znači da moramo zanemariti svoje redovne poslove, tražiti odvjetnike, dane gubiti u dokazivanju da je sve ono što smo pisali i govorili istina, odnosno da smo svoj posao radili na temelju činjenica — kazao je Gazdek.

■ T. Opačić

KRATKO I JASNO

Za radnike,
mlade, žene
i migrante

Zašto ste se odlučili kandidirati za predsjednicu SDP-a?

Htjela sam otvoriti teme o kojima se inače, uvjerena sam, ne bi razgovaralo u unutarstranačkim izborima: o povratku socijaldemokratskim načelima, o konkretnim političkim odrednicama, mjerama i programu kojim bismo utjecali na poboljšanje života svih onih koji žive na marginama društva.

Kritični ste prema predsjedniku Republike i bivšem predsjedniku SDP-a Zoranu Milanoviću. Zašto?

Kritična sam prvenstveno prema SDP-u koji je nekritičan prema onomu u što se stranka pretvorila uz **ZORANA MILANOVIĆA**. S njim smo, doista, ostvarili velike uspjehe, no pritom smo izgubili socijaldemokratsku orijentaciju. To je, nažalost, rijetko tko u SDP-u spreman/a priznati.

Naveli ste da namjeravate SDP pozicionirati više lijevo nego što je sada. Kojim konkretno mjerama, odnosno prijedlozima politika?

Jedan od većih izazova su migracije i priljev stranih radnika i radnica, pri čemu treba voditi računa o njihovoj integraciji, s posebnim naglaskom na njihov smještaj i izbjegavanje getoizacije, kao i o posljedičnom snižavanju cijene rada domaćih radnika/ca. Revitalizacija suradnje sa sindikatima koji nas više uopće ne doživljavaju kao političku stranku koja se bavi radništvom; jačanje radničkih prava u privatnom sektoru, regulacija plat-formskog rada i, općenito, prekarnog rada; ispitivanje mogućnost četverodnevnog radnog tjedna ili snižavanje dnevne satnice; povećanje plaća i mirovina neovisno o inflaciji, kao i rješavanje problema polugodišnjeg usklađivanja mirovina i potkradanja umirovljenika i umirovljenica. Zalažem se i za uvođenje 'maksimalne' plaće, što znači da nitko, u pojedinoj kompaniji/instituciji ne bi smio/jela zaraditi više u jednom mjesecu nego bilo tko u cijeloj godini. Kao socijaldemokratska stranka, moramo se izboriti za punu rodnu i spolnu ravnopravnost — od vrednovanja neplaćenog kućanskog rada, dokidanja jaza u plaćama, a što dovodi do feminizacije siromaštva, suzbijanja nasilja u obitelji. Dekomodifikacija javnih usluga (socijalne, javno-zdravstvene, odgojno-obrazovne, lokalni prijevoz, željeznica); podrška starijim osobama koje su platile najveću cijenu kapitalističkog sustava; zaštita okoliša koja neće propagirati neoliberalne koncepte neprištivosti.

■ Tihomir Ponoš

U iščekivanju reakcije

FRAGMENTI GRADA

Azbest

Početak prošlog mjeseca molitelji na riječkom Trgu Grivica odgurnuli su jednog protuprosvjednika s transparentom i njegovu kolegicu. Riječka policija još uvijek izbjegava dati informacije o vlastitoj reakciji na incident

ISPRED Katedrale sv. Vida na Trgu Grivica u Rijeci, 3. kolovoza, odnosno prve subote u ovome mjesecu, po osmi put zaredom održan je javni skup Vitezova Bezgrešnog Srca Marijina koji mole za 'duhovni autoritet muškarca u obitelji', 'predbračnu čistoću', 'čednost u ponašanju' i 'zabranu pobačaja'. Istovremeno je, također osmi put zaredom, održan prosvjed protiv njihovog okupljanja. Kako doznajemo od inicijative 'Dodirni mi koljena', koja se okuplja u znak kontraprosvjeda, sa svake se strane okupilo tridesetak osoba, a bilo je prisutno petnaestak policijskih službenika, uniformiranih i u civilu. Za vrijeme molitve, prosvjednice su putem razglasa čitale novinske članke o nasilju muškaraca nad ženama koji se odnose na femicid u proteklih nekoliko mjeseci, a pročitale su i tekst o nesekularnim postupcima pobožnog načelnika Prve policijske postaje u Rijeci MARIJANA ČANČAREVIĆA. Čitanjem o načelnikovo namjeri da sagrađi kapelicu u postaji podsjetile su na sekularnost države zajamčenu Ustavom, a koja se pogotovo odnosi na institucije.

Kako navode iz inicijative 'Dodirni mi koljena', kada su se molitelji toga jutro krenuli razilaziti, najmanje trojica ih je s Trga odlučilo otići na posve neprimjeren način. Iako je svuda uokolo bilo mjesta za prolaz, molitelji su se krenuli gurati pored jednog od prosvjednika koji je držao transparent, na način da su ga prsima odgurivali dok su prolazili između njega i žardinjere s cvijećem pored koje je stajao. Pritom su gurnuli i jednu od prosvjednica. Nakon što su ostali prosvjednici izrazili nezadovoljstvo pona-

šanjem molitelja, najmanje troje policajaca napravilo je nekoliko koraka u smjeru incidenta, ali kada su se molitelji probili i skrenuli iza ugla, odlučili su da neće reagirati.

— Već od prvog okupljanja zabilježeni su incidenti i agresivno ponašanje upravo molitelja: u siječnju je napadnut fotoreporter, a dobacivanja i uvrede su konstanta. Također, moliteljske skupove štiti neproporcionalno velik broj policajaca, donedavno interventnih. S obzirom na to da vidimo da nisu posebno raspoloženi reagirati kad molitelji fizički nasrću na kontraprosvjednike, opravdano se pitamo služi li to zastrašivanju i demotiviranju kritike. Spomenimo i da je prije nekoliko mjeseci potpuna policijska blokada trga Grivica prošla bez javnog objašnjenja i javne reakcije vodstva policije – govore nam iz inicijative.

Kontraprosvjedu je nazočila i zamjenica gradonačelnika Grada Rijeke SANDRA KRAPAN, koju smo zamolili da prokomentira incident.

— Kao zagovornica sekularizma držim da vjerske aktivnosti ne bi trebale na ovakav način zauzimati javni prostor, a uvjeren sam da klečanje ispred katedrale nije izraz vjere već nametanje religijskih uvjerenja, pa i nekih političkih agendi svima nama. Upravo zato, ovi skupovi klečatelja izazivaju polarizaciju javnosti pa iskreno vjerujem da je izostanak reakcije policije na posljednjem skupu u Rijeci bio slučajaj. No, nažalost, to pokazuje da su incidenti, unatoč osiguranju, mogući. Podsjetit ću i naglasiti da je Rijeka multikulturalan grad i grad tolerantnih ljudi koji poštuju tuđa uvjerenja, no neće dozvoliti da im netko nameće svoje stavove. Osobito ne ovim pasivno-agresivnim klečanjem na javnoj površini, čime je, između ostalog, pravim vjernicima onemogućen slobodan ulazak u riječku katedralu – izjavila je Krpan.

Incidentu je svjedočio i IZVOR RUKAVINA iz Radničke fronte, koji je naglasio da je cijeli pokret i nastup molitelja u javnom prostoru agresivan, što se vidi u njihovom eksklu-

zivitetu – muškarci koji mole okruženi su ogradom te u njihov prostor ne smiju ući ni žene koje njihov pokret podržavaju.

— Nasrtajem na naše drugarice i drugove koji su držali transparent i stajali blizu njega oni su svoju agresivnost fizički ispoljili, a policija je stajala par metara dalje i nije reagirala, iako smo im mi ukazali na to. Ako bih tražio izliku za policiju, to bi bila ta da je bio kraj prosvjeda i samo su htjeli otići, no uvjeren sam da bismo, da je do tako nečega došlo s kontraprosvjedničke strane i da se netko od nas tako ponio, u isti čas u najmanju ruku bili legitimirani. Činjenica da je broj policajaca koji ih okružuju gotovo isti kao i broj molitelja otvara pitanje u kakvom mi to gradu živimo. U glavi mi je stalno ona poslovice 'selo gori, a baba se češlja', koja sama sadrži taj rodni element i nalaže da žene ništa ne shvaćaju i ne razumiju što se događa, dok je situacija obrnuta – država i građani, imamo probleme s Autotrolejom i sve veću nejednakost te strašno iseljavanje mladih iz Rijeke, a momci kleče i određuju drugima kako se trebaju odijevati – zaključio je Rukavina.

S obzirom na to da je policija cijeli skup snimala, kako su na svojim stranicama i najavili da hoće, pretpostavljalo se da će nakon pregledane snimke uslijediti reakcija. Međutim, prema javno dostupnim informacijama, o tome još nema vijesti. Na naše opetovane upite Prvoj policijskoj postaji Rijeka i Policijskoj upravi Primorsko-goranske županije o izostanku reakcije policijskih službenika na licu mjesta tog 3. kolovoza nema odgovora. Naši su upiti tijekom posljednja dva tjedna rezultirali konstantnim preusmjeravanjem poziva među službenicima i službenicima policijske uprave, a završili njihovom tvrdnjom da moramo predati zahtjev za pristup informacijama, iako smo od njih zatražili tek očitovanje.

■ Katarina Bošnjak

Incidenti već od prvog okupljanja (Foto: Dodirni mi koljena)

DA je odlaganje, selekcija i sortiranje otpada već desetljećima jedan od glavnih problema suvremenog globalnog svijeta potrošačkog kapitalizma, jasno nam je mnogima. Ipak, taj problem za većinu nas ostaje lebdjeti u sivim zonama zbilje. Naša rascjepkanost, izolirani baloni egzistencije u kojima smo zarobljeni i izostanak cjelovitijih spoznajnih i empirijskih dodira s pravom dimenzijom tog problema, pomažu nam da ga eskapistički elegantno ignoriramo i potisnemo. Ima netko drugi tko o tome treba voditi računa, mislimo si i naprosto delegiramo zadatak u nepoznatom pravcu. No s praktičnom dimenzijom problema s otpadom vrlo se lako sudariti na svakom koraku, i putem niza praksi. Pa evo jedan svjež primjer. Na obali ste nekoliko tjedana, u vikendici na jednom jadranskom otoku, te svojski prionete na posao renoviranja objekta. Stalno ima nešto što treba popraviti, srušiti, izbušiti, napraviti čistku. Ti si sluga, a ne gospodar kuće, dobro zbori jedan susjed. Gomilaju se tako raznorazni odbačeni materijali, plastika, štuta, staklo, metal, tekstil, drvo... I dok za većinu njih uglavnom postoje rješenja u vidu odvoza krupnog otpada i odlaganja u reciklažna skladišta, naravno da u jednom trenutku morate naletjeti na neku sirovinu za koju će se ispostaviti da je problematična. Krovic stare rasklimane drvarnice, koja već godinama čeka na rušenje, bio je sklopljen od nekoliko salonitnih ploča. One su dugo vremena bile klasičan građevinski standard, posebno u 1970-im i 1980-im, dok se nije otkrilo da su azbestna vlakna, sastavni dio takvih ploča, potencijalno štetna za zdravlje, čak i kancerogena. I tu nastaje problem. Otočka javna firma za komunalne usluge ne prima takav materijal. Na pitanje komu se onda obratiti, nemaju jasan odgovor. Izvrđavaju, upućuju na jednu privatnu kompaniju u predgrađu obližnjeg grada koja za novac preuzima salonitne ploče. Niste zadovoljni onim što čujete, odete do par desetaka metara udaljenog sjedišta općine, pa tamo pokucate na vrata upravnika za komunalne poslove. Svjestan je takvog tipa problema, kaže, no općina nema ingerencije upuštati se u procjenu kriterija rada firme koja, iako pod njihovom upravom, ima autonomiju stručnosti. Usto lakonski dobaci, 'gospodine, to je Vaš azbest'. Nemate izbora, naravno ne želite pod okriljem noći naprosto baciti te ploče na neko pusto zemljište, pa završavate kod spomenute privatne kompanije za sortiranje i skladištenje otpada. Tamo su vrlo korektni, preuzimanje tih nekoliko ploča neće vam naplatiti. Dok uživate u ljepoti distopijskog prizora cijelih koloritnih brda prešanih limenki i konzervi koje su složene u tisućama identičnih kvadrata, tamošnji zaposlenik vam potvrđuje da bi javne komunalne firme morale preuzimati i azbestni materijal. 'Prvo su kreirali paranoju, a onda su okrenuli glavu', poentira.

■ Hajrudin Hromadžić

Odlično dokumentiran zločin bez kazne

Pripadnici ATJ Lučko 25. kolovoza 1995. smaknuli su šestero staraca u zaselku Plavnog. Zahvaljujući i akrobaciji DORH-a zločin nikada nije kažnjen. Dim nad Gruborima primijetili su u UN-ovoj bazi pa su pokušaji zataškavanja dokumentirani od prvog dana

NA ulasku u selo dočekale su nas tri starije žene koje su bile u stanju šoka, a kuće i drugi objekti oko njih su gorjeli. Jedna od tih žena, **MARIJA GRUBOR**, nam je posredstvom predvoditelja rekla kako želi da požurimo ka jednoj maloj kući koja nije izgorjela. Plakala je... Povala nas je gore uskim stepenicama. U spavaćoj sobi nam je pokazala leš starca. Rekla je da je to bio 80-godišnji **MILOŠ GRUBOR**. Ležao je u pidžami pored svog kreveta u lokvi krvi. Vidjelo se da je bio dva puta ustrijeljen u glavu, a izgledalo je da su metci ispaljeni iz neposredne blizine – ispričao je haškim istražiteljima **ALUN ROBERTS**, službenik za tisak i informiranje u zaštićenom UNPA Sektoru Jug, koji se 25. kolovoza 1995. s ostatkom ekipe Ujedinjenih nacija zatekao u Gruborima kraj Knina.

Hodajući dalje selom, koje je većina mještana napustila u izbjegličkoj koloni tri tjedna ranije, uoči početka akcije 'Oluja', pripadnici UN-a naišli su i na druge tragove zločina koje su netom iza sebe ostavili pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko: tijelo **JOVE GRUBORA** (65) rasječenog vrata i s ubodom rana na prsima, prostrijeljene leševe **ĐURE KARANOVIĆA** (45) i **MILICE GRUBOR** (51), ostatke **MARIJE GRUBOR** (90) i **JOVANA GRUBORA** (73) koji su bili živi spaljeni u svojim domovima, ubijenu stoku, izgorjele kuće i štale...

Preostalih sedam stanovnika Grubora spasili su se jer su se tog 25. kolovoza uputili prema školi u Plavnog, gdje su ih pripadnici UNPROFOR-a popisali zbog odlaska u izbjeglištvo ili eventualnog ostanka u Hrvatskoj. Na putu do škole mimoišli su se s pripadnicima ATJ Lučko, a pola sata kasnije začuli i pucnjavu. Paljevinu koju su uzrokovali specijalci – zaduženi za osiguranje trase kojom će narednog dana kroz kninski kraj proći Vlak slobode s potpunim državnim vrhom – primijetili su i u obližnjoj bazi UN-a, zahvaljujući čemu su posljedice zločina u Gruborima i pokušaji njegovog zataškavanja dokumentirani od prvog dana. Službena verzija glasila je da je to selo bilo 'jako četničko uporište' te da su žrtve ubijene tokom oružanog sukoba. Pripadnicima UN-a prvi je tu priču pokušao prodati general **IVAN ČERMAK**.

'Kao što znate, još uvijek ima manjih odmetničkih i terorističkih skupina razbacanih po terenu, a antiterorističke jedinice naše policije trenutačno ga čiste. U jednoj takvoj borbenoj akciji jučer, koja je pokrila

sto četvornih kilometara teritorija prema Plavnog i Gruborima, izbila je neka borbeno akcija. U selu Grubori jedna ili dvije kuće su se zapalile i jedan srpski terorist je uhvaćen. Također smo našli tijelo jednog hrvatskog vojnika koji je bio vezan žicom i s rukama na leđima', rekao je Čermak 26. kolovoza 1995. u razgovoru s UN-ovom TV ekipom. Sumnjajući u njegovu verziju priče, UN-ovci su ga zatražili da opiše 'borbenu akciju' koja se odigrala u Gruborima. 'Kad je 500 naših pripadnika specijalne policije okruživalo područje i napredovalo prema selu, na njih je otvorena vatra. U tom momentu naša je policija uzvratila vatru što je razlog zašto su ljudi ranjeni i zašto su se kuće zapalile', odgovorio im je general.

Taj intervju, čiji smo transkript pronašli u haškim spisima, bio je jedan od dokaza u postupku koji se za zločine počinjene u 'Oluji' vodio pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju. Tokom postupka, u kojem se sudilo generalima **ANTI GOTOVINI**, **MLADENU MARKAČU** i **ČERMAKU**, ustanovljeno je kako je priča o sukobu sa 'srpskim teroristima' izmišljena, da je u pisanju lažnih izvještaja nakon zločina sudjelovao zapovjednik ATJ Lučko na terenu **JOSIP ČELIĆ** – i to po diktatu **ŽELJKA SAČIĆA**, tada zamjenika zapovjednika specijalne policije, danas aktivnog člana Hrvatskih suverenista – te da je jedinica koja je tog dana provodila akciju bila podijeljena u četiri grupe pod zapovjedništvom **BRANKA BALUNOVIĆA**, **STJEPANA ŽINIĆA**, **FRANE DRLJE** i **BOŽE KRAJINE**.

Raspravno vijeće haškog suda naposljetku je prvostupanjskom presudom utvrdilo 'da su pojedinci u strukturama hrvatskih vlasti namjerno opstruirali istrage' u najmanje četiri ratna zločina počinjena nad Srbima nakon 'Oluje' – u Varivodama, Gošiću, Gruborima i Ramljanima, gdje je ukupno ubijeno 23 starijih civila – uz očekivanje da će se njima pozabaviti domaće pravosuđe.

U kaznenom postupku koji je potom, 2010. godine, pokrenut pred hrvatskim sudovima, Sačić se isprva optuživalo da je zastrašivanjima, prijetnjama i sudjelovanjem u izradi lažnih izvještaja pokušao prikriti zločin u Gruborima. U zataškavanju je, navodi se, sudjelovao i general Čermak, s kojim je Sačić dogovorio asanaciju terena umjesto očevida. U pojedinostima o zločinu prikupljenima u istrazi navodi se i da je prilikom asanacije u Gruborima Čermak tražio od kriminalističkih tehničara da pokraj mrtvih tijela civila polože puške kako bi se prikrio zločin, ali da su oni to odbili. Čermak i Sačić, protiv kojeg je na kraju istraga razdvojena, sve to su negirali. Pošto je među svjedocima vladao zavjet šutnje, na kraju su oslobođeni **Frano Drljo** i **Božo Krajina**, dvojica direktnih osumnjičenika, dok je **IGOR BENETA**, trećeoptuženi bivši specijalac koji je najavljavao da će progovoriti o detaljima zločina, 2011. pronađen obješen u šumi između Knina i Gračaca.

Ponovljeno suđenje za Grubore, koje je započelo u veljači 2016. pred izmijenjenim Vijećem Županijskog suda u Zagrebu i pod predsjedanjem aktualnog državnog

odvjetnika **IVANA TURUDIĆA**, završeno je istim ishodom, uz obrazloženje da su zločin nedvojbeno počinili pripadnici ATJ-a Lučko. Presudom je utvrđeno i da je kompletna zapovjedna linija propustila poduzeti potrebne radnje kako bi se otkrili počinitelji. 'Umjesto učinkovitog otkrivanja odgovornih za ubojstva civila, samo zato što su bili Srbi, i paljenje kuća u zaseoku Grubori, samo zato što u njima žive Srbi, na djelu je bila sramotna konstrukcija o izmišljenom četničkom napadu i bešćutna ignorancija ratnog zločina protiv civilnog stanovništva', stoji u odluci Vrhovnog suda, kojom je 2019. potvrđena oslobađajuća prvostupanjska presuda donešena u ponovljenom postupku.

Tek 2015. godine podignuta je optužnica kojom se Sačića teretilo po zapovjednoj odgovornosti. No zahvaljujući akrobaciji DORH-a, od daljnog progona spasila ga je zastara, jer je kazneno djelo ratnog zločina za koje ga se prvotno teretilo u međuvremenu prekvalificiralo u puno blaže djelo pomaganja počiniteljima. Sve to omogućilo mu je da i danas javno, donedavno iz saborskih klupa, negira svoju ulogu u zataškavanju likvidacije srpskih civila i paljenju njihove imovine. Neokrznut je u tom slučaju ostao i **HDZ-ov MILIJAN VASO BRKIĆ**, koji je 2014., tada kao zamjenik glavnog ravnatelja policije, uhvaćen kako osumnjičenima za zločin u Gruborima dojavljuje da će dobiti pozive na ispitivanje.

Državni vrh, predvođen predsjednikom **ZORANOM MILANOVIĆEM** i ministrom **TOMOM MEDVEDOM**, tek je 2020., na 25. godišnjicu zločina, otišao u Grubore pokloniti se žrtvama, a tada je započeta i obnova u međuvremenu napuštenog sela. Naredne godine **MILI GRUBORU**, jednom od članova porodica ubijenih koji su podnijele zahtjev za obeštećenjem zbog duševne boli izazvane smrću srodnika, na naplatu je stiglo 35.000 kuna sudskih troškova zbog izgubljenog spora. **Frano Drljo**, **Božo Krajina** i **Željko Sačić** u međuvremenu su pak dobili pozamašne svote na ime oštete za vrijeme koje su proveli u istražnom zatvoru, pa potonji preko društvenih mreža ovih dana nonšalantno poručuje: 'Poginulim, nestalim i umrlim na putu za našu slobodu neka je, uz milost Božju, vječni mir i neprolazna slava i hvala. A nama živima bolja Hrvatska, zaslužili smo je!' ■

S komemoracije u Gruborima
(Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

Milica Borota tegli
vodu s izvora

Pomoć na kapaljku

Vučem vodu svaki dan već 24 godine. Prvih petnaestak godina nosila sam vodu u ruci. Do izvora ima dva kilometra i sve je uglavnom nizbrdo, ali kad vučem kući moram uzbrdo, pa sada tu kantu vozim u tačkama. Sve mi je teže, ali što mogu, govori Milica Borota iz Vojišnice

KADA SU SE MILICA I NIKOLA BOROTA prije 24 godine vratili iz progonstva u Vojišnicu, zatekli su devastirano i opljačkano imanje. Trojica sinova otišli su svojim putem, a oni su rasporedili poslove i krenuli u mukotrpnu obnovu. Miličine dužnosti bile su briga o kućanstvu, kuhanje i nošenje vode sa šumskog izvora udaljenog četiri kilometra od kuće, a za sve ostalo brinuo se Nikola. Kako je od prvog dana povratka Milica uzbrdo vukla vodu, vuče ju još i danas, pa nije teško izračunati da je prevalila zbog toga ni više ni manje nego 33.600 kilometara, a ako je zdravlje posluži, za nekoliko godina bit će to dužina opsega Zemlje.

— Vučem vodu svaki dan već 24 godine i to u početku po 20 litara, kasnije po deset, a bome zadnjih godina po pet i to jedva. Prvih petnaestak godina nosila sam vodu u ruci. Do izvora ima dva kilometra i sve je uglavnom nizbrdo, ali kad vučem kući moram uzbrdo, pa sada tu kantu vozim u tačkama. Sve mi je teže, ali što mogu, druge mi nema. Nikada mi nismo ovdje imali vode, ali kad smo bili mladi taj izvor je bio nekako bliži i s lakoćom smo vukli, nekad ja, nekad djece ili Nikola. Tek kad smo se 2000. vratili i mene zapala voda, vidjela sam da je taj izvor daleko, a bome svakim danom mi je sve dalji — objašnjava nam Milica Borota.

Suprug Nikola umro je prije pet godina, sinovi NIKOLA, DRAGAN i MIRKO davno su se

odselili, svaki na svoju stranu, pa otada Milica samuje, hrani pet kokoši i provlači se kako zna i umije sa 130 eura mirovine koju je naslijedila od Nikole. Socijalnu pomoć ne može ostvariti jer ima sinove koji, kako nam kaže, baš i ne mare za nju. Ipak, sin Nikola joj pomogne platiti struju i to je sva pomoć od djece. — Jednom, kad mi je voda došla do grla, otišla sam u Centar za Socijalnu Skrb u Vojniću da bih im objasnila moju tešku situaciju, ali ravnateljica Centra, DIJANA CEROVAC nije me htjela ni primiti, kamoli saslušati. To me je jako pogodilo i povrijedilo i više se nikome ne javljam niti što tražim. Pomognu mi cure iz Crvenog križa iz Vojnića, koje vrlo dobro znaju moju situaciju, obidu me, pomognu uraditi što sama ne mogu i bome, nerijetko

mi ostave nešto namirnica i drugih kućnih i higijenskih potrepština a i donesu mi lijekove kad treba. Hvala im gdje čuli i ne čuli jer to mi puno znači. Još mi je važnije kad one dođu da im mogu skuvati kavu, prodivaniti s njima i saznati novosti — kaže nam Milica.

Milica živi 'na teku'. Kad dobije mirovinu ode u mjesni dućan, dađe trgovcu 100 eura i onda pomalo uzima robe koja joj treba. Kad se iznos počne približavati svom kraju, trgovac je upozori da malo 'smanji gas', pa nastavi uzimati štedljivo, a ako katkad i ode u crveno, ne zamjere joj jer znaju da će ona opet donijeti svojih 100 eura. Za režije joj treba tridesetak eura mjesečno i to je već uhodana financijska konstrukcija Milice Borote. Obraduje baštu koja je iz godine u godinu sve manja. Ove je godine posadila samo kupus da bi ga najesen ukiselila za zimu, a za drugo povrće više nema ni snage ni volje. Kod liječnika nije bila godinama, često je boli glava, noge ju ne služe kao nekad pa se služi štapom, ali se zna, barem jednom mjesečno, pješačeci sat vremena, poprijeke, preko brda, uputiti u Vojnić do pošte, trgovine ili ljekarne.

— Ide nekako taj moj život, kotrlja se, nisam gladna i prepinjem nekako. Mnogo teže mi je bilo za zadnjega rata, pogotovo kad smo u Oluji morali pobjeći iz Vojišnice. To ti je bilo putovanje za snimiti film. Od susjeda Jove dobili smo traktor i krenuli prema Bosni. U Žirovcu se probušile gume, pa smo nastavili dalje na sve moguće i nemoguće načine. U Bosni smo se dokopali nekakvog vlaka, pa presjeli u autobus i tako danima ukруг po Bosni. Prošli smo kroz Kotor Varoš, pa nazad u Bosanski Petrovac, pa u Bihać pa nakon dvadesetak dana putešestvija stiglo smo iznenada u Veliku Kladušu, tridesetak kilometara od kuće. U Kladuši smo se ukrali u nekakav autobus, vozili se pola dana i jednu noć i osvanuli usred Kosova, u Kosovskoj Mitrovici — objašnjava nam Milica svoje putovanje.

Milica i Nikola s djecom su smješteni u prihvatni centar u kojem su proveli četiri godine. Dobivali su tri obroka dnevno, u nekakvoj su im baraci prostrli ležajeve i tako su im prolazili dani. Kasnije se Nikola zaposlio u gradskoj čistoći pa se lakše moglo preživjeti, sve dok Nikola jednoga dana nije rekao: 'Idemo mi svojoj kući, pa šta bude!'

— Ponovo smo došli u Kladušu, a kako nismo imali nikakve papire poslali su nas u Bihać. Tamo smo u UNPROFOR-u dobili nekakve potvrde, prešli granicu i stigli u našu Vojišnicu u proljeće 2000. Eto, tako ti je to bilo! — priča nam Milica.

Kad su se vratili, djeca su se razišla, a oni počeli osposobljavati devastiranu kuću. Nedaleko Vojišnice bilo je veliko divlje odlagalište smeća i otpada i tamo su pribavili sve što je bilo potrebno za popravak kuće. Nisu podnijeli zahtjev za bilo kakvu pomoć i obnovu, a kad su se napokon odlučili, saznali su da su — zakasnili!

Do Milice nas je odvela ANITA TUTIĆ, dje-latnica Crvenog križa u Vojniću, a ravnateljica, LJUBA MARTINOVIĆ, upozorila nas je da Milica vrlo teško živi i da je za nju voda koju mora mukotrpno dovlučiti s izvora od životne važnosti.

Kako smo često, obilazeći Kordun i Baniju, u mnogim domaćinstvima vidjeli velike plastične rezervoare s vodom koju dovoze vatrogasci, pitali smo u DVD-u Vojnić ima li nade za Milicu Borotu. KRISTIJAN ŠOKČIĆ, zamjenik zapovjednika DVD-a rekao je da oni, po nalogu općine mogu dovesti vodu, ali nemaju bačvu i tu vodu netko treba platiti. U Općini Vojnić JOŠKO BULE, pročelnik jedinstvenog upravnog Odjela, poručio je da Milica treba napisati zamolbu, poslati je na adresu općine, pa će se vidjeti može li se i kako pomoći. ■

ИНФОРМАТОР

Обновљени подвожњак
у Белом Манастиру

Нови живот 'Тунела'

Беломанастирци напoкoн дочекали реконструкцију подвожњака испод пруге Осијек–Мађарбоја, који је након јаких пљускова остајао поплавлен

УПOСЛЕДЊИХ стoтињак година тко год је путовао из Белог Манастира на запад морао је проћи кроз подвожњак испод пруге Осијек–Мађарбоја у Мађарској. Тај подвожњак, ваљда откад је изграђен, Барањци називају – 'Тунел'. А њега се нарочито сјећају средњошколци из Болмана и Јагодњака, који су свако јутро кроз њега пролазили на путу у школу и још једном, око подне, на повратку кући.

Према тврдњама локалног повјесничара, 'Тунел' је изграђен између два рата, негдје 1928. године, прије пуштања у промет обновљене пруге за Мађарбоју, изграђене вјероватно 1870. Подвожњак је обнављан 1949. и 1961. године и све до прије годину дана издржао је без већих проблема безбројне жељезничке композиције које су прошле преко њега.

Међутим, подвожњак је био висок само 3,60 метара па кроз њега нису могла проћи висока или високо натоварена возила. Није имао пјешачку стазу па су пјешаци, а и бициклисти, прелазили преко колосијека излажући се опасностима, а највећи проблем био је у томе што би подвожњак, након јаких пљускова, остајао поплавлен.

Радови на реконструкцији подвожњака и приступних цеста, укупне дужине 300 метара, започели су у јулу прошле године. До 15. августа ове године, између осталог, уклоњена је стара конструкција подвожњака те је уграђен жељезнички провизориј који је омогућио несметано функционирање жељезничког промета за вријеме радова. Уклоњена је и постојећа колничка конструкција те су изведени земљани радови потребни због проширења колника и изградње 220 метара бицикличко-пјешачке стазе. Уграђен је и нови систем одводње, као и сепаратор те црпна станица која би требала "одрадити посао" за вријеме обилних киша. Изведбом вишег (и ширег) подво-

жњака омогућен је пролаз возилима до максималне висине 4,5 метара, а пјешаци и бициклисти више неће морати кршити забрану преласка преко пруге. Исто тако, изграђена је и нова распонска конструкција жељезничког подвожњака, односно радови на колосијеку и жељезничким инсталацијама те постављена нова ЛЕД-расвјета. Све то урађено је у инвестицији вриједној нешто мање од четири милијуна еура.

У реконструкцију се кренуло након што је изграђена сјеверна обилазница Белог Манастира, која је омогућила цестовни промет за вријеме захтјевних радова. А Беломанастирци су пак били задовољни што су напoкoн дочекали реконструкцију 'Тунела', с надом да више неће бити затварања подвожњака због поплаве, али су били и прилично нестрпљиви јер су сматрали да радови предуго трају. Но сада је све готово. У петак, 16. августа 'Тунел' је опет – прорадио. Надајмо се да ће и он издржати 100 година попут његовог старијег брата.

■ Јован Недић

За мир међу људима

У пуном саборном храму у Загребу прослављен празник Преображења, а на дружењу с вјерницима, старјешина храма истакнуо је велики труд око обнове цркве након потреса

УБРОЈНИМ православним храмовима 19. августа прослављено је Преображење, значајан православни празник јер се тог дана Исус преобразио пред својим ученицима на гори Тавор бивајући означен као син Божји.

У пуном саборном храму Преображења господњег у Загребу чије је ово слава, литургију је служио епископ бучносарски и јужно-централноамерички те администратор митрополије загребачко-љубљанске Кирило са свештенством епархије. У свом обраћању вјерницима истакнуо је да је важно знати циљ којем тежимо приликом започињања било којег посла.

— Онда кад не знамо циљ лутамо изгубљени у времену и простору, изгубљени на многим континентима, у бригама овога свијета. Зато празник Преображења Господњег и Госпојински пост који је у току говоре о циљу и смислу нашег живота. Циљ нашег живота је задобијање Царства небеског, а данашњи празник нам говори како ће оно изгледати. Управо Господ када је научио своје ученике свему ономе што је сматрао да је нужно да их научи, хтио је да своју науку потврди догађајем у ком ће нам отворити прозор у будуће Царство ка којем стремимо. Данас, на празник Преображења, отворио нам се прозор у то будуће стање. У питању је реално постојање и једино битије које је постојано, које се не мијења и које не под-

на којем вековима постоји ова наша светиња у којој се сабирају православни Срби из Далмације и из свих крајева света, да се молимо за мир, да мир имамо са Богом, да мир имамо у себи и у својим у породицама, да има мира у комшилуку, да има мира уопште међу људима. Мир и љубав су темељ истинске духовне обнове, а без мира је сувишно и, да не кажем, безумно говорити о било чему јер је мир дар Божји. Мир се даје ономе ко је отворен за реч Божју, за реч Христову. Онда када разумемо реч Христову, све у нашем животу почиње да бива у складу са његовом речју – казао је патријарх.

■ Ненад Јовановић

Празник Преображења
у Загребу

лијеже смрти и пропадљивости – рекао је владика Кирило.

— Летимо у космос, посједујемо разне науке, технологију, мобилне телефоне, али гдје год се загледамо видимо смрт, пропадљивост, ратове и биједу. Узалуд је сваки људски напор јер човјек не може себе да спаси, не може да изађе из просторно-временског континуума у који се затворио падом у грех. Управо данашњи празник говори о том излазу. Када говоримо о циљу нашег живота, знајмо да је циљ преображај нас самих, не само споља, него и изнутра, као и преображај све твари – казао је епископ.

Након литургије освештани су славски колачи и кољиво, као и грожђе које се по народној традицији једе након овог црквеног празника.

На дружењу с вјерницима, старјешина храма, протојереј-ставрофор Душко Спасојевић истакнуо је велики труд око обнове цркве након потреса три године раније, као и да су грађевински радови завршени, при чему је остало да се осликају фреске које су због пуцања зидова биле оштећене, што би до наредне године требало бити довршено. Захвалио је свима који су дали донације и прилоге, истичући како је нужно и даље улагати у обнову зграда у власништву СПЦ-а које су оштећене потресом.

Међу бројним литургијама и слављама за Преображење, посебно мјесто има оно у манастиру Крка гдје су се окупиле хиљаде вјерника пред којима је литургију служио патријарх Порфирије уз саслужење владике далматинског Никодима те бихаћко-петровачког СЕРГИЈА, као и бројног свештенства и монаштва. — Сабрали смо се на овом светом месту

Вечерње уочи Преображења

У присуству бројних верника у манастиру Успења Пресвете Богородице у Далмацији служено је традиционално вечерње богослужење уочи Преображења

ПРОСЛАВА Преображења Господњег сваке године окупља бројне православне вернике у локалним храмовима на светим јутарњим литургијама, а уочи самог празника, 18. августа, велик број њих упутио се на вечерње богослужење у манастир Успења Пресвете Богородице у Далмацији. Тамо су вечерње богослужење, у присуству његовог преосвештенства епископа осечкопољског и барањског служили јереј Милош Кузмановић и Јакоп Здравко Бошковић, уз саслужење свештенства епархије. Прикладну празничну беседу изрекао је јереј Кузмановић.

— Овај празник спада у највеће празнике Господње, празнике који су посвећени Господу Исусу Христу, који су посвећени догађајима из његовог живота. Тих празника се сећамо, не само као дела историје и прошлости, већ у тим догађајима из живота Христа и учествујемо, својим присуством на светој литургији – рекао је, између осталог у беседи, јереј Кузмановић.

У манастиру Успења
Пресвете Богородице

Истако је да се Преображење десило да би апостоли издржали Господње страшно страдање те да је Исус Христос за време свог боравка на земљи, све што је радио и говорио, чинио због људи и 'нашега спасења'.

За време богослужења мноштво саваног народа приступило је светим моштима Светог владике Николаја и Светог аве Јустина. Након тога је уследило агапе, традиционално окупљање око манастирског извора, послужење братства манастира, које је уприличено за све сабране те културно-уметнички програм у којем су учествовали чланови Вуковарског српског певачког друштва Јавор и тамбурашког састава Дунавске зоре из Борова.

■ С. Недељковић

Свечано у Слуњу

У поводу мјесне славе 19. августа одржана је и свечана сједница ВСНМ-а Града Слуња

ПРЕОБРАЖЕЊЕ Господње је и слава Мјесног одбора Вељун, који је уз Примишље и Доњи Полој једини са српском већином у саставу Града Слуња. Због мјесне славе и Вијеће српске националне мањине Града Слуња одабрало је Преображење за Дан и крсну славу свог вијећа. Тим поводом 19. августа одржана је и свечана сједница ВСНМ-а Града Слуња. У мјесној цркви ујутро је одржана традиционална света литургија коју су служили пензионирани ријечки парох Миљо Костић и надлежни парох са Коларића код Војнића Бранко Сантрач који је посветио кољиво и славски колач. Све присутне вијећнике и госте, међу којима су били карловачки српски дожупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, председник ВСНМ-а Загребачке жупаније ДРАГИША ПИЛИПОВИЋ, РАДЕ КОСАНОВИЋ, потпредседник ВСНМ-а Карловачке жупаније и председник жупанијских антифашиста те ПЕРИЦА МАТИЈЕВИЋ, начелник општине Крњак, најприје је поздравила ГОРАНКА МАНДИЋ, председница Вијећа. Она се укратко осврнула на остварене резултате у раду Вијећа у протеклих годину дана.

— У 2023. пријавили смо се на два позива СНВ-а везано за капиталне инвестиције. Средства су нам одобрена и уплаћена на рачун Вијећа почетком 2024. У првом позиву одобрено нам је шест и по хиљада евра за фасаду и намјештај за чајну кућицу, а на другом позиву нам је одобрено 23 хиљаде евра за реновирање крова на згради Мјесног одбора. Морали смо чекаати и завршетак ребаланса Града Слуња за поступак јавне набаве јер се ради о већем износу средстава. Извођач радова имао је проблема са недостатком радне снаге, а у међувремену су цијене грађевинског материјала знатно порасле. Ипак се надамо да ћемо све реализирати до 30. новембра ове године – казала је Мандић.

Свечана сједница ВСНМ-а Града Слуња

Рад Вијећа похвалили су Драгиша Пилиповић, Раде Косановић и Перица Матијевић. Дожупан Михајловић је рекао да је било врло тешко радити у досадашњим условима и околностима, мислећи притом на стање у српским срединама на овом дијелу Кордуна након Олује. Додао је да је сада реторика боља. Предложио је да се и сви други јављају на позиве СНВ-а за капиталне инвестиције, уз похвалу Вељунчанима који сва средства улажу у грађевински материјал, а радове изводе сами.

■ М. Цимеша

Сава Мркаљ у Кљајићеву

Дом културе у Кљајићеву постао је прва културна установа у Србији која је добила име Саве Мркаља, чувеног филолога, филозофа и пјесника

У Кљајићеву је 26. јула Дом културе преименован у Дом културе Сава Мркаљ. Тим поводом у Дому је одржан цјеловечерњи програм који је био посвећен Сави Мркаљу и његовом раду, али и другим знаменитим Србима рођеним на Кордуну.

Члан Савјета Мјесне заједнице Мирко Бијелић је проглашавајући ново име Дома културе представио и мурал са ликом Саве Мркаља на фасади зграде, који је рад академског сликара-калиграфа Жарка Станковића из Параћина. Исте вечери изведена је и монодрама о животу, дјелу и раду Саве Мркаља у извођењу београдског глумца ДЕЈАНА СТОЈАКОВИЋА и према дјелу професорице са бечког универзитета ГОРДАНЕ ИЛИЋ МАРКОВИЋ.

Други дио програма био је посвећен још једној знаменитој личности са Кордуна – пјесникињи Дари Секулић. Њене пјесме, у којима је надахнуто описала Кордун и његово страдање, рецитирала је БОЈАНА ВУЧИЋ, пјесникиња из Београда рођена на Кордуну. О Дарином животу и дјелу говорила је академикиња проф. др. РАДМИЛА ТОНКОВИЋ.

Својим суграђанима и публици представила се и млада пјесникиња САРА НОВКОВИЋ ТЕПШИЋ, која је у априлу

на Пјесничким данима Даре Секулић у Источном Сарајеву добила прву награду за необјављени пјеснички рукопис. Она је рецитирала неколико пјесама из збирке која ће бити штампана до следећих Сусрета. Сара је истакла да осјећа велику част и понос што носи награду пјесникиње са Кордуна са којом дијели поријекло.

У богатом програму учествовала је женска пјевачка група Ђурђевак, која је извела неколико изворних пјесама са Кордуна, а како би те вечери све 'мири-сало' на Кордун побринуле су се чланице удружења Рубац које су припремиле не-

Мирко Бијелић представља мурал посвећен Мркаљу (Фото: Банија.рс)

колико врста старих и традиционалних јела типичних за Кордун попут паленте, уштипака и других. Чланови мјесног шаховског клуба најавили су меморијални турнир посвећен Сави Мркаљу.

Вишесатни програм у Кљајићеву је завршио отварањем изложбе Знаменити Срби Кордуна. Аутор изложбе, СВЕТОЗАР ДАНЧУО представио је 32 личности рођене на Кордуну које су оставиле трага у књижевности, култури, науци, спорту и другим пољима дјелатности. Члан Савјета Мјесне заједнице МИЛОШ ЂИКАНДИЋ најавио је да ће се изложба моћи погледати и током Великогоспојинских свечаности и славе мјеста. Он се на крају захвалио свим учесницима у програму, организаторима, гостима и посјетиоцима, као и спонзорима и другима.

Дом културе у Кљајићеву је тако постао прва културна установа у Србији која је добила име Саве Мркаља, чувеног филолога, филозофа и пјесника који је данашњој српској ћирилици подарио 25 слова. Предлагачи се надају да ће називе по Сави Мркаљу добити и друге установе у Србији као што су школе, културни центри или библиотеке.

■ М. Ц.

Три деценије мира

Мрежа 'Млади уједињени у миру' која ће ове године обележити 30 година постојања, афирмисала је 25 хиљада младих из Хрватске, БиХ и Србије, који су кроз различите активности били анга-

жовани на промоцији мира, дијалога помирења, поверења и уважавања различитости

НЕФОРМАЛНА мрежа 'Млади уједињени у миру' ове године обележава 30 година рада на промоцији мира и дијалога толеранције, а централна манифестација биће одржана у Тузли, 21. септембра, на Међународни дан мира. Мрежа окупља младе из три државе региона: Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије, односно пет невладиних организација из Тузле, Горњег Вакуфа-Ускопља, Сребренице, Вуковара и Сомбора. Умрежени кроз заједничке интересе, већ тридесетак година раде на изградњи мира, друштва толеранције, поверења и уважавања различитости.

— Све је почело 1994. када је Комитет за основна људска права и демократију из Келна, у време ратних збивања, одлучио да деци из ратом захваћених подручја обезбеди дванаестодневни боравак на мору. Пројекат је у почетку назван 'Одмор од рата – изградња мира', да би касније прешао у 'Млади уједињени у миру' – присетила се иницијативе за успостављење регионалног пројекта ВЛАСТА МАРКОВИЋ из Тузле.

Млади за мир (Фото: Фејсбук)

Од збуњене петнаестогодишњакиње постала је регионална координаторка мреже. Рођена у мешовитом браку, између муслиманке и православаца, Власта је по завршетку основне школе желела да сазна како размишљају вршњаци из других, сличних средина и какав је њихов став о ономе што им је тада било заједничко, а то је живот у мултиетничким срединама, које су биле захваћене ратом. — Имала сам своју истину о ономе што се дешавало међу другим народима и у другим срединама. Сви смо били склонии веровати да је наш став исправан јер нам је исти наметнула средина у којој смо живели. Тек након неколико сусрета, схватила сам да је свака средина и сваки народ имао своје трауме, износећи их на себи најлакше начине – рекла је координаторка пројекта.

Кроз Мрежу је прошло 25 хиљада младих, који су кроз организовање стотину различитих активности, упознавали истовремено сами себе и друге, за које су до тада сматрали да су им непријатељски настројени. Од почетка до данас, као препознатљиви и младима можда најатрактивнији остали су мировни кампови, викенд посете, различите радионице и сл.

ИНФОРМАТОР

— Млади прво пролазе кампове, који се одржавају на мору, а затим се укључују у друге активности – испричала нам је Дијана Антуновић Лазитић, извршна директорка Европског дома Вуковар, организације, која је, као једина из Хрватске, у мрежу укључена последњих 15 година.

Анализирајући оно што је био првенствени план и оно што се постигло, задовољна је ангажманом младих и зрелашћу, коју су показали у сагледавању свега што је обележило њихово одрастање, али и у начину прихватања других и другачијих. — Данас су то чврста пријатељства, неки су упознали брачног партнера, а оно што посебно весели је, да се млади из Мреже, друже и мимо програмских активности – нагласила је Антуновић Лазитић.

МАЈА БУЉУБАШИЋ је водитељка пројектних активности у вуковарској организацији те асистентка, односно водитељка вуковарске групе унутар мреже 'Млади уједињени у миру' последњих пет година. — У почетку су млади бранили ставове које им је наметнула локална средина, која је форсирала приклањање једној страни, а данас су отворенији, разговарају и пропитују, у атмосфери нулте толеранције на насиље и у простору у којем је у реду бити другачији – истакла је Буљубашић.

Присећајући се основне идеје умрежавања, а то је изградња мира и помирења, Буљубашић је рекла да се након сваког кампа или било које друге активности, дошло до закључка да су млади помирењени, јер се заправо никада нису ни сукобљавали. Извршна директорка Европског дома додала је да млади добро функционишу у свим срединама, и не дозвољавају утицај политике на достигнути степен поверења.

Мрежу 'Млади уједињени у миру' чине Удружење 'Пријатељице' из Тузле, 'Сара' из Сребренице, Омладински центар Горњи Вакуф-Ускопље, Центар за развој заједница линк Сомбор и Европски дом Вуковар.

■ Сенка Недељковић

'Коло пријатељства'

Барањски фолклораши учествовали су на петом издању Међународног фестивала фолклора 'Коло пријатељства' у Српском Семартону у Тамишком округу у Румунији

ДРУГОГ августовског викенда ове године, беломанастирски Фолклорни ансамбл Чувар традиције барањских Срба с 21 чланом, под водством предсједнице Светлане ЖАРКОВИЋ, гостовао је у мјесту Српски Семартон у Тамишком округу у Румунији. Барањски фолклораши учествовали су на петом издању Међународног фестивала фолклора 'Коло пријатељства' у организацији семартонског куд-а Круна. Иначе, та два друштва побратимила су се 2022. на 'Ивањданским сусретима' у Белом Манастиру па међусобно

Наступ Чуvara традиције

редовито размјењују гостовања.

Фестивал 'Коло пријатељства' одржан је 10. августа, а осим домаћина и беломанастирских 'Чуvara', наступила су још три друштва: куд Брио-Рудар из Масловара код Котор-Вароши у БиХ те куд-ови Свети Никола и Салба Гедулуј из румунског градића Дета јужно од Темишвара, који има око 5.500 становника са српском мањином од двјестотињак припадника.

На семартонској љетној позорници барањски фолклораши представили су се 'Српским играма из Барање', док су домаћини – чији куд носи име Круна по мајци ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА – извели на сцену своје цјелокупно играчко чланство, од најмлађих до сталног извођачког ансамбла. Кад се узме у обзир и репертоар српских куд-ова из Дете и Масловара, у Српском Семартону могле су се видјети игре из свих крајева Србије: од Баната, околине Београда и Шумадије, до Лесковца и Пчиње, уз наравно румунске мелосе другог куд-а из Дете.

— Наш ансамбл је у Српском Семартону већ четврту годину заредом, па нам је августовски одлазак у Румунију већ традиционалан. Наши побратими из куд-а Круна увијек се потруде да нас срдечно дочекају и угосте. То су нам већ све добро позната лица па се у Српском Семартону осјећамо као код куће. Као и пријашњих година, били смо смјештени у Темишвару, у простору Савеза Срба у Румунији. Ове године било је заиста лијепо, а посебно је било весело након наступа, кад нас је до касних вечерњих сати забављао оркестар Бомбардери из Србије. Нагодину планирамо мало продужени боравак у Румунији и заједнички одлазак у камп фолклора – казала је Светлана ЖАРКОВИЋ.

■ Ј. Недић

Миомириси у Белом Манастиру

Почетком августа Мађарској кући у Бељском насељу одржано је традиционално такмичење под називом 'Сљубљивање пилета и трганаца'

ПРВЕ августовске суботе у Мађарској кући у беломанастирском Бељском насељу одржано је традиционално такмичење у кухању пилећег паприкаша и спремању трганаца под називом 'Сљубљивање пилета и трганаца'. Такмичење је организовала Мађарска културна удруга 'Пелмоноштор', у сарадњи с Туристичком заједницом Барање и у партнерству с Градом Белим Манастиром. Паприкаш се кухао на улици у којој је Мађарска кућа, па су пријатне мирисе могли осјетити и станари околних кућа, а трганци су се, наравно, припремали у затвореном простору.

Уз котизацију од 40 еура, свака је такмичарска екипа добила пиле од три килограма, килограм брашна, два јаја, стол за осам особа те дрва за потпалу. Пошто су све екипе биле мотивиране да се покажу у најбољем свјетлу, трочлани жири у саставу: професор ЗОРАН ДИМИЋ, судија САВО ИВАНЧЕВИЋ и свестрани умјетник БРАНКО КРУШИЋ није имао једноставан задатак у осјењивању изгледа, боје, укуса итд. Послије помног разматрања и дегустирања такмичарских паприкаша и трганаца, жири је донио овакве одлуке: најбољи пилећи паприкаш скухала

Побједнице у кухању пилећег паприкаша и спремању трганаца

је АНТОНИЈА КОКИЋ, други најбољи био је АТИЛА КОВАЧ, док је треће мјесто освојила РЕНАТА ЛАСЛО. Прво мјесто у припремању трганаца (мађарски: чипетки) освојила је ЕВА МИКЛЕНДИН, друга је била ЈУЛИЈАНА КОВАЧ, а трећа АДРИЈАНА БОГНАР.

Послије додјеле признања и награда, програм је настављен конзумацијом паприкаша и трганаца, забавом, дружењем и плесом.

■ Ј. Н.

Пунољетни вфф

Чак 35 филмова такмичиће се за награду Златни шлеп у категоријама играног и документарног филма на 18. Вуковарском филм фестивалу

ЧАК 35 филмова такмичиће се за награду 'Златни шлеп' у категоријама играног и документарног филма на 18. Вуковарском филм фестивалу (вфф), који се одржава од 28. августа до 1. септембра у граду на Дунаву. Ван конкуренције посетиоце очекују најновија ремек-дела режисера РОМАНА ПОЛАНСКОГ и ЈОРГОСА ЛАНТИМОСА, на Вуковарском водоторњу приказује се посебан програм под називом 'Кинематограф: Изгубљене године', а најмлађи ће уживати на 2. Дечјем вфф-у. Овогодишњи Вуковарски

Никад богатији вфф

филмски фестивал за своје је посетиоце припремио највећи и најбогатији програм у 18 година постојања.

— Фестивалска пунолетност биће прослављена у стилу, јер ће се за награду Златни шлеп у категоријама играног и документарног филма такмичити 35 филмова, што је више од свеукупног броја наслова приказаних на неким досадашњим издањима фестивала. Током пет дана одржавања, вуковарска публика имаће прилику да погледа најновија врхунска остварења из света седме уметности – саопштио је Организациони тим овогодишњег филмског фестивала, као најзначајније културне манифестације у Вуковару и околини.

Фестивал ће трајати дан дужи него претходне године, када је организацију тог највећег и најважнијег филмског догађања у Славонији преузела потпуно нова екипа, на челу с директором фестивала ДАРКОМ ПУХАРИЋЕМ те уметничким директором, ДАНИЕЛОМ РАФАЕЛИЋЕМ. Фестивал се проширио и на нове локације. Ове ће године, на чак седам локација бити приказане редовне пројекције фестивала, а поред већ познатих, попут перивоја дворца Елц, Хрватског дома, амфитеатра Вуковарског водоторња, Ружичкине куће и дворане Елц, као домаћини фестивала враћају се Музеј вучедолске културе те мултиплекси ЦинеСтар. Као и сваке године, перивој дворца Елц најатрактивнија је локација на којој ће бити приказани и најатрактивнији наслови овогодишњег фестивала. Отвориће га двоструки програм хрватских филмова, које су урадили млади аутори – кратки анимирани 'Шума Стриборова' младе режисерке АНЕ ДЕСПОТ те дугометражни играни филм 'Фрка' у режији СВЕБОРА МИХАЕЛА ЈЕЛИЋА. — Дворана Елц, Павиљон два биће домаћини прве вфф Академије – едукативног програма за младе филмске таленте под менторством врхунских стручњака, чији је циљ развијање креативних потенција-

ла, откривање нових начина изражавања, стицање нових познанстава с људима који деле једнаку страст према филму и позоришту, повезивање младих талената у међународну фестивалску мрежу с искусним професионалцима те ширење међународног искуства и културне размене кроз пројекције кратких филмова – навели су организатори.

Главни партнер и носилац ВФФ Академије је Академија за уметност и културу у Осијеку. Љубитељи музике, у попутном делу Фестивала, 31. августа имаће могућност уживања у свирци на отвореном, када ће концерт одржати популарна Ватра и наступом у Вуковару прославити 25 година постојања.

■ С. Н.

Позоришта у Српском дому

Установа у култури Српски дом Вуковар у наредном периоду биће домаћин позориштима из Србије, која ће извести неколико представа по текстовима познатих српских писаца

У СТАНОВУ у култури Српски дом 16. августа посетили су представници Народног позоришта из Сомбора. У делегацији су били БОЈАНА КОВАЧЕВИЋ управница Музеја, СТИПАН ПЕТРЕЦ, технички директор и ВЛАДИМИР БРОЋИ-

Разговор о будућој сарадњи

ЛОВИЋ, организатор, а циљ посете био је размотрити пре свега техничке могућности Српског дома неопходне за будућу сарадњу у сфери позоришне уметности, рекао је НЕБОЈША ВИДОВИЋ, директор Српског дома. Сарадња ће бити конкретизована представом 'Сумњиво лице', према тексту БРАНИСЛАВА НУШИЋА. Сомборски позоришни ансамбл ће је у Српском дому премијерно извести крајем новембра ове године.

— Покушавамо да направимо одређени одмак у реализацији позоришних представа у смислу већих организаторских захвата, односно већих глумачких еки-

па са посебном сценографијом, како би наша публика имала потпуни угођај, као у правом позоришту – рекао је Видовић говорећи о настојањима Дома да постане стално место одржавања квалитетних позоришних представа.

Српски дом из Вуковара у протеклом је периоду остварио сарадњу са бројним установама у култури из Републике Србије. Једна од њих је и Народно позориште Тимочке крајине Зоран Радмиловић из Зајечара, с којим је Српски дом у априлу потписао тзв. Протокол о сарадњи. — На основу тог протокола у нашем простору биће 17. септембра изведена представа 'Покондирена тиква', позната комедија према тексту ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА – најавио је директор вуковарске установе у култури.

Циљ је културу у граду подићи на један виши ниво, у чему, када је позоришна уметност у питању и успевају јер се за све досад изведене позоришне представе тражила карта више уз претходне резервације.

■ С. Н.

Краснопис на Дивчибарама

Више од 50 ученика виших разреда основних школа са истока Хрватске, у којима се настава одвија на српском језику и писму, учествује на Летњој школи калиграфије на Дивчибарама

НА ДИВЧИБАРАМА је 18. августа почела Летња школа калиграфије, названа 'Путевима Захарија Орфелина', чији су полазници ученици виших разреда основних школа у којима се настава одвија на српском језику и ћириличном писму, односно са простора деловања Заједничког већа општина Вуковар. Ученици ће до 24. августа имати прилику да учествују у радионицама калиграфије и иконописања те да уживају у заједничким дружењима и спортско-рекреативним активностима. Одбор за образовање зво-а организатор је споменутог пројекта, а финансиран је средствима Министарства науке и

Учење краснописа на Дивчибарама (Фото: зво)

образовања Републике Хрватске. Укључено је 54 ученика из основних школа, а одабрани су на основу њихових резултата остварених на жупанијским такмичењима.

— Наши ученици су наш понос, а Заједничко веће општина Вуковар на овај начин жели да их награди – рекла је председница Одбора за образовање зво-а Милица Стојановић, која је уочи одласка ученика на Дивчибаре одржала састанак с родитељима, како би их детаљно информисала о програму и активностима унутар Летње школе.

■ С. Н.

Невријеме прекинуло весеље

У Горњој Шуметлици 17. августа одржани су Сусрети пјевачких група које су организирали пододбор Просвјете Пакрац-Липик и всмн Пожешко-славонске жупаније

У ГОРЊОЈ ШУМЕТЛИЦИ 17. августа одржани су Сусрети пјевачких група које су организирали пододбор Просвјете Пакрац-Липик и всмн Пожешко-славонске жупаније. Поред домаћина наступиле су пјевачке групе из Загребa и Дарувара уз фрулаша НЕНАДА МИШИЋА и рецитацију АНЕ РОМАНИЋ. Окупљене су у име организатора поздравили НИКОЛА ИВАНОВИЋ, замјеник жупанице Пожешко-славонске жупаније и председник пододбора НЕНАД КОЈАДИНОВИЋ. Манифестација је

Сусрети пјевачких група у Горњој Шуметлици

осим пјевачког дијела имала и спортску компоненту. На дружењу код Друштвеног дома одржани су и спортски сусрети – играо се ногомет и потезање конопца, а за мноштво дјеце осигурани су 'напуханци'.

Нажалост, изненадно невријеме и нестанак струје прекинули су програм и дружење у касније сате, рекао нам је Ивановић након сусрета, захваливши на подршци СНВ-у, Просвјети, мањинским вијећима и мјештанима који су помогли да се та манифестација реализира.

■ Н. Ј.

Stogodnjak (752)

23. 8. – 30. 8. 1924: gorak okus teško se može isprati nakon sve one larme, tučnjava i razbijanja po gradu, podsjećaju zagrebačke Novosti nakon što je – uz niz incidenata – završen sveslavenski slet sokolskih društava u Zagrebu. 'Grad je bio pretvoren u divlju arenу, u tabor bijesnih galamdžija... U ovoj državi postoje zakoni i vlast da takve razbijače i huškače strpa u bajbok, a građanima osigura mir. Zato valjda i plaćamo porez. A jest, šipak, čestiti građanine! Kako možeš tako 'nepolitički' misliti. Pogledaj samo naše stranačko-političke novine, novine u kojima pišu ljudi mudri i ozbiljni, ljudi koji vode našu politiku. Odatle ćeš razabrati da to što se događa nije nered, nije razbijanje, nije ugrožavanje javne sigurnosti – to su veliki politički uspjesi! To je vrhunac patriotizma, to je pobjeda načela, ideja i vrag bi ga znao čega još ne. A mi ubogi đavoli, što plaćamo porez i zdušno ispunjavamo svoje građanske obaveze, mislili smo da je politika za to da se osigura mir, red i blagostanje u državi. Ali, eto! Sada smo doznali nešto drugo – da je dužnost političara da huškaju druge, dužnost je političara da se vesele neredima i nemiru i da, kroz razbijanja i tučnjave, dokazuju uspjeh svoje, a neuspjeh protivnikove politike. Evo, do ovakve logike bismo morali doći, gledajući događaje zadnjih dana i čitajući što o njima pišu stranačke političke novine, i ta bi nas logika morala direktno dovesti u ludnicu, kad ne bismo toliko poznavali naše prilike da ne razumijemo i nelogičnosti i paradokse u ovoj zemlji paradoksa i apsurdna! Politika u Hrvatskoj nije se nikad vodila oko velikih, realnih državnih i narodnih potreba. Sam hrvatski Sabor nije nikad imao kompetenciju da rješava ovakva pitanja, pa je uvijek imao u svom djelovanju manifestacioni i demonstrativni karakter. Tako se i čitava politika vodila oko manifestacija i demonstracija, oko glasa ulice. Ali, ulica je vrlo opasno sredstvo u politici', pišu Novosti i zaključuju da 'u jednoj zakonskoj, parlamentarnoj i uređenoj državi oni koji larmaju, razbijaju i prave neredе, spadaju u policiju, a ne u politiku'.

* poznati jugoslavenski slikar Marko Murat, porijeklom iz Luke Šipanske, napisao je u beogradskom listu Vreme članak u kojem se zalaže 'da naš narod primi ćirilicu kao zajedničko pismo koje se upotrebljavalo i u Bosni, i u Dalmaciji, i u Istri, bez razlike na vjeru... Slaveniziranje latinice nema smisla', piše Murat, reagirajući na ideju umjetničkog odjela Ministarstva prosvjete da se oba naša pisma slaveniziraju. 'Treba prihvatiti ćirilicu, ako se već hoće tragati za slavenskim karakternim pismom', kaže on i priklanja se ideji da ta ćirilica 'bude ona prava, izvorna, starinska, uglasta, koja pomalo liči na gotičko pismo'.

* dovršen je pisani otpravak presude Jovi Čarugi i njegovoj razbojničkoj družini. Ima 130 štampanih stranica i težak je kilogram i pol. Na njoj je perovoda sudbenog stola u Osiјеку Mihić radio puna dva mjeseca. Inače, cijeli sudski spis, kad se stavi na gomilu, visok je više od metra!

■ Đorđe Ličina

Demontaža bijelog polja

Sudskom presudom koju smo dobili na uvid sa spomenika na Bleiburgu mora se ukloniti šahovnica s prvim bijelim poljem jer je u ovom slučaju to izravna poveznica ne samo s ustaškim pokretom nego i SS-om, nacističkom zločinačkom organizacijom

POKRAJINSKI, odnosno Zemaljski upravni sud u Koruškoj je 8. kolovoza kao neosnovanu odbio žalbu Počasnog bleiburškog vođa, kojom je ova udruga osporavala uklanjanje šahovnice s prvim bijelim poljem sa spomenika na Lojbaškom polju pored Bleiburga. Naime, uprava kotara Völkermarkt – na čijem se području spomenik nalazi – 9. veljače 2022. naložila je PBV-u brisanje spomenutog grba, a izgledno i natpisa 'U čast i slavu poginuloj hrvatskoj vojsci'. Natpis je organizacija sama izbrisala, stoji u presudi. No kako se oglušila o nalog za uklanjanje šahovnice, 3. svibnja te godine uklonile su ga tamošnje vlasti. Na spomeniku su preostali natpisi 'Svibanj 1945', odnosno na njemačkom 'U spomen na pale Hrvate. Svibanj 1945.'. Potom se PBV na odluku preko odvjetnika ANDREASA HORAČEKA žalio upravi Völkermarkta, kako je u 'referatu' objavljenom na jednoj internetskoj stranici naveo stvarni kapo ove proustaške sljedbe BOŽE VUKUŠIĆ. Umjesto promjene odluke, u svibnju 2023. ista lokalna vlast organizaciji je odrezala 400 eura kazne, i to zbog prekršaja protiv zakona o zabranjenim simbolima ('Abzeichengesetz 1960'), odnosno zbog isticanja oznake u Austriji zabranjene organizacije. Istaknuto je i kako se zemljištu na kojem se spomen-ploča nalazi može nesmetano pristupiti te je sporno obilježje bilo javno izloženo.

Presuda Pokrajinskog suda, koju su Novosti ekskluzivno dobile na uvid, potvrđuje stav austrijskih vlasti trasiran još 2018. kada je najavljeno uvrštenje ustaških simbola na popis zabranjenih ekstremističkih oznaka. Potom je 2020. austrijski parlament velikom većinom zatražio da vlada ispita mogućnost zabrane komemoracija u Bleiburgu, čiji je PBV organizator desetljećima. Narednog studenog stručna komisija tamošnjeg Ministarstva unutarnjih poslova izradila je opsežan dokument nazvan 'Izveštaj stručne grupe 'Bleiburg'', o kojem je ovaj tjednik detaljno pisao. Tim povjesničara, politologa i pravnika ispravno je zaključio da se svi-banjskim komemoracijama nastradalima u partizanskoj osveti 'preko natpisa na memorijalnim spomenicima, zastavama i simbolima na ovom događaju te kroz službene

govore odaje počast fašističkom režimu koji je kolaborirao s nacionalsocijalistima'. Uostalom, već se natpisom na spomeniku oda je počast 'vojsci jednog fašističkog režima' odnosno 'fašističkoj ustaškoj vojsci' te se preporučila njegova izmjena. Okupljanje na Bleiburgu u obliku u kojem se održavalo do 2019. treba zabraniti, istaknuli su eksperti, navodeći da bi izostanak zabrane značio kršenje austrijskih zakona. Nakon toga je središnja ritualna rehabilitacija ustaške države te njene vojske i paravojske održavana pod patronatom hrvatskog državnog i crkvenog vrha prebačena u matičnu zemlju.

Stručna grupa bavila se i problemom šahovnice, ukazujući na to da je grb s prvim bijelim poljem bio – zajedno sa svastikom i eponimnim hladnim oružjem – jedan od simbola 13. Handžar-divizije vojnog krila nacističkog SS-a, zvane i 'hrvatska br. 1', koji su njeni pripadnici nosili na lijevom rukavu.

Presuda potvrđuje stav austrijskih vlasti kojim je najavljeno uvrštenje ustaških simbola na popis zabranjenih ekstremističkih oznaka. Za sud je šahovnicom s prvim bijelim poljem na spomeniku objektivno prekršen Zakon o zabranjenim simbolima, a u pitanju je 'trajni prekršaj'

ss je bio sastavni dio Nacionalsocijalističke njemačke radničke partije te je na poslijeratnom suđenju u Nürnbergu u cjelini proglašen zločinačkom organizacijom. U Austriji su obje organizacije zabranjene Ustavnim zakonom o zabrani iz 1947., a svi njihovi simboli spomenutim Zakonom o oznakama, što su potvrdili Ustavni i Vrhovni sud. 'Kao što ilustracije spomen-kamena na Lojbaškom polju pokazuju, tamo se nalazi upravo grb s početnim bijelim (poljem). Time se, dakle, prema sudskoj praksi oba najviša suda radi o oznaci zabranjenoj Zakonom o oznakama', utvrdila je ekspertna komisija. Tako je ekspertna komisija na prvi pogled izjednačila šahovnicu koja počinje bijelim poljem s nacističkim znakovljem. Pa ipak, ne samo da je stručna grupa istaknula razliku između problematizirane i današnje službene hrvatske šahovnice, koja počinje crvenim poljem, nego je istaknuto i da je simbol s prvim bijelim poljem dugo bio jedan od službenih grbova Hrvatske te se kao takav nalazi na mnogim povijesnim prikazima, dakle 'ne može se polaziti od toga da upotreba prikaza nastalih u nenacionalsocijalističkom kontekstu i u slučajevima nastalim prije 1941. predstavlja kažnjivo ponašanje.'

Tako je iz samog donedavnog natpisa na blajburškom monumentu posve jasno da se u slučaju tamošnje šahovnice radi baš o slavljenju vojske genocidnog ustaškog režima, PBV je prkosno odlučio pljunuti u oči austrijske vlasti. Tako je Horaček u ime službenog predsjednika udruge MARKA GRBEŠE na odluku kotara Völkermarkt uložio novu žalbu pred upravnim sudom u Klagenfurtu kao nadležnim višim tijelom. U njoj se pripovijeda o Crvenoj i Bijeloj Hrvatskoj te postulira postojanje obje varijante hrvatskog grba od 15-stoljetne habsburške kraljevine do socijalističke i današnje republike. Tvrdi se kako šahovnica ima povijesnu, a ne isključivo političku pozadinu, besramno istovremeno navodeći – citiramo presudu koja sumira žalbu – kako 'spomen-kamen treba sagledati i vrednovati u cjelini na njemu prikazanih simbola i natpisa'. Ističe se kako Handžar-divizija nije bila dio ustaške ili vojske NDH, nego su je Nijemci samostalno formirali, dok su njeni vojnici šahovnicu

nosili kao vanjski znak svoje nacionalne pripadnosti. U postupku pred kotarskim vlastima PBV je nudio 'niz dokaza', poput prosvjedne note hrvatskog Ministarstva vanjskih i evropskih poslova Austriji. U njoj je, inače, istaknuto kako je sporni dio natpisa PBV uklonio kako bi se izbjeglo 'nepoželjno povezivanje natpisa i grba na spomeniku', dok su razlozi i obrazloženje uklanjanja grba koje je iznijela kotarska uprava 'neprihvatljivi za Republiku Hrvatsku kako s povijesnog tako i s društvenog i političkog gledišta'. Počasni vod nudio je i niz 'uglednih' svjedoka, kao što su ministar GORDAN GRLIĆ RADMAN ili predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora IVAN ZVONIMIR ČIČAK. Avaj, institucije Völkermarkta ni za njih nisu imale interesa.

Pred klagenfurtskim sudom ročišta su održana 13. i 23. svibnja ove godine. U presudi je zabilježeno kako je zastupnik uprave Völkermarkta naveo da je tijekom komemoracija 2017., 2018. i 2019. godine došlo do ukupno dvadesetak hapšenja ili podizanja optužnica sukladno Ustavnom zakonu o zabrani. Pozvao se i na mišljenje tadašnjeg upravitelja koruske biskupije monsinjora ENGELBERTA GUGGENBERGERA, po kojem je blajburška komemoracija politički instrumentalizirana te služi selektivnoj percepciji povijesti: ovaj crkveni funkcionar je 2019. hrvatskim biskupima zabranio da uz taj događaj održe misu. Bila namjerna ili ne, zabilježena je i vragolija da je predstavnik tuženika spomenuo kako od prvog bijelog polja istaknutog na dresu reprezentacije tijekom Europskog nogometnog prvenstva ogradio i Hrvatski nogometni savez. Predstavnik podnositelja žalbe je pak ustvrdio kako je druga strana navela primjere ustaških obilježja, a ne povijesnog grba te da se protivni paušalnom obezvrjeđivanju komemoracije kao događaja čiji organizatori bi zastupali nacionalsocijalističku ideologiju. Događaj su posjećivale desetine tisuća ljudi te je PBV navodno poduzeo sve moguće kako bi spriječio pojavu u Austriji zabranjenih simbola, odnosno zabranio ulaz pojedincima i prodavačima koji su ih propagirali. Počasni bleiburški vod 'nema interesa u tome da ga preuzmu nacionalsocijalističke grupe ili one bliske ustašama' te protiv njih navodno djeluje. O koliko nemoralnom falsficiranju stvarnosti se radi, ukazuje i spomenuti ekspertni izvještaj, koji navodi kako su osnivači blajburške komemoracije u velikoj mjeri bili sami ustaše.

Tijekom sudskog postupka mišljenja su dali i stručni svjedoci. Stav uprave Völkermarkta zastupali su pojedinci iz ekspertne komisije GERHARD BAUMGARTNER, povjesničar koji od 2014. vodi Dokumentacijski centar austrijskog otpora, i LJILJANA RADONIĆ, politologinja specijalizirana za politiku povijesti i kulturu sjećanja. Oni su sporili da je u slučaju šahovnice na uniformi Handžar-divizije bila riječ o oznaci nacionalne pripadnosti, nego se radilo isključivo o simbolu navedene postrojbe unutar SS-a. Tako ga nisu nosili Hrvati iz drugih SS-divizija. Osim toga, SS-formacije su bile podređene direktno HIMMLERU koji im je dodijeljivao i simbole.

Stavove PBV-a zagovarao je STJEPAN ČOŠIĆ, povjesničar s Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, u tri mandata ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva i stručnjak za heraldiku. Pored njega svjedočio je i vojni historičar AMIR OBHOĐAŠ. Prema sažetku njihovih iskaza, uglavnom su tvrdili da je grb s prvim bijelim poljem učestalo korišten u hrvatskoj povijesti te da sam za sebe i 'bez odgovarajućeg dodatka' ne predstavlja ustaški simbol. Tekst presude napominje da korištenje sporne šahovnice prije 1941. Baumgarten i Radonić nisu ni sporili, no da su priložili i dokaze kako su ustaše i NDH

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forumа

NOVOSTI
HOBOCTA
#1288, petak 23. 8. 2024.

ЛИДИЈА ДЕДУШ Одлучила сам да желим говорити

Трансгенерацијска емоционална шутња по мени је један од најгорих облика међуљудских односа. Ако научимо отворено комуницирати, колико год то некад било неугодно, научит ћемо и како уважавати и поштовати друге, без обзира на разлике које нас 'дијеле'

живота у томе, без обзира на то што сам навелико објашњавала да то нису све проживљене ситуације. Али више цијеним искреност, него умјетност – и у смислу умјетничке умјетности и у смислу пластичности. Ни као читаатељица се не могу поистовјетити с непроживљеним искуством. Трудим се у писању бити оно што сам у животу и ако се отворим, то радим зато што желим, спремна сам на то.

О сусретима десете врсте на дејтинг апликацијама пишете: 'Дејтови с тиндера обично желе секс одмах.' И пишете о гомили захтјева за голим фотографијама које сте добили као и о хрпи оних које су вам послане. То није моје искуство, него више неке опће усамљености и покушаја и немогућности да се буде с другим. Као да бисмо и не знамо како. Пријавила сам се на дејтинг апликације, које скупно зовем тиндери, с циљем да ћу једном о томе написа-

ти књигу, можда роман. Али када сам прошла то искуство, нисам имала о чему писати више од оног што је у 'лидији дедуш'. И мој је дојам да тамо влада велика усамљеност, али има и доста ружних пракси, лагања, превара, паралелних веза. Нисам ишла на пуно дејтова, више сам се дописивала, и нешто од тога је и ушло у књигу, а нешто сам измислила. Али, да, схватила сам да већина очекује сексуалне односе на првом дејту. Или сексуалне односе без дејта, у неким случајевима то је била најбоља опција. Најчешће код мушкараца који су били у браку или у вези.

Унаточ томе што пишете о депресивно-анксиозном поремећају, пропалим односима, самоћи, па и баналности живота, књигу сте замотали у хумор. Због чега сте се на то одлучили, је ли тако лакше и вама и читаатељима поднијети живот?

То није била ствар свјесне одлуке, већ је то, пракса је показала, мој начин писања. Можда и обрамбени механизам, јер кад год се суочавам с неким страховима, не схваћам их превише озбиљно и покушавам им се наругати. Мислим да се и у мом писању осјети да се иза хумора крију и страхови и несигурности. Пуно ми је читаатељица рекло да је књига битерсвит. Кажем читаатељица, јер су ми се углавном јављале жене.

Шутња као судјеловање у злочину

Која је функција изјаве 'ја се зовем лидија дедуш' којом започиње сваки запис?

Идеја је била пропитати тко је то лидија дедуш или Лидија Дедуш. Ја се зовем лидија дедуш, али тко сам ја заправо, јесам ли та особа о којој пишем у наставку текста? За мене је то израз пропитивања идентитета. Прије свега, а иако је ово изјавна реченица, рекла бих да се јунакиња, а

Ни као читаатељица се не могу поистовјетити с непроживљеним искуством. Трудим се у писању бити оно што сам у животу и ако се отворим, то радим зато што желим, спремна сам на то

кроз њу и ја, пропитујемо тко смо заправо и шта остављамо иза себе док покушавамо држати главу изнад воде у каосу 21. стољећа који нас окружује, а на који нисмо биле спремне. За себе могу рећи да сам нагло ускочила у живот и да ми се он чини све тежим, а мислим да и лидија дедуш тај такозвани животни каос доживљава на исти начин.

У критици књиге сам прочитала да је се назива збирком статус пјесама. Како гледате на то?

Не подвлачим црту између поезије и статус поезије. Пјесници које знам врло често стављају своју поезију на Фејсбук јер им је стало до видљивости. Да, писала сам статусе па се то прогласило поезијом, али мислим да је забавно поигравати се формом. Када ми је Моника Херцег рекла да ће то бити збирка поезије, рекла сам јој да мени то није поезија, а није ни проза, али ми не значи пуно како ће

се то називати, као што ми није битно хоћу ли објављивати на блогу, Фејсбук или у књизи. Нисам никада ни писала да бих објавила књигу, већ зато што сам имала потребу писати.

Колико вам је растерећење или пак извор несигурности то што немате бекграунд у књижевности?

Некоћ сам мислила да писци долазе с Филозофског факултета, али сам онда схватила да није нужно тако, а и да је лакше када ниси цијело вријеме само у тој струци, јер тако кроз писање не покушавам рјешавати егзистенцијална питања, већ ми остаје одвојено вријеме за то. Довољно касно сам почела писати да сам већ превазишла неке несигурности и преиспитивања те врсте.

Ваша драма 'Дрвене птице', која је награђена на натјечају Хрватског народног казалишта, мотивирана је убојством малољетнице поред Вараждина 1986. године. Зашто баш тај догађај?

Имала сам девет година када се то догодило и већ тада ме то страшно потресло. Зато што сам је познавала, била је пријатељица моје сестре, и зато што ми је било непојмљиво да нетко тако брутално и с предумишљајем може убити дијете. Убио ју је такођер малољетник с којим она није хтјела бити у вези. Када сам с 15 година изашла из окупираног Сарајева, живјела сам код баке и дједа у селу из којег је била та цурица и њезини родитељи су нас готово свакога дана посјећивали. О том се догађају касније није причало, није нити било записа у новинама из тог времена, само мала цртица у црној хроници. И када је убојица изашао из затвора, вратио се живјети у село. Није се то пуно коментирало нити осуђивало и ја сам ту шутњу видјела као судјеловање у злочину. Написала сам фиктивну драму да остане барем неки траг на постојање те дјевојчице, а да то није њен гроб, јер ми је непојмљиво да у људима постоји идеја да могу управљати туђим животима. Не мислим тиме искључиво на овај догађај, мислим и на ратове, на политиканство, на сваки вид манипулације другима, углавном слабијима. Доћи на идеју да можемо убити некога није само тренутак у којем смо одлучили направити тај чин, већ њиме трајно уништавамо живот обитељи убијенога, своје обитељи, шире заједнице у којој живимо. Спознаја да међу нама живи убојица није нимало угодна и вјерујем да се људи из околине у којој је дјевојчица убијена с толико чињеницом нису могли помирити иако је убојица осуђен и затворен. Можда само нису знали како се са својим емоцијама носити, из чега је проистекла и шутња. Враћамо се на почетак разговора: трансгенерацијска емоционална шутња по мени је један од најгорих облика међуљудских односа. Зато покушавам позвати на отворену комуникацију, колико год она понекад била и неугодна. Ако научимо комуницирати, научит ћемо и како уважавати и поштовати друге, без обзира на разлике које нас "дијеле".

Obične superjunakinje

U mnogočemu lik narodnoga heroja/narodne heroine ima mnogo toga zajedničkoga s kršćanskim svecima. Da bi se moglo sagledati što je moguće naučiti iz predratnih i ratnih komunističkih mreža, kao i to u čemu se nastavlja antifašistička komunistička borba u aktualnim uvjetima, potrebno je spaliti ikone

U JESEN 1941. godine, iza tri sata popodne, starica s ciklamama u ruci provirila je kroz vrata bolničke sobe na zagrebačkom Sv. Duhu: 'Dobar dan, oprostite, tražim Miru Rupčić.' 'Nije ovdje, pogledajte u sobi do.' Započele su posjete i zamršeni labirinti bolničkih hodnika svako toliko namjerili bi nekog na pogrešni odjel ili vrata. Na to se već navikao i stražar koji je na balkonu cigaretom nastojao prigušiti dosadu.

Sedamnaestogodišnja djevojka upalih obraza, s tek zaraslim ranama koje su se blijedo nazirale pod obrubima bijele bolničke oprave, zgrnula je plah-

tu i napomenula stražaru da treba do toaleta, baš kako su ju je drugarice par dana ranije uputile. 'Dobro, ali brzo na trag', promrmljao je stražar kojem nije padalo na pamet dopustiti da mu to pokvari gušt tek zapaljene cigarete. U toaletu ju je čekala staričina kći MILKA ZORIĆ ĐUNJA s pletenom košarom, na čijem dnu je stisnula pažljivo složenu ljetnu haljinu i cipele. Dok se djevojka presvlačila i Milka pospremla bolničku odjeću u košaru, članica Pokrajinskog komiteta Narodne pomoći RUŽICA TURKOVIĆ pazila je da ne naiđu ustaše. Dan prije bile su prisiljene obustaviti plan, kada je jedna pacijentica ušla u toalet.

Milka je zagrebala noktima po vratima misleći da je stražar. No sada se djevojka spuštala niz stepenice i, kao samo još jedna posjetiteljica, pred očima ustaških vojnika, izašla na glavna vrata bolnice. Tamo ju je čekao rukovodilac udarnih grupa RUDI KROFLIN, izdajući se pred taksistom za njezina supruga. Odvezli su se do stana KATICE TURKOVIĆ-HEGEDIŠ u Kušlanovoj 43, odakle se prebacivala iz kuće u kuću, da joj ustaše koji su već preokretali grad u potrazi za njom ne uđu u trag. Nakon par dana, promijenjene boje kose i s krivotvorenim dokumentima, aktivisti Narodne pomoći prebacili su je u partizane.

Njeno pravo ime bilo je NADA DIMIĆ. Ustaše su se nadali da će izmrcvarenu djevojku liječnici taman toliko održati na životu koliko im treba da izvuku iz nje imena njezinih drugarica i drugova. I tada i u decembru iste godine, kada su je agenti presreli na zadatku u Karlovcu i prebacili u ustaški zatvor na mjestu današnjeg zagrebačkog hotela Westin, zadržala je integritet odbivši im reći čak i svoje pravo ime. U ustaškom zapisniku ostala je samo zabilježena: 'Ankica Vinek?', jedno od imena kojima se služila, i pod kojim je otpremljena u logor Stara Gradiška. Internirane su drugarice i tamo brinule o njoj, previjajući joj rane i bdijući nad njom dok ju je tresla tifusna groznica, sve do strijeljanja u martu 1942.

Vežu Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske s Narodnom pomoći, kada je Nada Dimić dopremljena u Bolnicu Sv. Duh pred jesen 1941. godine, držali su DRAGUTIN SAILI i VLADO POPOVIĆ, koji su obavijestili ANKU BERUS u Pokrajinskom komitetu Narodne pomoći KPH-a što se dogodilo. Anka Berus je organizirala akciju spašavanja s Milkom Zorić, Ružicom Turković i Rudijem Korflinom, a ceduljicu s planom tutnula je Nadi u ruku tokom vizite neprimjetno njezina liječnica, SLAVA OČKO, koja će se par mjeseci kasnije pridružiti partizanima u Lici. Narodna pomoć je bila mreža uzajamne podrške u okupiranim naseljima koja je održavala kontakt s drugaricama i drugovima u zatvorima i logorima, organizirala njihovo oslobađanje, uspostavljala skrovišta i skladišta za opskrbu hranom i materijalima te poticala lokalno stanovništvo da se uključi u podršku ilegalnim aktivnostima. Narodna pomoć će s Ankom Berus toga decembra 1941., kada je Nada ponovno uhićena, izvlačiti iz logora Danica kod Koprivnice ANKU BUTORAC i MACU GRŽETIĆ. Drugarice su Ružici Turković nacrtale kartu šume uz logorski kompleks, gdje ih je, nakon što su Butorac i Gržetić, prateći dogovoreni plan, izmakle već dobrano blagdanski raspoloženim stražarima, dočekala sa šoferom i prebacila s novim dokumentima preko Križevaca za Zagreb.

S Nadom Dimić sam se prvi put upoznala s nekih pet-šest godina. Bila je jedna od superjunakinja u očevim stripovima iz djetinjstva koje je baka uvezala crvenim koncem i ukorčila podebljim papirom, umetnutim u plastični omot za školske bilježnice. Tek desetak godina kasnije, preobrazit će se u osobu od krvi i mesa, koja je mogla biti jedna od djevojaka u autobusu ili u susjednoj školskoj klupi. Smrt Nade Dimić 1942. i Anke Butorac 1943., dok se politički rad još napinjao prema komunističkim idealima – prije nego što je uspostavljena Federativna Narodna Republika Jugoslavija, preobrazila ih je u simbole integrirane u državne politike spomenicima, nazivima tvornica i omladinskom književnošću.

Orden narodnog heroja Jugoslavije, kao i drugi vojni ordeni u bilo kojoj državi na svijetu, služio je izgradnji i legitimizaciji novog političkog i ekonomskog poretka, posebno nakon raskida sa SSSR-om 1948., kada se FNRJ okreće radničkom samoupravljanju. Početkom 1950-ih dodijeljen je najveći broj odlikovanja, i to značajnim dijelom manualnom, tradicionalnom dijelu

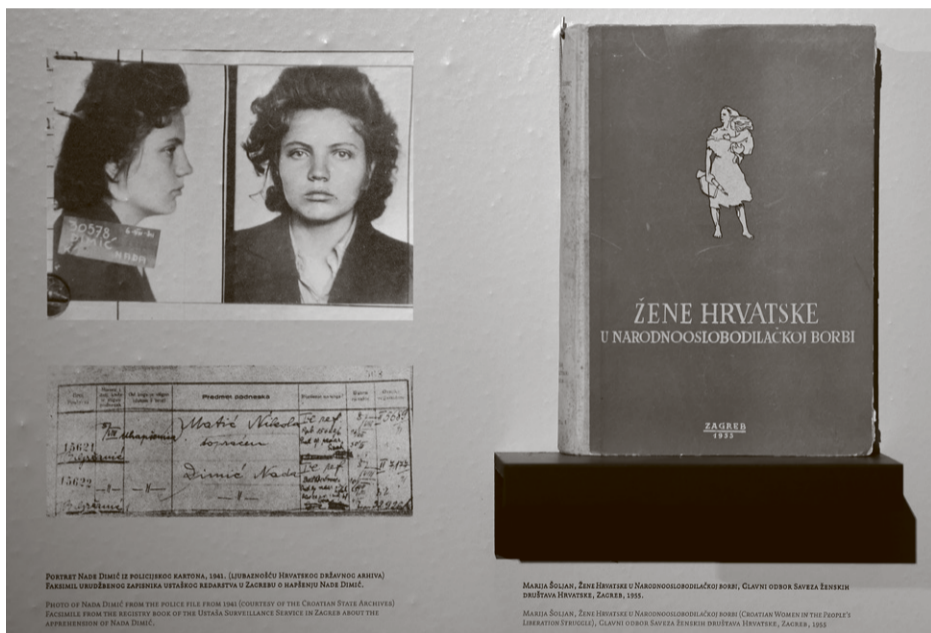
Zagrebačka tvornica ponijela je ime narodne heroine (Foto: Borna Filić/PIXSELL)

S Nadom Dimić sam se prvi put upoznala s nekih pet-šest godina. Bila je jedna od superjunakinja u očevim stripovima iz djetinjstva koje je baka uvezala crvenim koncem i ukoričila podebljim papirom

radničke klase, od metalske i rudarske industrije preko trgovačke struke do tekstilne proizvodnje. Iz zasukanih rukava hiljada radnica i radnika diljem FNRJ-a trebali su se pokrenuti pogoni tvornica u kojima će stasati socijalističko tržište. Iako se ne može poreći da je FNRJ kreirala bolje radne uvjete, omogućila veći životni standard i otvorila zdravlje i obrazovanje svima, nastavila je urezivati uzde rada u svakodnevnici. Nadilaženje društvene podjele rada i njegova preobrazba nisu se dogodili. Radnička eksploatacija je samo reorganizirana i kontrolirana državnim politikama, koje su je u svom kulturnom polju snabdijevale herojskim narativima o sindikalistkinjama i sudionicama radničkog pokreta kako bi se udarnički održala. Anka Butorac je od 1920-ih uključena u aktivnosti komunističkih sindikata, a 1936. organizirala je jedan od najmasovnijih štrajkova u tvornici Tivar (kasnije Varteks) kod Varaždina. Tvornica Zagrebačka trikotaža i pozamanterija 1950. ponijela je ime po Nadi Dimić, sudionici predratnih radničkih i studentskih demonstracija. Kao partizanke i ratne ilegalke kovane u radničkom organiziranju, trebale su poslužiti kao uzorni primjeri požrtvornosti i predanosti.

HEROIZACIJA rada navodila je na pomisao da je dostojanstvo u najamnom radu krajnja granica koju je moguće dosegnuti u pokušajima njegova emancipiranja, pa se i tada – kao i danas u feminističkom i radničkom organiziranju – zastajalo na (neosporno važnim) zahtjevima

povećanja plaća, porodičnog dopusta i urednijeg radnog vremena. Dajte nam da radimo, samo nas pošteno platite, ali ne i da odbijemo rad koji nije direktna podrška jednih drugih, nego koji i dalje služi ekstrakciji vrijednosti. Dokidanje najamnog rada, a onda i kućanskog i skrbničkog rada kao mjesta reprodukcije proizvodne snage, zanemareni su odlomci marksističke literature na kojoj su se i Dimić i Butorac radikalizirale. U suvremenim postjugoslavenskim državama, kada se zatire i minimum, temeljno dostojanstvo radništva, ta se predodžba rada, a s njime naknadno i Nade Dimić i Anke Butorac,

Izložba Sanje Iveković 'Nada Dimić – Rekonstrukcija industrijskog naslijeđa' (Foto: Slaven Branislav Babić/PIXSELL)

dotadno učvršćuje. Narativ udarnica na radnom mjestu kao onomad žena u borbi se ovaj put pleće iz samoproglašeni progresivnih pozicija. 'Jugoslavija je najdalje što mogu zamisliti', slegnula je poraženo ramenima polaznica jedne nedavne regionalne feminističke škole. I borba kojoj su doprinijele Nada Dimić i Anka Butorac i mogućnosti njezina rastezanja u današnje okolnosti i iznad njih, zatomičene su već unaprijed posložanim i diktiranim imaginarijama. Komunizam od dostižne težnje još početkom 1940-ih postaje puko sanjanje, ideal koji će se prerasti zajedno s knjigama ALEKSE MIKIČA i mladenačkim buntovništvom.

Monografije i zbirke dokumenata preslaguju Antifašistički front žena i druge oblike kolektivnih napora u nacionalne granice još za vrijeme FNRJ-a/SFRJ-a. Žene Srbije, BiH ili Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi monografije su i zbirke dokumenata kojima se ta mistificirana ličnost narodne heroine etnicizira, uguravajući je uredno u nacionalne projekcije i omogućavajući ispreplitanja niti ratova devedesetih s partizanskom borbom.

Članica Komiteta Narodne pomoći Anka Berus će dočekati kraj rata kao ministrica financija u novouspostavljenoj vladi Hrvatske, narednih godina obnašajući, između ostalih, funkcije poslance u Saveznoj skupštini i predsjednice Socijalističkog saveza Hrvatske. Dok njezina povijest osigurava održavanje kontinuiteta između krhotina komunističkih aspiracija i realizirane društvene organizacije od 1945. do 1990. godine, kontradikcija, trenja i nemira koje iz toga prodiru, Nada Dimić sa svojih prekinutih 17 godina predstavlja utvaru

svega što je od 1945. do danas moglo biti. Dok se u Jugoslaviji brusio jedan aspekt njezina života u stvaranju junakinje socijalističkog rada, u ostacima je uništenja Jugoslavije zarobljena u zamrznutom kadru partizanske borbe protiv ustaša i fašista.

Kako je antifašistička komunistička borba zadržana u četrdesetima da ne nagriže strukture kapitalističke nacionalne države i razvodnjenog aktivizma sabranog u njezine okvire, to omogućava muzealizaciju te borbe, komemoraciju, politike sjećanja ili ritualno ponovljenu smrt istaknutih osoba svake naredne obljetnice. To postaje umnogome lakše segmentiranjem borbe na ličnosti i događaje, iznimne pojedinke skoro nadljudskih sposobnosti i iznimne okolnosti koje strše izvan inače mirne svakodnevnice. Te predodžbe pritom discipliniraju pomisao da je moguće živjeti živote koji mogu razgranati korijene iz brezovačke šume u one uzduž granica Hrvatske i Europske unije, s migratkinjama koje nastoje doći do sigurnosti, i razgranati ih do kolektiva koji svojim radom nagrizaju ideje državnog teritorija, iz otpora holokaustu i genocidu protiv židovskog, romskog i srpskog stanovništva u NDH-u prema solidarnosti s palestinskim otporom izraelskom genocidu koji ne posustaje zadnjih mjeseci. Nada Dimić je bila jedna hrabra osoba poput mnogih njezinih i mojih drugarica.

U mnogočemu lik narodnoga heroja/narodne heroine ima mnogo toga zajedničkoga s kršćanskim svecima. Živeći 'ispravan život' te unatoč progonu i drugim nedaćama ostajući dosljedni svojim uvjerenjima, mučeni su i umiru za to u što vjeruju. Da bi se moglo sagledati što je moguće naučiti iz predratnih i ratnih komunističkih mreža, kao i to u čemu se nastavlja antifaši-

Nada Dimić, Anka Berus, Milka Zorić i Ružica Turković izranjaju iz kolektivne organizacije, uzajamne podrške i rada otrgnutog kapitalu i izoštreneog protiv njega

stička komunistička borba u aktualnim uvjetima, potrebno je spaliti ikone.

Nema iznimnih pojedinki ni iznimnih okolnosti koje ih traže; nasilje neprestano buktu ispod površine i poprira različite oblike koji će imati karakteristike fašističke ideologije, ali koji će isticati vlastite *nom de guerre* i prilagoditi svoj jezik izmijenjenim prilikama. Nada Dimić, Anka Berus, Milka Zorić i Ružica Turković izranjaju iz kolektivne organizacije, uzajamne podrške i rada otrgnutog kapitalu i izoštreneog protiv njega. Konkretno rad analize, razumijevanja, edukacije i organiziranja te solidarnosti i brige jednih za druge, što se ogleda u akcijama Narodne pomoći i AFŽ-a, zamašnjim su pomacima u tom smjeru. ●

Волим радити штошта

Мирела Пашић свој је обрт назвала Штошта и поручује: 'Данас можемо постати експерти у различитим подручјима и не морамо радити исти посао до краја живота. То може донијети олакшање младима'

Када је на послу прије неколико година најавила да ће дати отказ, радне колегице и колеге увјеравали су је да то не треба радити јер ипак има уговор на неодређено. Но Мирела Пашић стискао се желудац на помисао да ради на истом послу до краја живота. У последњих 15 година Мирела, по струци педагогиња, радила је низ послова у различитим секторима, од јавног попут Града Ријеке па до цивилног, односно у двије ријечке удруге, а између осталог је и волонтирала те дуги низ година координирала волонтере Либурниа Филм Фестивала. Сва су јој наведена радна искуства, како нам говори, била

уједно и дугогодишње стјецање повјерења те стварање мреже, као и усавшавања саме себе како би управо данас могла радити Штошта. Досјетљив је то и прикладан назив њезиног обрта отвореног у прољеће прошле године, а који пружа услуге у подручју глазбе, првенствено као ди-џеј, те едукативних дјелатности и педагошких програма. У пракси то значи да у љетним мјесецима и посебним пригодама попут тулум-вјенчања Мирела стоји иза ди-џеј пулта, док тијekom школске године одржава разне едукације, радионице и тренинге. — Већ задње три-четири године сам имала ту жељу и пуно хоћу-нећу, пи-

тања попут 'да ли сам ја способна за то', 'да ли ћу то моћи сама' и слично. Та су ми питања држала узде да не покушам ићи у том смјеру, а када сам успјела одговорити на питање 'што је најгоре што ми се може догодити' и схватила да је одговор 'затворити обрт и наћи други посао', добила сам тај мир и све се сложило у смјеру покушавања provedбе те идеје – каже нам Мирела.

Вањска је сурадница Агенције за мобилности програма Еуропске Уније те је ангажирана за provedбу програма за младе, али и за особе и организације које раде са младима. Већином је ријеч о едукацијама у подручју волонтирања и повећања квалитете у раду с младима, с честим фокусом на људска права. Након завршавања едукације за ди-џеја у Загребу, Мирела је кроз Штошта спојила своју педагошку и глазбену страну те креирала интерактивни програм за дјецу, односно вјечито попуњене радионице ди-џејинга које се одржавају у Дјечјој кући у Ријеци. Радионице су намијењене основношколском узрасту, а Мирела у контексту овакве едукације истиче важност приступа који је створила на темељу метода неформалног образовања.

— Програм је забавно-едукативног карактера, а поанта је да се дјецу заинтересира за садржај без да морају радити нешто што не желе. Његујем принципе неформалног рада с младима који полазе од добровољности, а разина ангажмана и активности тијekom судјеловања не мора бити увијек на 100 посто. То им увијек напоменем, да ако осјете засићење или ако не желе нешто радити, да је то у реду и да не морамо сви давати једнако од себе у свакоме тренутку да би имали могућност учења. Подразумијева се ту и међусобно уважавање и недискриминација, а кроз различите игрице они и сами долазе до својих закључака – говори Мирела која је радом у Одјелу за одгој и школство Града Ријеке добила увид у наш образовни систем, а у којему оваквог приступа недостаје.

— Лакше је пливати у смјеру струје, а када се плива у супротном смјеру, већа је вјеројатност да ћеш се озлиједити или утопити. Проналазим разумијевање за људе који раде у систему и који су у једном тренутку одустали. Ја сам нашла свој смисао у овом животу, а то је да желим преносити знање, искуство и вјештине дјецу и младима те особама које раде с младима, али на другачији, интерактивнији начин – објашњава Мирела.

У раду с младима Мирела је препознала чест осјећаја неразумијевања и несхваћања од стране старије генерације, а разлог томе види у поведљивости 'старијих' изјавама присутним у јавном дискурсу, примјерице да 'генерација 3 не жели радити ништа', да су 'јако избирљиви', 'само буље у те телефоне', 'не знају ни причати' и слично. Тврди да одрасли недовољно судјелују у прилагодби према младима и не укључују их довољно.

— Због тога нити не можемо знати њихове потребе, а ни нас нитко није учио како комуницирати. Тако сам и ја тек с 30 година схватила што то значи добро комуницирати своје потребе у партнерским, пријатељским или пословним односима – говори Мирела и додаје како је управо Грађански од-

Мирела Пашић

гој и образовање простор за информирање о таквим темама те, између осталог, и о нашим правима.

Радила је на два објављена приручника за Грађански одгој и образовање, изваннаставну активност коју је прву у основне школе увела Ријека, а за коју каже да је изузетно важна у ово вријеме када је изражено пуно нетрпељивости и искључивања других и другачијих из друштва. На долазеће школске године Ријека ће поновно бити пионир по питању образовања те, за почетак експериментално, у основне школе увести изваннаставну активност Здравственог одгоја и образовања. Сличним се темама Мирела својевремено бавила као водитељица едукативно-превентивних програма у удрузи сос Ријека – Центар за ненасиље и људска права, а тијekom рада с младима закључила је како недостатак комуникације и повјерења доводе до тога да млади крију насиље и о њему не разговарају, док се с развојем нових технологија стварају и нови облици насиља попут геслајтинга и сексторшна с којима још нису довољно упознати актери који би младе требали заштитити од насиља.

— Требамо причати с дјецом и младима о њиховим потребама и уважавати их, а здравствени одгој се дотиче, како сексуалног одгоја, тако и менталног здравља о којима смо јавно почели разговарати тек прије неколико година. Важност здравственог одгоја лежи у томе да почнемо брисати табуе. Напредовали смо до тога да смо престали називати хомосексуалност болешћу, али требамо напредовати и како би будуће генерације које ми нећемо нити доживјети могле живјети слободно, а на нама је да отварамо теме које су још табу – коментира Мирела.

Годину и пол дана након отварања обрта Штошта који успјешно послује, Мирела највећу срећу проналази у чињеници да може радити оно што воли и у што доиста вјерује, а чини јој се да долази и до промјене у друштву по питању комбинирања различитих врста послова.

— Више не радимо један посао до пензије, рекла бих да је то чучало у људима, а данас смо и суствено почели причати о томе, да имамо и интересе и вјештине и знања за различите ствари те да можемо постати експерти у различитим подручјима. Мислим да то може донијети олакшање млађим генерацијама јер је до сада био велики притисак око тога што ћемо одлучити, и то с 14 година, да ће бити наш посао практички до краја живота. Јако се веселим скидању тог камена с леђа – закључује Мирела. ●

Мирелина радионица за дјецу

VRZINO KOLO

Aj lav ju, aj lav ju, aj lav ju

PIŠE Marija Andrijašević

Na otoku ideja o vijesti nije ista kao i na kopnu, ali kad su tri Jadrolinijina pomorca život izgubila pod rampom trajekta Lastovo, a jedan jedva izvukao živu glavu, brat mi je poslao poruku: To su naši ljudi, zimu su proveli s nama

LI, nekoliko razglednica s Mediterana.

Prva. Ima taj jedan Instagram profil naziva Creme La Mare koji prati život duž Mediterana pod motom 'Upravljeni suncem, sporošću i morem'. Tako sam to nekako nespremno prevela, ali sad to nije ni bitno. Fotke su pune života ljudi koji su se prepustili brončanoj koži kakvu ti samo sunce može ostaviti, sporosti kakvoj te samo dobra griža može naučiti i plavetnilu kakvim te samo more može omađijati. Želim ti reći, čitateljice, kad ova depeša stigne do tebe, davno ću oplakati što nisam jedna od ljudi na tim fotografijama nego tek obična kupačica, koja suočena s malo jačim kurentom potegne sve do plivačice. Faktor koji namrčim na leđa već se godinama ne spušta ispod 50. A odlazak na more planiram kako i svatko s 21–28 dana godišnjeg, ovisno o koeficijentima i olakšicama. Pozdravljam te s A1. Vruće je i na Perušiću silazim na Staru cestu, u autu ću do Šibenika provesti ravno 9 i pol sati. Besmisleno je nabrajati alternativne destinacije, kocka je odavno pala na Dalmaciju. Šibenik, Lastovo, Split, Sinj, Trilj.

Druga. Zašto u Šibeniku ima toliko tvrđava? To je pitanje koje najčešće postavljam kad sam tamo, i na koje ne slušam odgovor pažljivo jer mi je u interesu da ga ne čujem. Iako ga znam. To će mi foru držati na životu. Di god dođem neka tvrđava! Kanal sv. Ante odavno sam preimenovala u Saint Aint, imam i dva psa, Branku i Pippa, koji svatko na svoj način pati u njemu. Branka leži, a Pippo satima baca šiške, grane i lopaticu u more i onda vrišti da ih skupim i bacim ih u duboko. Tamo pliva. Tek se negdje oko pete ure sklopča pod suncobran i zaspi. On je na moru isključivo plivač, možda i barakuda. Pokušavam čitati knjigu, ali ne ide mi. 'Divided Island', DANIELA TARAZONA. Ocjenjujem da je prijevod sa španjolskog na engleski zapravo preplastičan iako original vidjela nisam. Utvaram pod suncem da mogu prepoznati neku poeziju ispod, ali na engleskom sve zvuči pretenciozno. Možda je krivo i mjesto i lokacija. Nikad, uostalom, nisam voljela čitati ljeti niti sam 'povjerovala' u knjige za ljeto. Povjerovala sam samo u hranu za ljeto: kajgana u bijelom kruhu, pome šljivarice, nektarine. Ili, pašteta koja se ne maže na kruh, nego se kruh u nju umače. Kava iz termosice, koja ne dočeka kraj sezone, jer se ono staklo iznutra uvijek raspe u pokušaju da se drugaru ili drugarici dobaci na dalekoj drugoj štaciji do koje se pješke ne može. To kako prijete zagrijana zemlja, lažina i smola i oštar dalmatinski kamen, to ti doživjela nisi! Pozdravljam te sa Šubičevca, zapravo s vidikovca, arhipelag je razbacani sufle, treperi pod uzavreloom božjom pećnicom, sve se nadima kako i moja prsa. Srce mi na ovim temperaturama ide u aritmiju i sve češće mislim o smrti. Zabavno!

Treća. Kad sam davno davno prvi put došla na Lastovo, ugledala sam na Zaglavu sabljarku dužu od dva i pol metra. Neki Norvežanin je uspio snimiti, a ja sam oduševljeno poslala bratu poruku: Jebate, sabljarka! Duža od dva metra, tri! Zamisli. On mi je na to poslao kratki sms: To je ko da ja dođen u Zagreb i tebi pošaljen poruku da san vidija tramvaj. Na otoku ideja o vijesti nije ista kao i na kopnu, ali kad su tri Jadrolinijina pomorca život izgubila pod rampom trajekta Lastovo, a jedan jedva izvukao živu glavu, brat je ovaj put poslao poruku meni: To su naši ljudi, zimu su proveli s nama. Otišli posli na Lošinj. Kad sam otišla živit na Lastovo prije koju godinu, teglili su sa mnom moje stvari, krcali mog psa, bagaje, gurali mi škartoce kad bi me more izvaljalo, učili me o MT Lastovu kao da im je kuća koju će mi predat, tako

da mi je na kraju završio u romanu, kladili se kad ću se sitit doć pokupit zaboravljenu kufer, ili da sam češkim turistima prodala foru bolju od šibenske, da je gledanje uplovljavanja Lastova u splitsku luku kao da gledaju suze sv. Lovre! I držala ih na gatu sve dok se nije spustila rampa. Na ukrcaj za Oliviera do otoka Lastovo krećem ovako: idem pješke sa Sućidra do grada da prošećem pse, pa da budu mirni na brodu. Ali ne znam što je tim budalama, možda su čuli da je trajekt nazvan po pjevaču pa čitavim putem nešto pjevaju, ali u intonacijama koje budu ravno u bubnjič, ne u dušu. Brat mi šalje da je na otoku najveći problem nabava pancete pa do luke stižem preko Pazara. Ruksak mi je teži za dvije kile. Trajekt je pun ljudi koji idu na LA.uvo, a moji psi odlučuju da će se sprijateljiti sa svima. Netko dojavljuje i da je iste večeri M.O.R.T. u Mihajla, ali ja ću biti preumorna da ih ostanem slušati. Kad krenu prvi taktovi koncerta, spakirat ću se u krevet natopljen toplotnim udarom i natečenim nogama. Sutradan će PALMA dojaviti da je JOHN iz M.O.R.T.-a pio kraj nje kavu u kafću i da se čuo s malim. Kaže Palma, pita ga John jesi iša na Cetnu, i onda mu samo ponavlja Aj lav ju, aj lav ju, aj lav ju, i neka se težina napokon raspe na Obali lastovskih ribara! Naš čovik, kažem Palmi, kad udre tim tvrdim sinjskim, legenda. Naš čovik, ponovi Palma. Pa me sjeti na jednoga koji je na trajektu dovitljivo dojavio svima na čuđenje da vlaj plovi na otok: Znaš kako ti je to s nama vlajima, more nam je u krvi.

Četvrta. Pomor periski na Jadranu stara je vijest. Da ih turisti čupaju i nosaju okolo u kašetama i preko granice, ne baš sasvim nova. Svaka ta priča s naslovnica ode nigdi, jer nikad ne doznam kako je završila. Ali, kad sam bila dijete, nagledala sam ih se u vitrinama susjeda s perajama i maskama, ovih s brončanim kožama. Kad mi se u sjećanju pojavljuju, obavezno mi šapnu na uho, sad sve nebeski pomorci: Mi smo ti to, Marija koja ćeš nas sad sve špijat, izlovili sve prije 1977. i velike zabrane. I tu perisku što je u sjećanju vidiš u svom dnevnom boravku, to ti je čaća izronija kad je bija mršav i koščat, za okladu, isto prije zabrane, kad se dokaziva mišićima koje je stekao na puno jačoj struji: kanjonu Cetine. Zato smo se, uostalom, svi ovako raspupali, nismo više imali za okladu kome roniti u duboko more. Lovili je jesmo zbog lipote! Lipše školjke u Jadranu nema, ma po cilom Mediteranu! Ali, lovili smo je i zbog lipote pokreta, zamaha nogama, udara u prsima, osjećaja strasti. Na šta ti, uostalom, periska onako debela i odrasla slični, kad ih staviš dvi jedne pokraj drugih, nego na zrakom natiskana pluća? (Op. pripovj. ne daj lektorici da ti ovo promijeni u natiskano pluća, mi mrtvi ti tako ne govorimo). A di si, zadnje, vidila perisku, pitaju me i motaju brke, di se kupaš ovih dana? Na Gusara. Na Gusara se kupam, imam tamo morsku trifectu: zidič, kavu i more, i ako povedem psa, nitko mi neće prigovoriti. I ove naše Creme La Mare koje znam od malena koje sporadično mogu uloviti i na Bačvicama pod dekom turista, obavještavaju me da u moru ima periski. A jesu li žive ili ne, tko bi to mogao znati, one ne rone, ali znaju sve o pomadama od orahova ulja, maslinova i kvasine za pravu boju. Morsko je dno prosijano periskama. Mislili li da su žive, pita me sukupačica. Ne znam, odgovorim joj, ne ronim, ali znaš šta, odjednom se osjećam baš dobro. Osjećam neku nadu, kao, ima života. Do zalaska plutam iznad polja periski i samo govorim: Periska! Periska! Periska! Periska! Periska! Periska! Periska! ●

DVOKORAK NAPRIJED

Ljubav u doba boksa

PIŠE Ivana Perić

GODINE 1962. jugoslavenski boksač TOMISLAV KRIZMANIĆ objavljuje memoare 'Ring u vatri'. U njima se bori sa smrću oca, ubijenog u Jasenovcu. Već je o tome bilo riječi u ovoj rubrici. 'Došao sam u ovu zemlju 50-ih s karipskih otoka. Pet sam puta bio boksački prvak svijeta. Godina 1962. mi je zauvijek promijenila život', čuje se glas starog boksača. Zove se EMILE GRIFFITH. Slušam kako život prepričava u dokumentarcu koji se također zove 'Ring u vatri'. Godine 1962. Griffith je ubio čovjeka. Te je godine ANITA CARTER na albumu 'Folk songs old and new' snimila pjesmu 'Ring of fire', a godinu kasnije ta numera (naj)poznatija postaje u obradi JOHNNYJA CASHA. Di gori? 60-ih svugdi.

Griffith je rođen 1938. na Djevičanskim otocima. Kao tinejdžer se preselio u New York trbuhom za kruhom. Zaposlio se u tvornici šešira, prvo kao dostavljač, a zatim kao izrađivač šešira. Šef mu je jednog dana kazao da ima tijelo za boks i da je šteta da se ne oprobaj u ringu, što je 1958. i učinio. Prvu titulu svjetskog prvaka osvojio je tri godine kasnije. Prvo što čovjek primijeti u svakoj snimci mladog Griffitha u ringu njegove su brze ruke. Ruke kojima je kačio cvjetove na šešire, ruke kojima je 1962. kubanskog boksača BENNYJA PARETA nokautirao tako da se Paret više nikad nije probudio.

Bio je to treći put da se Griffith i Paret susreću – ranije je jednu pobjedu odnio Griffith, jednu Paret. Pred novu borbu, najavljivanu kao 'meč godine, a možda i desetljeća', Paret je Griffitha na vaganju u Madison Square Gardenu nazvao *maricónom* (pederom). Gej seks u tom je trenutku bio ilegalan u 49 od 50 američkih saveznih država. Novinar JIMMY BRESLIN situaciju ovako opisuje: 'Ako bi tri homoseksualca hodala ulicom, uhitili bi ih jer nemaju dozvolu za paradu. Nitko se tada ne bi usudio staviti u novine da je Emile Griffith gej. Bilo je to nečuveno, sve dok nije izašlo u javnost uoči borbe.'

Paret je u borbu ušao u lošoj kondiciji, oslabljen prethodnim mečevima u kojima je dobio teške batine. Na još jedan veliki okršaj natjerao ga je menadžer – borba s Griffithom bila mu je posljednja prilika za izmuniti još malo para. I danas se pasionirani pratitelji boksa prepiru oko toga koliko mu je točno udaraca u facu sasuo Griffith u par završnih sekundi meča, je li ih bilo 13, 17, 19, 25. Brze, brze ruke. U svakom slučaju, bilo je to prvi put da je boksač ubijen uživo na nacionalnoj televiziji. Oglašivači su čupali kosu, boks je maknut s tv-a skoro čitavo iduće desetljeće, a američki političari zgražali su se nad nasilnim 'primitivnim' sportom u puš-pauzama vođenja rata u Vijetnamu i suzbijanja Pokreta za građanska prava.

Griffith je nastavio boksati, ali kako piše DONALD MCRAE u knjizi 'Muški svijet: Dvostruki život Emilea Griffitha', nikad više nije bio isti boksač. Kasnije je radio i kao trener mladih boksača, a javnosti se autao kao biseksualac. Često je izlazio u gej klubove u New Yorku, a 1992. je u izlasku teško napadnut, nakon čega se oporavljao mjesecima i postao dementan.

Pred kraj dokumentarca 'Ring u vatri' Griffith se upoznaje sa sinom Bennyja Paretom, BENNYJEM PARETOM JUNIOROM. Prestrašenom Griffithu, kojeg je čitav život progonila Paretova smrt, prvi prilazi Junior. Govori mu da 'nema ljutnje', širi ruke i Griffith mu pada u zagrljaj. Zagrljeni plaču pa kasnije malo sjede na klupi u parku. Vatra u ringu napokon je malo utrnula. Griffith je umro 2013., a za vječno tinjanje ostaju njegove riječi: 'Ubijem muškarca i većina ljudi mi oprost. Volim muškarca i mnogi kažu da me to čini zlom osobom.'

GORSKI KOTAO

PIŠE VALENTINA VUKADINOVIĆ

Krekeri s makom

ZBJEGAVAM kupovati grickalice jer znam da im ne mogu odoljeti, a stvarno ne poznajem nikoga tko može odoljeti čipsu, slaninim štapićima, krekerima i sličnim hrskavim zalogajima. No i grickalice mogu biti domaće i malo zdravije ako ih pripremimo u svojoj kuhinji. Ove krekeri pripremite za svoj gušt, za neki izlet, grickanje uz film ili za piknik.

Izvršno se slažu sa sirom u svim oblicima ili nekim pikantnim namazima i umacima. Od iste smjese možete pripremiti razne oblike pa sam ja, osim krekeri, pripremila i štapiće koji su hrskaviji i izgledom zanimljiviji.

Kao ljubiteljici maka, ovi krekeri su mi odmah postali omiljeni, no ako ne volite mak, možete staviti nešto drugo (mljevene bučine sjemenke, sezam, lan...). Koristila sam integralno miješano brašno od više vrsta žitarica kupljeno u mlinu pa su krekeri baš onako rustikalni kako volim.

Sastojci

150 g glatkog brašna
150 g integralnog brašna
100 g masti (ili 120 g maslaca)
150 g svježeg sira
2 žumanjka
3 žlice mljevenog maka
1 žličica praška za pecivo
1 žličica soli
2-3 žlice hladnog mlijeka
bjelanjci (za premazivanje)
sjemenke sezama, lana, bundeve i slično

Priprema

Pomiješajte obje vrste brašna, prašak za pecivo, mak i sol. U tu smjesu dodajte mast (ili naribajte hladni maslac). Natrljajte rukama da dobijete mrvljenu smjesu nalik pijesku. Dodajte sir, žumanjke i par žlica hladnog mlijeka pa zamijesite tijesto. Nemojte mijesiti predugo da ne rastopite masnoću. Oblikujte kuglu koju malo spljoštite pa zamotajte u prozirnu foliju i ostavite u hladnjaku barem pola sata.

Podlogu pobrašnite pa valjkom rastanjite tijesto da bude debljine noža. Pećnicu zagrijte na 180 stupnjeva. Čašicom ili modlicom umočenom u brašno izrežite krekeri i slažite ih u lim obložen papirom za pečenje. Malo ih razdvojite jer će narasti. Premažite ih razmučenim bjelanjcima i pospite sjemenkama po želji (stavila sam sezam i mak). Možete ih malo izbosti vilicom da se ne napuhnu previše. Krekeri pecite 25 do 30 minuta na 180 stupnjeva dok ne dobiju zlatnu boju.

Za štapiće sam komad tijesta stanjila valjkom, premazala bjelanjkom pa posula s jedne strane makom, okrenula ga i s druge strane opet premazala bjelanjkom pa posula sezamom. Tijesto sam još malo stanjila da se sjemenke zalijepe za njega. Rezala sam uske, dugačke trake te ih uvrnula da dobijem spiralu. Štapiće pecite nešto kraće jer su tanji i bit će hrskaviji. Probajte pričekati da se ohlade pa poslužite uz različite namaze ili umake, a odlično idu uz pivo.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb / petak, 23. 8. 2024.

Nada #065

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNICNA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević Ivančević, Anja Vladislavljević i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovičeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

šahovnicu s prvim bijelim poljem koristili i bez 'dodatka'. Zastupnik žalitelja priložio je i pisano mišljenje MARIJA JAREBA s Hrvatskog instituta za povijest. Sud je primijetio kako ono u mnogim područjima donosi procjene bez znanstvene osnove, naročito što se tiče usporedbi broja sudionika komemoracije i broja kaznenih postupaka. 'Cijelo mišljenje karakterizira obezvrjeđivanje znanstvene stručnosti članova stručne komisije 'Bleiburg'', primijetila je u presudi sutkinja MARGIT TÜRK, dodavši kako sud ni na koji način ne dovodi u pitanje znanje svjedoka ni jedne strane u postupku. Istovremeno, navela je kako je historičar Jareb ustvrdio da su i 'Handžarovi' njemački oficiri nosili šahovnicu s prvim bijelim poljem te ustanovila da je time potvrdio stavove Baumgartnera i Radonić po kojima se kod tog simbola ne radi samo o nacionalnoj identifikaciji. Türk je zaključila kako su kroz dokazni postupak ustanovljene sve činjenice slučaja te je odbila zahtjev žalitelja za heraldičkim vještačenjem.

Potom se prelazi na pravnu ocjenu slučaja: višestruko se opširno variraju isti argumenti te ćemo ovaj realno najvažniji dio ponešto sažeti. Prema stavku 1. članka 1. Zakona o oznakama, u Austriji se u javnosti ne smiju nositi, isticati ni distribuirati oznake, uniforme, dijelovi uniformi, amblemi i simboli zabranjenih organizacija, u što pripadaju i ss divizije. A prema stavku 2.

ta zabrana uključuje i oznake koje zahvaljujući svojoj sličnosti ili očitom namjeravanoj svrsi služe kao zamjena za one navedene u prethodnom stavku. Sutkinja Türk ponovno ističe kako je fakt da je šahovnica s prvim bijelim poljem korištena i mimo perioda NDH bez ikakvih ustaških konotacija te da se iz tih razloga može naći i na raznim povijesnim građevinama. Međutim, austrijska zakonska praksa ne dopušta propitivanje povijesnih ili drugih razloga za javno isticanje zabranjenih oznaka (iznimke su prema članku 2. moguće ukoliko tiskani, filmski ili izloženi prikazi ne odobravaju i propagiraju idejne nazore zabranjenih organizacija te ne čine njihov bitan dio, ili ukoliko su im jednoznačno suprotstavljeni). Fakt je da su 'pripadnici 13. Waffen-ss divizije predmetni simbol nosili na lijevom rukavu svoje uniforme, uključujući i pripadnike ove divizije nehrvatskog porijekla. Prema tome, radi se o simbolu u Austriji zabranjene organizacije'.

Na spomen-ploči za koju je PBV odgovoran šahovnica s prvim bijelim poljem izložena je još od 2005. te je žalitelj time 'objektivno prekršio' elemente stavka 1. navedenog zakona, štoviše, u pitanju je 'trajni prekršaj'. Presuda nije previdjela da su na ploči istaknuti polumjesec i zvijezda kao islamski simboli, što također upućuje na Handžar-diviziju, na Himmlerov poticaj kao prvu nearijsku sastavljenu većinom od

muslimana, današnjih Bošnjaka. Sutkinja ističe kako naročito donedavno prisutan natpis 'U čast i slavu poginuloj hrvatskoj vojsci' može upućivati samo na vojsku NDH koja je usko surađivala s Trećim Reichom te kako je spomenik izložen na području na kojem su se odvijali događaji o kojima postoje različite interpretacije. Ključno, zakonodavac je pri donošenju Zakona o zabranjenim simbolima namjeravao 'spriječiti svaku upotrebu oznaka koja je imala namjeru prizivati duh ili ideje zabranjeni nacističkih organizacija ili entiteta'. Koruski upravni sud ističe da nema nikakvu namjeru povezati simbole današnje RH s fašističkom NDH, 'kao što je sugerirano u izvaji HHO-a koju je podnio žalitelj' ili da te simbole na bilo koji način kriminalizira. Istovremeno, fakt da je grb s prvim bijelim poljem korišten i kao grb Hrvatske – pa i tijekom 1990. – 'ne mijenja činjenicu da predmetni grb u drugačijem kontekstu i prethodno opisanoj vezi svakako može pobuditi asocijacije na nacionalsocijalizam'. Ni PBV-ov navod da u Hrvatskoj sama sporna šahovnica bez ustaških dodataka nije zabranjena ne utječe na činjenicu da se udruga trebala raspitati o austrijskim zakonima.

Tako je sutkinja Margit Türk razotkrila makinacije filoustaša iz PBV-a i njihovih intelektualnih činovnika te hrvatskoj javnosti očitala lekciju iz hermenutike zločinima teško zloupotrijebljenih simbola. Glavna

Spomenik na Blajburškom polju – stanje prije presude
(Foto: Žarko Bašić/PIXSELL)

linija argumentacije austrijskih stručnjaka i zakonodavca polazi od uvjeta proizašlih iz austrijskog društva i povijesti. No osim što to historijsko naslijeđe nije u ovom smislu toliko drastično drugačije od hrvatskog, još je mnogo važnije da presuda nije zasnovana isključivo na jednoznačnoj zabrani simbola na bilo koji način povezanih s nacionalsocijalizmom. Dodatno je poduprta obrazloženjem da simboli, doduše, svoj sadržaj vuku i iz konteksta korištenja – no osim što je u slučaju fašizmom uprljanih simbola tu konotaciju i bez popratnih elemenata gotovo nemoguće zanemariti, vrlo je jasno objasniti da cijeli kontekst u kojem je sporna šahovnicu koristio PBV namjerno oživljava i ukazuje na upravo ustaške ideje. Počasni filoustaše, nažalost, ovu bitku još nisu konačno izgubili, jer imaju mogućnost žalbe austrijskom Ustavnom, kao i Vrhovnom upravnom sudu. Ishod će vrlo vjerojatno biti isti kao i sada: svrha administrativnih propisa je, stoji u presudi, 'osigurati da se idejama i duhu u Austriji zabranjenih organizacija ne dopusti da u bilo kom pogledu ožive'. Tragično je, međutim, da će PBV u svojim zločudnim naporima i nadalje vrlo vjerojatno imati zdušnu podršku moralno kriminalnih i duboko neodgovornih hrvatskih državnih elita. ■

Југословенска краљевска
војска после капитулације
1941. (Фото: Музеј
револуције народа
Југославије)

За краља, па за Тита против краља

Бројни (под)официри војске Краљевине Југославије прешли су у партизане. Имали су важне дужности у партизанском покрету и поратној Југославији, а 82 су одликовани Орденом народног хероја. Дража Михаиловић је онима који су прешли у партизане пријетио смртном казном

МНОГИМА је у сјећању Народна узречица из Србије о томе да 'способан човек иде у четнике, а враћа се из партизана'. Хрватска би варијанта гласила да способан човек иде у домобране, а враћа се из партизана. Ипак, треба рећи да је четништво код многих трајало тек неколико мјесеци током 1941. Предратни (под)официри војске Краљевине Југославије прикључили су се партизанском покрету и дали значајан допринос развоју, борби и пobjедама Народноослободилачке војске

Југославије. Супротно ревизионистичким тезама, ту су војску чинили људи из свих слојева друштва. Бројни официри Краљевине Југославије и других родољуба који су прешли у партизане, на захтјев Ђенералштабног пуковника, а онда и генерала и министра војног ДРАГОЉУБА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА, команданта четничког покрета, службено Југословенске војске у отаџбини (ЈвуО), посредством избјегличке владе преко Радио Лондона оглашени су као издајници, лишени су чинова и запријеђено им је смртном казном. Тко је био издајник, показало се на крају и након

рата кад је Михаиловићу и бројним његови командантима суђено за сурадњу с њемачком војском и окупацијском управом, Недићевим режимом, па и с ндх, као и за бројне злочине које су четници починили.

Намјера је овог фељтона да подсети на оне часне људе који су борбу за слободу, бољи живот и равноправност грађана претпоставили дотадашњој хијерархији и ауторитетима, али и да укаже на ревизионистичке манипулације, поготово оне везане за завршну фазу рата.

Према подацима из више извора, у Народноослободилачкој борби у Ју-

гославији 1945. године учествовало је око 800.000 људи, што у партизанским јединицама, од чета и одреда и до бригада, дивизија и корпуса, а онда и армија, што у илегалним активностима против окупатора и домаћих издајника у градовима. То је, уз податке о онима који су погинули током четири ратне године, респектабилна бројка. Многи учесници НОВ-а, добили су бројна одликовања, многи имају 'Споменицу 1941', а велик број учесника НОВ-а носитељи су различитих ордена, па тако и звања народног хероја.

Алпина на низбрдици

Од реконструкције и приватизације фирме 2006. траје поступак докрајчивања подuzeћа које производи све мање обуће, за коју ради све мање људи и која све мање послује у Словенији. Недавно је објављено да Алпина дио производње поново сели у БиХ, а отпушта још 60 људи

У Белој симфонији' Лачног Франца која је објављена на албуму 'Не ми дихтат за овратник' 1983. године су и сљедећи стихови: *Наше блонтно весеље / Нам греје домове / В срцих полетје ин снег на заслону.* У њој снијег с екрана грије словенске домове, сви весело јодлају и не боје се ничега док су скијаши с њима. Словенија, снијег и скијање. Словенија, Елан и Алпина.

Алпина је основана 1947. године и једини је велики словенски произвођач обуће који још није посве издахнуо. У Југославији је промишљено и постепено развијана у успешно подuzeће које је постало синоним за квалитетну перидери зимску обућу. У ново је доба промишљено 'реконструирана' па од приватизације 2006. године траје процес постепене легалне отимачине и докрајчивања подuzeћа.

Године 2006. држава је продала дионице Алпине Инфонд Холдингу 2, који је касније преименован у Алпина Холдинг. Као што је казивала стечајна управитељица Ања ЈАНДРО, Алпина је потом бројне некретности пребацила у Алпина Холдинг, који их је изнајмљивао по изузетно високој цијени. У стечају Алпине Холдинга вјеровници су пријавили више од 24 милијуна еура потраживања, од којих су готово сва призната, али је вриједност имовине Алпине Холдинга службено износила мање од милијун еура. Милијуне еура у разним фазама приватизацијског процеса зарадиле су и стране конзултантске фирме, које су управу савјетовале како повећати вриједност отпуштањем радника и затварањем производних погона.

Словенска Љевица у више је наврата неуспјешно тражила од Владе да заустави штетно реструктурирање и раскине

уговоре с непоузданим конзултантима те осигура кадровске увјете за финансијску стабилизацију Алпине и развој производних погона у Словенији. Упорозоравали су да Алпина није Раденска или Аеродром Љубљана који су посве везани уз локацију на којој се налазе. Приватни власник преко ноћи може преселити све Алпинине погоне у земље с јефтинијом радном снагом, а онда Алпина прво више неће бити словенска, и друго – скоро је више неће бити уопће.

Узалуд упозорења. Друштво за управљање потраживањима банака продало је 2022. стопостотни удио у Алпини и потраживање од 24 милијуна еура групи К&Х у власништву обитеље чешког подузетника ФРАНТИШКА ПИВОДЕ, који је у посао ушао заједно с пословним партнером РОМАНОМ ВИВОДОМ. У децембру те године власник Алпине постала је твртка Алпина Инвестмент са сједиштем у Прагу.

Најновија вијест, објављена овог аугуста, јест да ће Алпина дио словенске производње преселити у Босну и Херцеговину, а у Словенији отпустити 60 радника и радница. У Словенији Алпина запошљава 331 од укупно 948 радника у цијелој групацији, од којих више од стотину ради у трговинама. Како је појаснила директорка Алпине АМАДЕА КАВЧИЧ ЈЕСЕНОВЕЦ, број запослених у трговинама ће остати приближно исти, али смањит ће се број радника у производњи. У надалазећим мјесецима подuzeће ће из Жирија преселити дио својих производних линија: монтажну линију обуће за алпско скијање, обуће за скијашко трчање и планинарење те творницу чипса. Кавчич Јесеновец је навела да се управа залаже за што већу примјену 'меканог' отпуштања како би се 'ублажио ефект незапослених

у локалној средини' те да су се Алпини јавиле околне компаније 'којима је потребно додатно особље' и којима могу упутити своје бивше раднике.

Сличан је сценариј био и 2016. године, када је Алпина такођер преселила дио производње у Босну и Херцеговину и отпустила раднике и раднице у Словенији. Производња ће из Словеније сада бити пресељена у творницу у Тешањ, гдје је недавно пресељена и Алпинина производња из Сарајева. Наиме, Алпина је крајем јула затворила један од своја два производна погона у Босни и Херцеговини, а без посла у Сарајеву остало је 86 радника и радница.

Алпина има погоне и у Кини, гдје се производи дио скијашке обуће нижег цијеновог разреда те лагана планинарска и урбана обућа. Посљедњих година подuzeће континуирано смањује производњу модне обуће – у 2016. години Алпина је произвела око 610.000 пари обуће, лани 141.000, а до краја ове године планирају произвести око 45.700 пари обуће. Управа се правда да су производни трошкови модне обуће која је у потпуности произведена у Европи постали превисоки и неконкурентни. Већина других фирми производи или купује модну обућу у земљама с нижим трошковима рада, попут Вијетнама, Бангладеша и Бразила. У Алпининим производним јединицама израђују само старе моделе за потребе властите продајне мреже, а нове не развијају.

Оно што је од производње текстила и обуће остало у Европи, готово је потпуно измјештено на југ и исток континента, у Србију, Босну и Херцеговину, Албанију, Румуњску, Бугарску, Турску. Европски брендови притом све чешће користе етикету 'Мејдин Јуроп', без спецификације о којој се точно производној земљи ради, рачунајући да 'европско' аутоматски сигнализира већу квалитету производа и праведније увјете рада.

Из Алпине сада најављују да (с производњом у Босни и Херцеговини и Кини) дугорочно планирају остати водећи произвођач обуће за скијашко трчање, а за зимску сезону 2024/25. поновно су потписали спонзорски уговор с актуалним прваком у скијашком трчању, Норвежанином ХАРАЛДОМ ЕСТБЕРГОМ АМУНДСЕНОМ, који је прошле сезоне освојио Кристални глобус. 'Амундсен, који је лани доминирао скијашким трчањем. С вишеструким побједама и досљедним врхунским изведбама, кључни је спорташ у овом спорту. Његова одлука да настави уговор с Алпином наглашава његово повјерење у нашу опрему, посебно у чизме ИксЦе Елит 3.0, које су биле кључни дио његова успјеха', стоји на страницама Алпине.

Слављење Алпининих кључних елитно-нишних успјеха тешко да ће бити дугорочне нарави, али свакако ће потрајати докле год се даде зарадити на исцрпљивању јефтине радне снаге све даље и даље од Словеније. У Словенији ће у међувремену остати само потплаћене раднице у трговинама Алпине које уз више него квалитетну обућу, суштински продају носталгију. Носталгију за снијегом који пада сваке зиме и скијањем доступном народу, за Алпином на свачијој нози и радничким правима у свакој кући. Па закључимо и ту белу симфонију с Лачним Францом: *Лахко си обршиш нос в мојо срајцо, драга / Не морем веч гледати твојих солзних очи.* ■

Овако је било 2016. – просјед против затварања погона Алпине у Жирију (Фото: Борот Живуловић/Ф.А. Бобо/пикселл)

Dugo putovanje kući

Dvoje astronauta lansirano je Boeingovim Starlinerom. Trebali su u svemiru biti tjedan dana, zasad su ondje osam tjedana, a izgledno je da će biti deset mjeseci. Jedini Starliner je problematična letjelica sklona kvarovima. Boeing, i zbog civilnih aviona, sve više gubi reputaciju vrhunskog proizvođača

KADA SU BUTCH WILMORE i SUNITA WILLIAMS poletjeli u svemir početkom lipnja ove godine znali su da će se raditi o povijesnom letu. Svako danas slavno svemirsko vozilo za prijevoz astronauta – Vostok, Mercury, Apollo, Space Shuttle, Crew Dragon – imalo je povijesni let u kojem je prvi put povelio čovjeka u svemir. Za Boeingov Starliner taj let je počeo 5. lipnja 2024. No, ubrzo nakon polijetanja, postalo je očito da bi prvi let Starlinera s ljudskom posadom mogao manje nalikovati prvom letu Space Shuttlea, a više prvom letu kapsule Sojuz, koji je ubio pilota VLADIMIRA KOMAROVA. Sovjetski inženjeri prijavili su više od 200 problema s kapsulom prije polijetanja u travnju 1967. godine, no partijsko

vodstvo insistiralo je na lansiranju da bi se obilježio LENJNOV rodendan. Komarov je, legenda kaže, psovao cijelim putem do Zemlje, nakon što je serija nevolja kulminirala kvarom na padobranima koji su ga trebali sigurno spustiti.

Wilmore i Williams iznimno su iskusni astronauti, oboje su bili djeca kada je Komarov odletio u smrt. U svojim su karijerama svaki odradili po dva prethodna leta u svemir, a Williams je oborila ženski rekord u najvećem broju šetnji u svemiru i najdužem vremenu provedenom u šetnjama. Ta Amerikanka slovensko-indijskog porijekla inače je i česta gošća u nama susjednoj državi, a 2013. joj je BORUT PAHOR dodijelio Medalju za zasluge za promociju znanosti među mladima u Sloveniji. Očekivali su da će oba-

viti kratki posjet Međunarodnoj svemirskoj postaji – pristanak, osmodnevni boravak, i potom povratak na Zemlju. Međutim, oboje su, moglo bi se reći, malo ‘zaglavili’ na poslu. Njihov planirani tjedan u svemiru u trenutku pisanja ovog tjedna osam puta se produžio, a u konačnici bi se mogao pretvoriti u deset mjeseci gostovanja na ISS-u.

Boeingov Starliner od početka je pun problema. NASA je planirala da će prve ljude odvesti na ISS još 2017. Prvi let bez posade odrađen je tek 2019. i doživio je neuspjeh. Kapsula se nije ubacila u ispravnu orbitu i vratila se na Zemlju nakon dva dana, umjesto nakon planiranih osam. Tek je drugi let bez posade, u svibnju 2022., odrađen kako spada.

I let s posadom odgođen je nekoliko puta. Wilmore i Williams već su sjedili u kapsuli

u svojim odijelima zadnja dva puta kada je let otkazan. Prvi put zbog problema s ventilom na raketi, a drugi put zbog problema s računalima. Prilikom prvog od ta dva otkazivanja, otkriveno je i lagano curenje helija iz pogonskog sustava Starlinera.

Curenje helija uobičajena je pojava u svemirskim letovima – helij je plin koji je notorno teško zadržati unutar nekog spremnika – pa se zbog toga NASA i Boeing nisu koncentrirali na pitanje ‘da li curi’, nego koliko curi, i u konačnici ustanovili da bi kapsula trebala moći obaviti svoj zadatak čak i ako bi se curenje višestruko pogoršalo te odobrili lansiranje.

No, prilikom leta do ISS-a, pojavila su se još dva curenja, a nakon pristajanja otkriveno je i četvrto. Zbog curenja je posada

Pad Boeinga mnogi pripisuju spajanju s McDonnell Douglasom 1997. Dvije su tvrtke imale različite korporativne kulture. Boeing je bio inženjerska tvrtka, posvećena kvaliteti, a McDonnell Douglas tvrtka kojom su upravljali menadžeri fokusirani na stvaranje dodatne vrijednosti za dioničare

zatvorila dva razdjelnika helija, što je onespobilo šest od 28 manevarskih potisnika letjelice. Starliner je nakon ponovnog otvaranja razdjelnika uspješno pristao na ISS, no bilo je očito da postoji problem s letjelicom – curenje helija očito je bilo dio sistemskog problema, a ne izolirani slučaj. Wilmore i Williams prihvatili su se posla na svemirskoj postaji, krenuli pomagati ostalim astronautima u njihovim zadacima i znanstvenim eksperimentima, dok su NASA i Boeing krenuli proučavati sustave i telemetriju sa Starliner. Problematičan dio kapsule, servisni modul, odbacuje se prije povratka u atmosferu, što znači da će kasnija dijagnostika biti nemoguća. Ubrzo je otkriveno i peto curenje, kao i potpuno novi problem s ventilom na jednom od potisnika. Testiranje identičnih potisnika na Zemlji otkrilo je potencijalni problem s teflonskim brtvilom, no testiranje na samom Starlineru nije reproduciralo isti problem – zašto helij curi, zašto potisnici otkazuju, još uvijek je misterij.

Pažnja javnosti usmjerena na astronauete ‘zaglavljene’ na svemirskoj postaji loša je vijest za Boeing, koji proteklih godina ima sve više problema s dojmom koji ostavlja. Sam razvoj letjelice koštao je više od 1,6 milijardi dolara više od planiranog i to je, za promjenu, moralo ići iz Boeingovog džepa. NASA je, poučena negativnim iskustvima s nekadašnjim ugovorima prema kojima je za sva prekoračenja proračuna i rokova plaćala sama, odlučila osigurati se od nemarnih podizvođača.

BOEING je proteklih godina na ozbiljnoj meti kritika, još od dvostrukih katastrofa Boeingovih zrakoplova 737 Max 8, kada je krajem 2018. i početkom 2019. poginulo 346 ljudi u dvije nesreće izazvane tvrtkinim nemarom. Početkom ove godine, otkinula su se stražnja vrata sa 737 Max 9 zrakoplova, što je potaknulo temeljiti pregled drugih zrakoplova tog proizvođača, kao i njegovih proizvodnih i sigurnosnih procedura. Inspekcija savezne agencije SADA navela je niz problema u nadzoru proizvodnje, rukovanju dijelovima i kontroli kvalitete.

Putnici diljem svijeta počeli su izbjegavati letove na Boeingovim zrakoplovima, a i zračni prijevoznici koji su ih planirali naručiti počeli su se premišljati oko svojeg ulaganja. Tvrtka koja je desetljećima bila perjanica američke aeronautičke i svemirske industrije, sinonim za kvalitetu, sigurnost i ‘američku inovaciju’, odjednom je postala sinonim za robu upitne kvalitete. Mnogi analitičari pripisuju taj pad – prvo postepeni, a potom nagli – spajanju tvrtke s McDonnell Douglasom 1997. godine. Posrnuli McDonnell Douglas imao je problema s gubljenjem udjela na tržištu komercijalnih zrakoplova i poslova je s gubitkom, no imao je i dalje uspješne odjele za vojne zrakoplove i svemirske letove. Boeing je stoga krenuo u preuzimanje, za koje su kasnije zlobnici u šali govorili kako je ‘McDonnell kupio Boeing njegovim novcem’.

Dvije su tvrtke imale izrazito različite korporativne kulture. Boeing je bio inženjerska tvrtka, posvećena izvrsnosti i kvaliteti, kojoj je na čelu bio iskusni inženjer. McDonnell Douglas je bio tvrtka kojom su upravljali profesionalni menadžeri s MBA diplomama, fokusirani na stvaranje dodatne vrijednosti za dioničare. Sporazum o spajanju osigurao je da svi direktori zadrže svoje pozicije, a lukavi čelnici McDonnella su neposredno pred spajanje unaprijedili dosta svojih viših menadžera na direktorske pozicije, pa su u novoj tvrtci oni bili u većini. Ubrzo je i čelnik McDonnella, HARRY STONECIPHER, postao glavni direktor združene firme, a inženjeri Boeinga postali su preglašani. Tvrtka se usmjerila na poslovne rezultate umjesto na osiguravanje kvalitete, a problemi sa 737 Max avionima predstavljali su kulminaciju takvog pristupa proizvodnji.

SADA se i NASA osjeća kao i mnogi putnici koji izbjegavaju Boeing zrakoplove, no za svemirsku agenciju je prekasno. NASA-i je prijeko potrebno rezervno vozilo, još jedan sustav osim SpaceX-ove Crew Dragon kapsule, čija su četiri aktivna primjerka već osam puta uspješno prevezle astronauete na ISS u sklopu NASA-inog programa, a odradili su i tri leta s posadom za privatnu tvrtku Axiom.

Astronauti nisu u životnoj opasnosti. Na ISS-u ima i mjesta za spavanje i hrane i vode za njih, i mogu tamo ostaniti do daljnjeg bez poteškoća. Uz sve poslove koje treba obaviti na vremesnoj svemirskoj postaji, NASA se pobrinula i da im nije dosadno te maksimalno iskorištava prisutnost još dva para ruku na najskupljem svemirskom laboratoriju u povijesti. Jedini je osobni peh što su i Wilmore i Williams na ISS otputovali bez ikakve osobne prtljage. Neposredno prije polijetanja na ISS-u je otkazala pumpa u postrojenju za procesiranje urina, pa je donesena odluka da se ona na postaju dostavi Starlinerom. Kako bi ostala ista masa na Starlineru za koju je planirana cijela misija, pumpa je poslana umjesto kofera s osobnim stvarima astronauta, koji sada nose rezervnu odjeću i donje rublje, koriste rezervne četkice za zube, i nemaju ništa svoje sa sobom.

Ako NASA odustane od povratka astronauta na Zemlju uz pomoć Starliner, što se sada čini vrlo izgledno, bit će to velik udarac za Boeing, ali i velika pobjeda za SpaceX. U tom bi slučaju sljedeća Crew Dragon misija na ISS povelala samo dva astronauta umjesto četiri, a Wilmore i Williams vratili bi se s njima u ožujku iduće godine, oko deset mjeseci nakon njihovog polijetanja u Starlineru. Srećom, astronauti su ljudi koji vole biti u svemiru. ‘I Butch i ja već smo bili ovdje, i osjećamo se kao da smo se vratili kući’, kazala je nedavno za New York Times. ‘Divno je biti tu gore, tako da se ne žalim.’ ■

Aparthejd s odobrenjem

Južnoafrička Republika nije slučajno bila mjesto pokretanja Globalnog pokreta protiv aparthejda u Palestini. Politika JAR-a inzistira na tome da rješenja za situaciju u Gazi neće biti tako dugo dok tzv. međunarodna zajednica bude kontinuirano ignorirala izraelsko sistemsko kršenje ljudskih prava i naseljenički kolonijalni aparthejd

KAKO tzv. evroatlantski svijet reagira na genocid u Palestini uglavnom znamo. U taj sramni svijet gura se i naša vlada. No kakve su reakcije izvan njega? Skicirat ćemo ovdje afrički pogled, s naglaskom na Južnoafričku Republiku (JAR), s obzirom na to da ona ima iskustvo s režimom aparthejda koji je pobijedila. Nažalost s oslobođenjem od aparthejda nije uslijedila i socijalna revolucija i JAR je sada država s mnogim društvenim problemima. Ipak, svoje se vanjske politike ne treba sramiti.

Još prije nekoliko mjeseci organizirali su konferenciju o Palestini, nazvavši ju Globalnom antiaparthejd konferencijom. Na njoj je i NALEDI PANDOR, donedavna ministrica za međunarodne odnose i suradnju JAR-a, održala važan pozdravni govor. Pozdravila je učesnike iz niza zemalja i označila skup kao borbu protiv aparthejda diljem svijeta. Sada je na redu Palestina, čiji stanovnici trpe glad, vojne napade i neizrecive ratne zločine i žrtve.

Zato je najhitnije da se progresivne snage diljem svijeta okupe u kolektivnom napo-

ru da svojim pritiskom okončaju genocidnu kampanju u Gazi i spriječe aparthejd u Izraelu i na okupiranim područjima, koji je gori od onoga koji su trpjeli stanovnici JAR-a. Genocidni zločini koje Izrael vrši na okupiranim područjima zahtijevaju dekolonizaciju i kraj naseljeničkog kolonijalizma. Naledi Pandor se pozvala i na pravo naroda na samoopredjeljenje koje je Palestincima oduzeto još u vrijeme britanske uprave, kao i na pravo izbjeglica u dijaspori na povratak.

Međunarodna zajednica, ma što to danas značilo, ima obavezu da nađe provedivo i pravredno rješenje palestinskog pitanja. No vidimo da tradicionalni pristup rješavanju konflikta ne uspijeva donijeti mir i zato on nije dovoljan. Pandor se zapitala mogu li onda diskurs ljudskih prava i presude međunarodnog suda protiv njihova kršenja biti efikasnije od diplomacije? Možemo li se danas još pozivati na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, koja uključuje pravo na jednakost, zaštitu od bilo kakve diskriminacije, sudjelovanje u životu zajednice i zaštitu te u kojima bi vladavina prava bila dio svih

faza u mirovnom procesu? Sveobuhvatno i dogovorno rješenje bez preduvjeta trebalo bi dovesti do dvije suverene države u tom dijelu Bliskog istoka.

Ali Južnoafrička Republika vidi i povezanost palestinske borbe za samoodređenje sa širim globalnim pokretom za oslobođenje kako od svakog kolonijalizma tako i s njim povezanih oblika strukturnog i institucionaliziranog rasizma. JAR je već 30 godina na strani palestinskog naroda i volio bi vidjeti kako političke frakcije unutar palestinskog društva kvalitetnije surađuju na zajedničkom cilju. Palestinsko iskustvo priziva u sjećanje prošlost Južnoafričke Republike. Vrijeme rasne segregacije i opresije. To je neposredno iskustvo o posljedicama rasne nejednakosti i diskriminacija i zato se JAR potpuno identificira s borbom palestinskog naroda, borbom za slobodu i samoodređenje.

U svojoj borbi za slobodu Južnoafrička Republika je imala puno koristi od međunarodne solidarnosti. Njezina borba od 1960. do 1994. oslanjala se na četiri stupa: na masovnu mobilizaciju, oružane operacije, ilegalno organiziranje i rad na međunarodnoj solidarnosti. Tako su prisilili vlast na pregovore koji su na kraju uspjeli.

Južnoafrička Republika nije slučajno bila mjesto pokretanja Globalnog pokreta protiv aparthejda u Palestini, koji bi trebao okončati politiku aparthejda koju izraelska država provodi. Naledi Pandor vjeruje u odlučujuću ulogu UN-a i civilnog društva. Opća skupština i Vijeće sigurnosti moraju uzeti u obzir činjenice koje im dostavljaju organizacije kao što je Amnesty International. Mora se uzeti u obzir tužba JAR-a Međunarodnom sudu pravde (ICJ) i osuditi Izrael za zločine protiv palestinskog naroda. Nacionalni zakon koji je izglasao izraelski parlament dokaz je da Izrael namjerava nastaviti provoditi politiku aparthejda.

Od godine 1948. Palestinci su žrtva onoga što se eufemistički naziva etničkim čišće-

njem, njihova Nakba (arapski: katastrofa) prisilnog raseljavanja traje otada. Oni su žrtve uskraćivanja prava na povratak u Palestinu, procesa dominacije, strane okupacije, preseljenja stanovništva i naseljeničkog kolonijalizma. Nakba uključuje kombinaciju masovnog ubijanja i prisilnog raseljavanja stotina tisuća Palestinaca koje su provela cionističke milicije, kao i naseljavanja židovskih imigranata u Palestini i stvaranje onoga što danas zovemo 'izraelskom državom'. Danas smo svjedoci 'druge Nakbe' u Gazi. Od osnutka Izraela 1948. godine, njegove su politike i zakoni oblikovani sveobuhvatnim ciljem: održati židovsku demografsku većinu i maksimizirati židovsku izraelsku kontrolu nad teritorijem na štetu Palestinaca. Da bi to postigla, izraelska vlast služi se opresijom i dominacijom nad Palestincima. To postiže njihovom teritorijalnom fragmentacijom, segregacijom i kontrolom, oduzimanjem

Donedavna ministrica za međunarodne odnose i suradnju JAR-a Naledi Pandor pozvala je na borbu za opstanak palestinskog naroda i okončanje svih oblika aparthejda i genocida protiv palestinskog naroda

zemlje i vlasništva, negiranjem njihovih ekonomskih i socijalnih prava.

Nema rješenja za današnju situaciju dok tzv. međunarodna zajednica kontinuirano ignorira izraelsko sistemsko kršenje ljudskih prava i naseljenički kolonijalni aparthejd. Takvim projektom naseljavanja Izraelaca negira se palestinska sloboda. Palestinsko pitanje treba dovesti pred međunarodne sudove koji će Izrael proglasiti državom aparthejda. Zato je JAR podnio tužbu ICC-ju da bi bez nepotrebnog odgađanja pokrenuo istragu, koja bi uključivala ratne zločine, zločine protiv čovječnosti, zločine aparthejda, raseljavanja stanovništva, prisvajanja i uništavanja imovine, pljačku, progona, namjerno ubijanje i mučenje koji se provode na palestinskom teritoriju.

DONEDAVNA ministrica JAR-a Naledi Pandor na kraju je pozvala na borbu za opstanak palestinskog naroda i okončanje svih oblika aparthejda i genocida protiv palestinskog naroda. To će činiti idući stopama NELSONA MANDELE i neće se smiriti dok palestinski narod ne bude slobodan.

No, Afrika je kao kontinent daleko od toga da bude jedinstvena po pitanju Palestine, kao što pozivaju iz Južnoafričke Republike. Vidjelo se to još prošle godine neposredno nakon napada Hamasa 7. oktobra. Tada su uz Izrael stali Kenija, Gana, Demokratska Republika Kongo i Togo, dok su privrženost palestinskoj borbi izrazile 'tradicionalne' saveznice Palestine, a to su JAR, Tunis i Alžir. Na suzdržavanje od eskalacije nasilja pozvale su Nigerija i Senegal. Poziv na mir i deeskalaciju nasilja bio je tada dominantan afrički odgovor. Među afričkim narodima dominira razumijevanje palestinske situacije, s obzirom na povijest kolonijalne okupacije i narodnih ustanaka.

Propalestinske demonstracije ispred konzulata Južnoafričke Republike u Bejrutu (Foto: Elisa Gestri/Sipa USA/PIXSELL)

Tenzije su se pojavile u Afričkom Uniji (AU), u kojoj Izrael ima ulogu promatrača, usprkos protivljenju nekih zemalja. Izrael održava diplomatske odnose s 46 afričkih država i silno se trudi da postigne utjecaj na crnom kontinentu. U tome mu je suparnik Iran. Slabljenje tradicionalnih zapadnih partnera poput Francuske otvorilo je prostor i Izraelu, no genocid u Gazi zakomplicirao je prijašnja nastojanja Izraela da se angažira u zemljama s pretežno muslimanskim stanovništvom u pojasu Sahela.

Afrika je ostala uvelike ovisna o uvozu nafte i naftnih proizvoda zbog malih domaćih kapaciteta. Poremećaji na globalnom tržištu koji su rezultat sankcija uvedenih Rusiji utjecali su na rast cijena. One zemlje koje proizvode i svoju naftu, poput Angole i Nigerije, zbog uvedenih ograničenja suočile su se sa protestima svoga stanovništva. Rat na Bliskom istoku dovodi do stalnih obrata i nesigurnosti afričkih zemalja pred dilemom kako i od koga nabaviti naftu po prihvatljivim cijenama. Sve komplicira stavove afričkih država u odnosu prema konfliktu u Palestini i politika BRICS-a. On se načelno zauzima za obustavu neprijateljstva i pregovore zasnovane na međunarodnom pravu i Arapskoj mirovnoj inicijativi, zagovarajući politiku dvije države, što mora dovesti do priznanja suverene i neovisne Palestine. Ali Izrael ima snažne veze s najutjecajnijim članicama BRICS-a, uključujući Rusiju, Kinu i Indiju.

Zato Južnoafrička Republika i Etiopija moraju gledati kako da im se otvorena propalestinska politika njihovih vlada ne obije previše o glavu. Jer, stanovništvo JAR-a ima i ekonomske veze s Izraelom, a u Etiopiji postoji i zajednica Etiopljanja-Izraelaca, koja broji 160.000 ljudi. ■

INTERNACIONALA

Rasizam
za pobjednicu

U čast italijanske odbojkašice Paole Egonu poreklom iz Nigerije umetnica Laika napravila je mural koji je zašaran crvenom bojom, a antirasističke parole su prefarbane. U slučaju se 'istaknuo' i bivši general i europarlamentarac Vannacci

NOVINARKA televizije SkySport CRISTIANA BUONAMANO je, komentarišući tehniku talijanske odbojkašice PAOLE EGONU, uporedila njenu igre s načinom na koji se kreću majmuni, nazvajući je 'una schimia'. U prevođu, majmun u ženskom rodu, majmunka koja ima snagu životinje i sa kojom retko ko može da se poredi. Novinarica je kasnije svoju izjavu pravdala da je komentar bio bez loše namere. Njen komentar je ubrzo postao viralan, a na račun odbojkašice zbijale su se 'šale', ali se moglo čuti i oštre kritike zbog diskriminacije i rasizma koji prate karijeru odbojkašice, 25-godišnje kapitenke talijanske reprezentacije čiji su roditelji iz Nigerije. Iako je rođena u italijanskom gradu Padovi i njen maternji jezik je italijanski, boja njene kože je nešto što često smeta i najvernijim navijačima reprezentacije. Paola Egonu više puta je doživjela da navijači protivničkog tima na tribinama skaču kao majmuni, imitirajući je. Na jednoj utakmici su roditelji devojaka protivničkog tima iz Treviza imitirali

majmune pokušavajući da tako obeshrabre najbolju italijansku odbojkašicu. Osim što je svakog puta pokazala protivnicima kako se igra odbojka, Egonu je pored sporta, odlučila da postane i aktivistkinja, te zagovornica društvenih promena i inkluzivnosti učestvujući u mnogim kampanjama i važnim diskusijama o identitetu, rasi i seksualnoj orijentaciji.

Na Olimpijskim igrama u Parizu, ženska italijanska reprezentacija osvojila je zlatnu medalju pobjeđivši u finalu Sjedinjene Američke Države, rezultatom 3-0. To je prva zlatna medalja na olimpijskim igrama za italijanske odbojkašice, a u čast najbolje među njima Paole Egonu, street art umetnica LAIKA nacrtaala je mural na zidu zgrade preko puta Nacionalnog olimpijskog komiteta u Rimu. Ilustracija koja prikazuje Egonu dok u skoku udara loptu i na kojoj piše 'Stop Rasizmu', bila je čitava čitav jedan dan. Dok je crtež još uvek bio nedirnut, Laika je fotografije tog rada objavila na svom profilu na Instagramu i napisala: 'U našoj zemlji više nema mesta za ksenofobiju, rasizam, mržnju i netoleranciju. Rasizam je društvena pošast koja se mora pobediti. Raditi na tome kroz sport je veoma važno. Verujem u budućnost inkluzivnosti, dobrodošlice i poštovanja ljudskih prava'. Međutim, crvenom bojom neko je obojio crnu boju kože najbolje odbojkašice. Taj neko prefabrao je i belom bojom natpis na odbojkaškoj lopti

koji poziva na zaustavljanje rasizma. Vandalistički čin naišao je na osudu velikog dela javnosti, čak i onih političara koji zastupaju desne ideje. Među njima, prvi se oglašio ministar inostranih poslova ANTONIO TAJANI koji je na svom X profilu osudio ovo 'rasističko delo', te dao podršku 'našoj Paoli', kako je napisao. Potom je ministarka turizma, poznata desničarka DANIELA SANTANCHÈ, takođe na profilu na društvenoj mreži X (nekadašnji twitter), napisala da je 'tužno da moramo davati vidljivost kukavičkom gestu onih koji su narušili mural sjajne Paole Egonu. Svaki oblik rasizma se mora osuditi i boriti se protiv njega.'

Čuli su se i komentari onih koji su ostali verni svojim stavovima, poput ROBERTA VANNACCIIJA, danas europarlamentarca desničarsko-populističke Lige, koji je izjavio da Egonu nema italijanske crte lica i samim tim ne može biti Italijanka, iako je ona državljanica te zemlje postala svojim punoletstvom. Ovaj bivši general zaradio je vojnu suspenziju i smanjenje plaće zbog svoje knjige iz 2023. 'The World Upside Down'. Knjiga je među bestsellerima na platformi Amazon, a u njoj Vannacci optužuje ekološke, levičare, feministkinje, Jevreje, te nezaposlene za haotičan svet u kojem živimo. Najšokantnije izjave u njegovoj knjizi, a koje su bile glavni razlozi zbog kojih je smenjen, bile su usmerene na LGBTIQ+ zajednicu i Italijane koji imaju crnu boju kože. Bez obzira na ideje i knjigu koja je mnoge šokirala, Vannacci je svoje mesto ubrzo pronašao u Evropskom parlamentu. Italijanska premijerka GIORGIA MELONI, za sada se ne izjašnjava o slučaju Egonu, koji je otvorio i pitanje usvajanja novog zakona o državljanstvu, takozvani 'ius scholae'. Za zakon koji bi omogućio deci stranim državljanima dobijanje talijanskog državljanstva, a koja su u Italiju došla do svoje 12. godine i u njoj završila školu, Meloni je rekla da u ovom trenutku nije prioritet. Paola Egonu je državljanstvo dobila tek po punoletstvu. Rođena u zemlji koju oseća kao svoju i za sebe kaže da je Italijanka. Iako možda njena boja kože i crte lica nisu svima po meri, ona je najbolja italijanska odbojkašica ikada.

■ Tatjana Đorđević

Anti-LGBT
Preporod

BUGARSKOJ je krajem prošloga tjedna formaliziran kontroverzni zakon o zabrani širenja 'LGBT propagande' u školama. Bugarski je parlament ovaj zakon – odnosno, točnije, izmjene i dopune postojećeg zakona o predškolskom i školskom odgoju – izglasao još početkom kolovoza, nakon čega je loptica bila prebačena na teren predsjednika RUMENA RADEVA, za kojega je postojala šansa da će zaustaviti zakon ulaganjem veta. Predsjednik Radev to ipak nije učinio, te je s njegovim potpisom zakon konačno stupio na snagu. Novim se

zakonom u bugarskim školama zabranjuju 'propagiranje, promocija i podsticanje (...) ideja i nazora povezanih s netradicionalnim seksualnim orijentacijama i/ili rodnim identitetima'. Netradicionalne seksualne orijentacije su pritom definirane kao one koje su drugačije od 'općeprihvaćene i u bugarskoj pravnoj tradiciji sadržane definicije emocionalne, romantične, seksualne ili čuvstvene privlačnosti između dvaju lica suprotnog spola'. S druge strane, bugarskim zakonodavcima se nije činilo potrebnim pobliže definirati koncepte 'propagande i promocije', čime se ostavlja mogućnost njihove vrlo široke interpretacije – što je zasigurno i bio njihov cilj.

Prava LGBT populacije u Bugarskoj generalno nisu na visokoj razini: država ne priznaje istospolne zajednice, brak je još od 1991. ustavom definiran kao zajednica muškarca i žene, a fizički napadi na gej i transrodne osobe učestala su pojava. Rodne manjine se pritom nalaze pod posebnim pritiskom, koji posljednjih godina postaje sve izraženiji. Konzervativni zaokret u bugarskoj politici prema LGBT pitanjima dospio je u prvi plan u veljači 2023. godine, kada je bugarski vrhovni sud odlučio da transrodne osobe nemaju pravo usklađivati lične dokumente sa svojim rodnom identitetom. U istom duhu, bugarski je ustavni sud još 2021. godine presudio da bi ratifikacija Istanbulske konvencije o borbi protiv nasilja nad ženama bila 'neustavna' – naravno, zbog korištenja nepoćudne rodne terminologije. I zaista, Bugarska je do danas ostala jednom od rijetkih zemalja članica EU koje nisu ratificirale Konvenciju. Usprkos svemu, uspješno izglasavanje zakona o 'LGBT propagandi' ipak je iznenadilo dobar dio bugarske i europske javnosti. Naime, Bugarska se već nekoliko godina nalazi u krizi parlamentarnog sustava koja efektivno paralizira tamošnji politički život. Državom trenutno upravlja tehnička vlada na čelu s ekonomistom DIMITROM GLAVČEVOM, koja je formirana nakon što se početkom travnja 2024. raspala koalicijska vlada NIKOLAJA DENKOVA. Na izborima održanim u lipnju ove godine izabran je novi saziv parlamenta – ponovno bez jasne većine i bez ijednog uspješnog mandatarata za sastavljanje vlade.

Bugare stoga u listopadu čeka još jedan izlazak na birališta: sedmi po redu od proljeća 2021. godine. U takvoj situaciji od parlamenta se nije očekivalo donošenje ikakvih konkretnih, a kamoli kontroverznih zakona. Pa ipak, inicijativa ekstremno desne stranke Preporod (Възраждане) uspjela je prikupiti dovoljno ruku za izglasavanje zakona o 'LGBT propagandi'. Među 135 zastupnika koji su glasali za zakon našli su se oni iz redova Bugarske socijalističke partije, ali i – pomalo iznenađujuće – većina zastupnika pro-zapadne stranke GERB bivšeg premijera BOJKA BORISOVA. Protiv zakona su glasali samo zastupnici s liste eks-premijera Denkova, kao i parlamentarci iz redova turske manjinske stranke DPS. I dalje nije posve jasno što je točno dovelo do svrstavanja pro-zapadnog GERB-a s njihovim socijalističkim suparnicima, ali i s otvoreno pro-ruskim ekstremistima iz Preporoda. Moguće je da se radi samo o podilaženju konzervativnom javnom mnijenju, no ne treba zanemariti ni mogućnost da se sa raznih strana (domaćih i inozemnih) možda priprema teren za score parlamentarne izbore.

■ Marko Faber

Mural posvećen Paoli Egonu
(Foto: LaPresse/Sipa USA/
PIXSELL)

Ucjena Trumpom

Demokratski establišment ucjenjuje tezom da uskraćivanje potpore Kamali Harris znači povratak Trumpa. No većina njihovih birača smatra da Izrael provodi genocid koji demokrati ne sprečavaju

EMOTIVNI govori obilježili su ovogodišnju Demokratsku nacionalnu konvenciju, po pisanju tamošnjih medija. Ovaj stranački skup započeo u ponedjeljak 19. avgusta u Chicagu višestoljetna je tradicija američke politike u kojoj se biraju predsjednički kandidati. Ovogodišnji skup otvorili su veterani, američki predsjednik JOE BIDEN i kandidatkinja demokrata iz 2016. HILLARY CLINTON, a drugi dan obilježio je bivši predsjednik BARACK OBAMA i neformalna liderica ljevice demokrata ALEXANDRIA OCASIO-CORTEZ. Svi su dali podršku predsjedničkoj kandidatkinji i aktualnoj potpredsjednici

KAMALI HARRIS. No izvan dvorane slika je bila nešto drugačija. Tradicionalno, američka ljevica protestira za vrijeme demokratske konvencije, uglavnom ne zato što je protiv te stranke, nego zato što smatra da njezine aktualne politike ne odražavaju vrijednosti njezinih birača. Gotovo uvijek, demokrati su na meti kritičara zbog svojih ratnih politika. Ove godine, ključna tema je Gaza. Govornici na konvenciji su Gazu uglavnom izbjegavali, ili su načelno tvrdili da 'snažno rade' u smjeru primirja. Ali to je fraza koja će teško uvjeriti kritičare na ljevici.

Stoga je demokratski establišment birača na ljevici – čiji bi bojkot izbora, smatraju, mogao na vlast vratiti DONALDA TRUMPA – planira privući ekonomskim mjerama. Na njima su snažno inzistirali svi ključni govornici. One uključuju pomoć pri kupnji ili gradnji

Harris i Biden – kako izbjeći inferno Gaze (Foto: Ron Sachs – CNP for NY Post/Newscom)

prve nekretnine, ograničenje cijena osnovnih namirnica i lijekova, novčanu pomoć roditeljima, olakšanje pristupa zdravstvenoj zaštiti. Sve ovo vrlo je važno u zemlji u kojoj su osnovne socijalne usluge nedostupne velikim dijelovima stanovništva. No kritičari su već upozorili da je većina prijedloga vrlo nedorečena i nije sasvim jasno što bi značila njihova provedba, niti da li bi ikada mogli dobiti nužnu potporu u Kongresu. Da su demokrati doista zabrinuti da su previše otuđili svoje ljevičije birače pokazuje i izbor potpredsjedničkog kandidata. Iako se na početku smatrao favoritom, guverner Pennsylvanije JOSH SHAPIRO ispao je iz utrke, nakon što je loše odjeknulo otkriće da je kao srednjoškolac volontirao u izraelskoj vojsci, kao i njegove izjave koje su prosvjednike protiv rata u Gazi uspoređivale s Ku Klux Klanom. Istraživanja pokazuju kako se većina demokratskih birača slaže s tvrdnjom da Izrael u Gazi trenutno provodi genocid, a jedva devet posto ih se protivi primirju. Guverner Minnesote TIM WALZ, izabran naposljetku za potpredsjedničkog kandidata umjesto Shapira, nema samo znatno umjerenije stavove po pitanju Izraela i Palestinaca, nego se i općenito smatra 'progresivnijim' demokratom po nizu drugih pitanja, i društvenih i ekonomskih. No ni njegova karijera nije bez mrlja, a osobito mu se zamjera korištenje Nacionalne garde Minnesote za nasilno gušenje protesta nakon policijskog ubojstva Afroamerikanca GEORGEA FLOYDA 2020. godine.

Iz perspektive demokratskog establišmenta, ustupci koji su dani ljevici uoči ovih izbora i više su nego dovoljni. Kada su antiratni prosvjednici početkom avgusta u Detroitu skandirali Kamali Harris da neće glasati za njezin genocid, ona im je vidno iznervirano odgovorila da, ako ne žele da Trump dođe na vlast, umuknu i puste nju da govori. Incident joj je donio dosta simpatija s jedne strane, ali i dodatno otuđio od nje drugi dio potencijalnih birača. Donald Trump je pak verbalno znatno izrazitije na strani Izraela i njegovih politika rata i okupacije, ali kritičari tvrde da su u praksi po ovom pitanju razlike između demokrata i republikanaca praktički nepostojeće. Prema pojedinim anketama Harris je trenutno u blagoj prednosti pred Trumpom. No osim glasova većine birača, demokratska kandidatkinja mora dobiti i potporu u dovoljnom broju saveznih država. Po broju glasova Trumpa je 2016. pobijedila i Clinton, ali je on ipak bio predsjednik naredne četiri godine. Sudeći po reakcijama demokratskog establišmenta on se svakako osjeća dovoljno nesigurnim da nastavlja nervozno manevrirati između politika koje zaista želi provoditi i potrebe da ublaži neprijateljstvo progresivnih birača.

■ Nikola Vukobratović

PERSONA NON CROATA

Bildbyran/SIPA USA

Sportska legenda INGEMAR STENMARK u svojoj 69. godini i dalje oduševljava publiku. Ovaj Švedanin je velikan alpskog skijanja u slalomu i veleslalomu u kojima je osvojio pet svjetskih zlatnih medalja te dvije olimpijske zlatne medalje. Ovog je tjedna pak nastupio na veteranskom Svjetskom prvenstvu u atletici u Budimpešti, i to u disciplini skok s motkom, završivši na osmom mjestu u finalu A svoje dobne kategorije.

■ J. B.

barikade, da bi ih kasnije uklonili, postavili betonske žardinjere u kojima su posadili stabla i proglasili ga parkom mira. Na njemu redovno ordiniraju radoznali italijanski carabinieri, kao pripadnici KFOR. Njihovo prisustvo uskoro bi moglo postati prošlost jer su sve češće najave iz Prištine da će se most konačno otvoriti za saobraćaj. Kažemo 'za saobraćaj', jer most je odavno u funkciji za sve koji žele peške da pređu sa jedne strane grada na drugu. Problem je što malo ljudi to upravo i čini.

— Pre neki dan merili su otpornost mosta, da vide da li može da se otvori za saobraćaj, a zamislite, još niko nije merio otpornost ljudi, svih zajednica ovde – kaže nam SKENDER SADIKU, zamenik predsednika Skupštine opštine Severna Mitrovica.

On smatra da bi most trebao biti otvoren, ali poziva i na intenzivniju komunikaciju sa građanima, pre svega sa Srbima na severnoj strani koji se protive otvaranju mosta. Iz kabineta premijera Kosova ALBINA KURTIJA saopšteno je da su održali sastanke sa predstavnicima srpskih i bošnjačkih nevladinih organizacija, čije stavove je – kako je naveo – pažljivo saslušao. Jedan od prisutnih bio je i PETAR ĐORĐEVIĆ iz NVO Mlada Aktivna Gračanica koji se za portal Kossev osvrnuo na saopštenje iz kabineta premijera, rekavši kako 'nije navedeno da su predstavnici srpskih organizacija bili protiv otvaranja mosta, dok su kod bošnjačkih stavovi bili podeljeni'. Drugih 15 organizacija, koje nisu bile na sastanku, pozvale su Kurtija da uspostavi dijalog sa političkim predstavnicima Srba jer da 'civilne organizacije ne mogu da nadomeste izostanak istog'. Sadiku ističe da je strah Srba opravdan, ali da odgovornost za taj strah ima i Srpska lista, kao vodeća stranka Srba sa Kosova. Veruje da stanovnici severne Mitrovice traže perspektivu i zaposlenje i da im most nije na prvom mestu. A što se tiče Prištine, od njih očekuje da ne dolaze samo sa 'dugim cevima', već i sa idejama, kulturom, dijalogom – 'Ima načina da se radi za dobrobit građana i da se pokaže da je ovo malo Kosovo dovoljno veliko za sve nas', naglašava. Dodaje da je još 2016. godine u Briselu postignut dogovor o normalnom protoku ljudi, gde ponovo ovu temu žele da vrata i države Kvinte, EU, ali i KFOR u koga se pouzda i predsednik Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ. Po njegovim rečima, u svakodnevnoj je vezi sa predstavnicima međunarodne zajednice i KFO te očekuje da oni svoju datu reč održe, a to je da bez saglasja neće biti otvaranja mosta – 'a te zajedničke volje nema, jer mi dijalog sa njima (vlastima u Prištini, op. a.) i nemamo', rekao je on. Kurti, međutim, za sad ne sluša previše želje KFOR. Sadiku ovakvo ponašanje Kurtija vidi i kao deo predizborne kampanje. Izbori su već raspisani za februar 2025. godine. Nekadašnji pregovarač Kosovau dijalogu sa Srbijom, AVNI ARIFI smatra da konfrotacija sa KFOR, nije dobra, kao i da je sve deo predizborne kampanje – 'Most je postao izborna tema, izborni cilj i sada imamo konfrontaciju sa KFOR i ne verujem da ćemo neko vreme imati otvaranje mosta', smatra on.

— Mi u ovom podeljenom gradu delimo istu sudbinu. Ako most nema kome da se otvori, a mislim na mlade ljude i sa jedne i sa druge strane koji odlaze jer ne vide perspektivu, čemu onda i otvaranje – pita se Skender Sadiku.

■ Dejan Kožul

Most razdora

Dve i po decenije most na reci Ibar, koji razdvaja severnu od južne Mitrovice, čini upravo simbol podele dve zajednice – albanske na jugu i srpske na severu. Most je obnovljen početkom 2000-ih, a do danas ostao je zatvoren za saobraćaj. Na mostu su 2011. lokalni Srbi postavili

U kraljevstvu contenta

Oslobođenje produkcije sadržaja iz kandži neprekidne cirkulacije koju diktira ekonomska logika platformi podrazumijeva njihovo demontiranje i izgradnju digitalnih zajedničkih dobara, gdje sadržaj može postojati bez pritiska monetizacije, a kreativnost nije svedena na svoj tržišni potencijal

PRIJE nekoliko mjeseci izvršni direktor muzičke streaming platforme Spotify DANIEL EK našao se na meti ljutih reakcija brojnih glazbenika i kulturnih radnika. Samo po sebi to ne bi trebala biti vijest kada je riječ o čelnoj osobi platforme koja sustavno eksploatira umjetnike i umjetnice. No ovaj se put za kontroverzu pobrinuo Ekov tvit, čiji dio slijedi u nastavku: 'Danas, kada su troškovi stvaranja sadržaja blizu nule, ljudi mogu dijeliti nevjerovatnu količinu sadržaja. Ovo je potaknulo moju znatijelju o konceptu dugog vijeka trajanja naspram kratkog vijeka trajanja. Iako mnogo toga što vidimo i čujemo brzo zastarijeva, postoje bezvremenske ideje ili čak glazbeni komadi koji mogu ostati relevantni desetljećima ili čak stoljećima.' Korisnici društvenih mreža na misaone eksperimente bogatog direktora o potencijalnom sastavu budućeg kanona odgovorili su nešto prizemnijim materijalnim brigama. Ukazivali su na činjenice da proizvodnja sadržaja uključuje mukotrpan rad, žrtvovanje slobodnog vremena, istraživanje, razvijanje vještina, kao i na to da Spotify većini umjetnika isplaćuje izuzetno male naknade. Razlog što je cijena sadržaja 'blizu nule' treba stoga tražiti u neplaćenom radu. No osim izražavanja podcjenjivačkog stava prema kreativnog rada, Ek se u svom tvitu koristi ponešto previđenim konceptom, ali poprilično važnim za strukturu suvremene kulturne produkcije u digitalnom prostoru. Radi se o sadržaju.

Velike su šanse da slušajući neki od podcaستا ili pak prateći neki *stream* prije ili kasnije nađemo na rečenicu *Content is king*. Izraz se često koristi, ponekad i ironično, kako bi se naglasila nužnost i uloga hiperprodukcije zanimljivog sadržaja u izgradnji i održavanju *online* prisutnosti. No, pomalo ironično, prije nego što se koristila za romantiziranje prekarnog rada, rečenicu je još 1996. kao naslov eseja iskoristio BILL GATES. Tada najbogatija osoba na svijetu pisala je kako očekuje 'da će se velik dio ozbiljnog novca na internetu

zaraditi upravo na sadržaju, baš kao što je bio slučaj s emitiranjem. Televizijska revolucija koja je započela prije pola stoljeća iznjedrila je niz industrija, uključujući i proizvodnju TV prijemnika, no dugoročni su pobjednici bili oni koji su medij koristili za isporuku informacija i zabave. Kada se radi o interaktivnoj mreži kao što je internet, definicija 'sadržaja' postaje vrlo široka.

Kako i Gates daje naslutiti, koncept sadržaja je maglovit, ali je moguće pronaći nekoliko karakteristika korisnih za orijentaciju. Krenimo od toga da je sadržaj vezan za pojavu interneta. Za razliku od tradicionalnih medija, čija je proizvodnja organizirana prema određenom rasporedu – novine izlaze svakodnevno, televizijske emisije tjedno – na internetu to nije slučaj. Paralelno, dok je

konzumacija kulturnih proizvoda nekada bila čvrsto vezana uz materijalne forme – knjige, časopise, filmove, slike – u digitalnim prostorima medijske i žanrovske odrednice sadržaja postaju fluidne. Dovoljno je samo podsjetiti se da tekstu, videu, muzici, vizualnim umjetnostima pristupamo preko jednog te istog sučelja – ekrana. Sadržaj se također širi nevjerovatnom brzinom, a jednako brzo se i konzumira, zamagljuje pritom granice onoga što smatramo informacijom, umjetnošću ili zabavom, svodeći žanrove i stilove na 'vajb'. Navedene karakteristike spretno je sažela KATE EICHHORN u svojoj studiji 'Content'. Eichhorn ističe kako se sadržaj 'općenito odnosi na sve što kruži internetom, bilo da je to tekst, slika, video, zvučna datoteka ili interaktivni sadržaj. Dok neki sadržaji prenose poruku, dijele informacije ili pričaju priču, sadržaj ne mora uopće ništa komunicirati. Sadržaj se često proizvodi samo da bi cirkulirao, a ne da bi se komunicirao.'

NUŽNOST neprestane cirkulacije nije tek posljedica svojstvena internetu kao takvom, već u prvom redu ekonomske logike platformi poput Facebooka, Twittera, Spotifyja, Netflix ili YouTubea. Parafrazirajući tehnološkog kritičara CORYJA DOCTOROWA, u početnim fazama svojeg životnog ciklusa platforme nastoje potaknuti stvaranje takozvanog mrežnog efekta. Riječ je o konceptu koji opisuje razloge širenja platformi. Osnovna je ideja da ljudi generalno žele provoditi vrijeme u prostorima u kojima borave drugi ljudi, u kojima se proizvodi kvalitetan sadržaj ili koji nude neku korisnu uslugu. Drugim riječima, platforme su privlačnije i korisnije što su veće. No jednom kad dosegnu određen broj korisnika, rast postaje znatno teži. Plat-

Digitalno carstvo izgrađeno na tuđem sadržaju – izvršni direktor Spotifyja Daniel Ek (Foto: Magnus Höij/Wikimedia Commons)

forme se tada fokusiraju na ekstrakciju što veće količine vrijednosti – to jest, podataka.

Na primjer, Netflixovom poslovnom modelu naglasak je upravo na cirkulaciji sadržaja i generiranju podataka. Filmovi i serije postaju tek potencijalni izvori podataka za algoritam – to jest, postaju sadržaj. Prikupljeni podaci zatim se koriste kao proizvod za razne oglašivače ili pak služe kao nit vodilja za proizvodnju novog sadržaja. Netflixov model u proteklih je desetak godina preoblikovao vrste emisija i filmova koji se proizvode. Primjerice, algoritmi platforme daju prednost sadržaju koji drži gledatelje angažiranima dulje vrijeme, preferirajući šablonske serije i žanrove s potencijalom privlačenja što veće publike. To dovodi do daljnje homogenizacije sadržaja, pri čemu se originalni ili eksperimentalniji projekti stavljaju na stranu u korist sigurnijih, komercijalno isplativijih opcija.

VAŽNO je istaknuti da proizvodnja bazirana na algoritamskim uvidima u ponašanje korisnika utječe na način i cijenu rada u čitavim branšama. Tako je u prošlogodišnjim štrajkovima Udruženja američkih scenarista (WGA) i Udruženja filmskih glumaca (SAG-AFTRA) Netflixov poslovni model platforme bio jedno od središnjih pitanja. Taj model, koji karakteriziraju kraće sezone, manji broj i angažman scenarista te nedostatak transparentnih podataka o gledanosti, poremetio je tradicionalne industrijske norme i značajno utjecao na prihode radnika, posebno u vezi s naknadama za ponovno emitiranje (rezidualima).

Dakle, sadržaj nije samo stvar teorijskih distinkcija, već se njegova logika odražava u stvarnoj produkciji i uvjetima u kojima se ona odvija. Prekarnost u 'industriji sadržaja' usko je povezana s načinom funkcioniranja velikih digitalnih platformi, svaka od kojih ima svoje specifičnosti. Zajedničko im je da dijele parazitski poslovni model koji potiče kontinuiranu produkciju sadržaja nauštrb kvalitete i radničkih prava. Sheme monetizacije na platformama notorno su nejasne i nepredvidive, pri čemu prihodi često ovisi o prihodima od oglasa, pregledima ili klikovima, koji mogu značajno varirati bez očitog razloga. A o visini tih prihoda možda najbolje govore dostupni podaci o Spotifyju. U prosjeku, Spotify plaća između 0,003 i 0,005 dolara po *streamu*. To znači da bi izvođačica trebala otprilike 250 do 350 *streamova* da zaradi samo jedan dolar. Stvarna isplata može ovisiti o nekoliko faktora, uključujući ugovor o distribuciji izvođača, lokaciju slušatelja i koristi li slušatelj besplatni ili *premium* Spotify račun. Situacija na drugim platformama nije mnogo bolja.

Kako Eichhorn u svojoj knjizi ističe, 'netko bi mogao zaključiti da smo, s usponom industrije sadržaja, već svjedočili pomaku od razumijevanja kulturne proizvodnje u odnosu na estetske i materijalne kategorije prema razumijevanju kulturne proizvodnje isključivo kroz tržišnu prizmu. Ako je to slučaj, poruka je jasna: Kulturna proizvodnja je važna, ali samo u onoj mjeri u kojoj pomaže u ostvarivanju profita u određenom tržišnom sektoru. Ono što se govori, kako se govori i putem kojeg medija sekundarni su u odnosu na samo tržište.' Oslobođenje produkcije sadržaja iz kandži platformi nužno podrazumijeva njihovo demontiranje, odnosno izgradnju digitalnih zajedničkih dobara, gdje sadržaj može postojati bez pritiska monetizacije, a kreativnost i izražavanje nisu svedeni na svoj tržišni potencijal. Tehnička rješenja i prakse za drugačije *online* prostore, kao i modeli za javno financiranje kulturnog rada kako bi on bio dostupan svima, itekako postoje. ■

Rezolutno ant- tidemokratski

Najavljeno usvajanje Rezolucije Bundestaga za zaštitu jevrejskih života u Njemačkoj nakon višemjesečne odgode izazvalo je niz kritika, uključujući i one iz jevrejske zajednice, koje upozoravaju na njenu štetnost za demokratiju, civilno društvo, kulturu i akademske slobode

USKOČIŠ li na vrelj ljetni berlinski dan u jedan gumeni čamac pri parku Treptower, možeš se s vrlo malo truda niz kanal spustiti skoro i do Njemačkog parlamenta, velike zgrade blizu Branderburške kapije, prisloniti ga uz jednu od gradskih obala, opaljena od sunca i usporenog osjećaja slobode sjesti na beton i osluškiavati: nećeš čuti kuckanje na uzavrelim tastaturama u rijetko klimatiziranim kancelarijama u kojima se donose najvažnije odluke za državu, niti odjeke mnogobrojnih modernih cipela dok užurbano prolaze kroz podzemne hodnike Parlamenta ispod kojih sjediš opaljena od sunca i usporenog osjećaja slobode. Nećeš ništa čuti, možda čak nećeš znati ni da sjediš ispred Parlamenta! Uskočiš li u gumeni čamac koji ti je poklonila uplakana komšinica pri odlasku iz Berlina, možeš se s vrlo malo truda spustiti skoro i do Parlamenta, ali zašto bi to radila na vrelj ljetni berlinski dan, išla čak do tamo? Pa tamo ljeti nema ništa.

U protekle tri vrele i usporene sedmice, da si svakodnevno uskakala u gumeni brodić radeći na svom tenu i spuštala se do Parlamenta, opet ne bi čula ništa, pa bi te uskoro iznenadilo da je Parlament izglasao novu rezoluciju – kojom možda i ti, ne ostaneš li u svom gumenom brodiću radeći na svom tenu, skupa s njim možeš da letiš van, ili se bar energično prihvatiš vesla i dok te ruke ne izdaju veslaš i veslaš dok ne dovedlaš do... odakle god si došla. Neukölln? Možda da odjebeš i odavde, predložila mi je neki dan sugrađanka nakon što sam joj na ugodnom jugoengleskom objasnila da sam nažalost sjela u omiljeni kvartovski restoran prije nje i da nema pravo da traži da joj ustupim svoje mjesto.

Nacrt takozvane Rezolucije Bundestaga za zaštitu jevrejskih života u Njemačkoj, sada radnog naslova 'Nikad više je sada: Zaštita, očuvanje i jačanje jevrejskog života u Njemačkoj', već od prošle godine izaziva snažne reakcije javnosti, o čemu su izvještavali mnogi njemački mediji. Kao zajednički dokument SPD-a, Zelenih, FDP-a i CDU-a, Rezolucija je trebala biti usvojena već

Demokracija u sumrak – Bundestag
(Foto: Hana Čurak)

9. novembra 2023., a razlozi za njeno prolongirano neusvajanje su mnogi: jedan od najčešće spominjanih je taj da je u sukobu s osnovnim slobodama u Njemačkoj, posebno sa zagaranovanim slobodom govora i misli. Uz to, oštre kritike Rezolucije došle su i od progresivnih jevrejskih glasova u Njemačkoj koji tvrde da se njome štite samo određeni jevrejski životi, i to oni koji su u skladu s proizraelskom politikom njemačke države. Ovog ljeta, razgovor o rezoluciji je ponovno aktuelan: po posljednjim informacijama, usvajanje Rezolucije trebalo bi se desiti na ranu jesen. Posljednji tekst Rezolucije na raspolaganju javnosti i dalje nije finalan, no ona ostaje jednako kontroverzna, posebno u nekoliko tačaka koje se direktno odnose na civilno društvo, kulturu i umjetnost i akademsku zajednicu. Kako potvrđuju novinar RAUL LÖBBERT u Die Zeitu i novinarka PAULINE JÄCKELS u Neues Deutschlandu, nacrt sadrži masivna ograničenja osnovnih prava. Predviđa intervencije na saveznom, državnim i lokalnim razinama, na univerzitetima i u kulturnim institucijama. Iako Rezolucija nije legalno obavezujući dokument, ona ta-

kođer zahtijeva promjene u zakonodavstvu, posebno u kaznenom, prebivališnom, azilskom, državljanskom, visokoškolskom i finansijskom. Na primjer, jedan od prijedloga u Rezoluciji sadrži uključivanje njemačke obavještajne službe u odlučivanje o dodjeli finansijskih sredstava u oblasti kulture, kako bi se utvrdilo da li projekt potpada pod definiciju antisemitizma Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA). Podsjetimo, IHRA definira antisemitizam kao mržnju ka Jevrejima koja se manifestira na različite načine, no specifična je u odnosu na druge definicije, poput, na primjer, one u Jeruzalemskoj deklaraciji, jer ostavlja veliki prostor za slobodnu interpretaciju različitih stavova kao antisemitskih, pa tako i razne oblike kritike izraelske države, što ju je tokom godina učinilo pogodnom za političku zloupotrebu. Tu je zabrinutost i sam njen autor KENNETH STERN artikulirao u medijima poput Guardianu, a recentno i u intervjuu za Berliner Zeitung: 'Definicija je često zloupotrebljavana kao instrument za diskvali-

ficiranje nekoga kao antisemita iz različitih razloga, čak i za kritiku Izraela... postoji niz definicija antisemitizma... ne biste trebali koristiti nijednu od njih za ograničavanje financiranja ili slobode mišljenja', naveo je tom prilikom.

I kritike iz njemačke jevrejske zajednice su brojne: MICHAEL BARENBOIM, violinista u orkestru West-Eastern Divan, koji je osnovao njegov otac DANIEL BARENBOIM skupa s piscem EDWARDOM SAIDOM, gdje zajedno sviraju izraelski, palestinski i arapski muzičari, bio je jedan od prvih koji je proteklog mjeseca javno istupio s kritičkim stavom prema Rezoluciji. U tekstu 'Nije dostojno demokratije', koji je krajem jula objavio Süddeutsche Zeitung, piše da Rezolucija teži 'priznavanju, vidljivosti, očuvanju i zaštiti raznolikosti jevrejskog života' kao izrazu njemačkog državnog interesa, no ističe da nije razumljivo kako su tačno jevrejski životi zaštićeni time što se, na primjer, korištenje određenih izraza da bi se opisali nečovječni zločini izraelske države proziva antisemitizmom. Barenboim također navodi i savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde u vezi s pravnim posljedicama izraelske okupacije palestinskih teritorija od 19. jula ove godine, koje bi, kako piše, po njemačkoj Rezoluciji također *de facto* bilo smatrano antisemitizmom, i to upravo zbog oslanjanja na IHRA-inu definiciju 'koja omogućuje tretiranje svake kritične rasprave o politici izraelske vlade kao antisemitizam'. Nadalje, navodi Barenboim, fokus Rezolucije na izraelsku državu, čiju politiku također kritiziraju mnogi Jevreji, sugerira da se ovdje zapravo ne radi o borbi protiv antisemitizma, već o suzbijanju propalestinskih glasova. 'Nisu svi Jevreji ovdje zaštićeni, nego samo oni koji podržavaju politiku vlade Izraela. To je nedostojno jedne demokratije', piše.

POPUT Barenboima, i drugi kritični glasovi – uključujući pravnike i pravnice na visokim funkcijama koji su već u novembru javno zahtijevali izmjene njenog sadržaja, kao i funkcionere poput bivšeg političara Zelenih JERZYJA MONTAGA – složni su oko četiri posebno problematična aspekta Rezolucije: ona ugrožava demokratiju, ne nudi zaštitu protiv antisemitizma, pravno je nevaljana te neoprezno i nereflektirano barata činjenicama. I neformalne aktivističke grupe kritične prema Rezoluciji dijele takav stav te smatraju da borba protiv antisemitizma zahtijeva jasno definisanu rezoluciju usklađenu s demokratskim načelima, dok trenutni nacrt prijeti stalnim nadzorom, suzbijanjem opozicije i ograničenjem slobode izražavanja. Iako pravno neobavezujući, on može ugroziti temeljna prava, potaknuti cenzuru te prekršiti načelo slobode poučavanja. Upozorenjem da bi represivne mjere predložene Rezolucijom mogle negativno utjecati na Njemačku kao centar kulture, uzrokujući izolaciju i odljev mozgova, aktivisti predlažu jačanje obrazovanja i prevenciju te osuđuju neopravdano povezivanje imigracije s porastom antisemitizma. Naposljetku, složni su da, izjednačavajući kritike izraelske politike s antisemitizmom, Rezolucija može dovesti do neprihvatljivih zamjena uloga žrtve i počinitelja. Smatrajući korištenje IHRA-ine definicije antisemitizma kao obavezujućeg kriterija pri dodjeli javnih potpora nezakonitim, aktivističke grupe posebno upozoravaju na neizvodljivost prijedloga da se javno financirani projekti ocjenjuju u skladu s njome, a angažman obavještajnih službi u ovu svrhu smatraju u najmanju ruku nedemokratskim.

Veslaj! Radi na tenu! Veslaj! Radi nogicama! Radi ručicama! Možda da odjebeš i odavde! ■

Neljudski resursi

Ma koliko priča o onome što umjetna inteligencija radi u umjetnosti mogla biti manje važna od priče o onome što radi okolišu ili ekonomiji, i dalje je vrijedi ispričati. Ako ni zbog čega drugoga, onda zbog toga što njen posljednji boom uvelike počiva na 'kidnapiranju' kreativnih sposobnosti koje smo do jučer smatrali neotuđivo ljudskima

REALNOST je da stvaramo boga', najavio je prije tri godine MO GAWDAT, tadašnji Googleov glavni direktor poslovanja, govoreći o razvoju umjetne inteligencije. Samo godinu kasnije, u novembru 2022., *start up* OpenAI lansirao je ChatGPT i revolucija je mogla početi. Tih su dana mediji, sjetit ćete se, bili opsjednuti brbljavim posjetiteljem iz do jučer daleke budućnosti: postavljali su *chatbotu* pitanja o sudbini čovječanstva, tjeroali ga da priča viceve i – u domaćoj verziji – da se izjasni oko ustaša i partizana. Komentari su se klackali između fascinacije i predapokaliptičnog angsta: znamo li uopće što smo to proizveli? Jesmo li napokon dosegili točku tehnološkog singulariteta, onaj trenutak u kojem se strojevi nepovratno otimaju nadzoru čovjeka? Je li STEPHEN HAWKING bio u pravu kada nas je upozoravao da bi 'potpuni razvoj umjetne inteligencije mogao označiti kraj ljudske vrste'? Ili, ukratko: ako nismo stvorili boga, jesmo li upravo prizvali vraga?

Danas, jedva dvadesetak mjeseci kasnije, taj frontalni sudar s budućnosti izgleda kao stvar davne prošlosti. Umjetna inteligencija povukla se s dramatičnih naslovnica i pretvorila u neprimjetnu scenografiju svakodnevice: više ne prijete smakom svijeta, nego korektno prevodi stručne tekstove, štanca napadno kolorirane ilustracije i piše srednjoškolske zadaće. Problemi koje donosi,

Umjetna inteligencija povukla se s dramatičnih naslovnica i pretvorila u neprimjetnu scenografiju svakodnevice: više ne prijete smakom svijeta, nego korektno prevodi stručne tekstove, štanca napadno kolorirane ilustracije i piše srednjoškolske zadaće

ispostavilo se, tek su nastavak onih odranije poznatih. Internetska publika nakratko je povjerovala da su slike papa FRANJE u modernoj zimskoj jakni i DONALDA TRUMPA koji se opire uhićenju stvarne, ali se ubrzo ispostavilo da su obje generirane u sve popularnijem programu Midjourney. Googleove emisije stakleničkih plinova narasle su kroz posljednjih pet godina za 50 posto: čak i umjetna inteligencija, shvaćamo, uništava prirodni okoliš. Poredak vladara Silicijske doline se preslaguje, novinari javljaju da dominaciju preuzima ekipa pod akronimom GOMA: 'O' i 'A' označavaju nove igrače, *start up* kompanije OpenAI i Anthropic, ali iza 'G' i 'M' nalazimo dobro poznate stare gigante, Google i Microsoft. Naravno da se oko cijele priče vrzma i neizbježni ELON MUSK, paradišući u ime razvoja UI-a koji će biti otvoren i transparentan, ali ipak ne toliko transparentan i otvoren da bismo doznali kodove Muskovih programa. *Fake news*, zagađenje okoliša, oligopol tehnološkog biznisa lišen demokratskog nadzora, defile milijardera, tehnoprofeta i tehnoprofitera: najnovija digitalna revolucija, izgleda, ipak nam nije donijela mnogo toga novoga. Ali možda je baš zato sada pravi čas za nešto trezvenije rekapitulacije razvoja umjetne inteligencije.

One koje će nas, recimo, podsjetiti da smo s njom ionako bili u intenzivnom kontaktu svaki put kada bismo otvorili internetsku tražilicu ili prepustili svoje vrijeme algoritmima na društvenim mrežama. Kao i da se prije ere komercijaliziranog interneta razvijala u ciklusima uspona i padova: periode hajpa i velikog optimizma iz šezdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka neizbježno su slijedila razdoblja stagnacije i obustavljanja investicija, pa stručna literatura odavno barata metaforom smjene 'ljeta' i 'zime' umjetne inteligencije. I da ljeto koje je upravo nastupilo možda jeste najvruće do sada, ali to ne znači da će trajati vječno. Istina, *chatboti* kao ChatGPT i Googleova LaMDA, *text-to-image* programi poput OpenAI-jevog DALL-E-ja i Muskovog Groka, muzički asistenti kao što su Suno i Udio redom su najbolji do sada poznati kandidati za polaganje Turingovog testa, onog poznatog zadatka koji je engleski matematičar ALAN TURING još 1950. postavio pred umjetnu inteligenciju vodeći se jednostavnim premisom: 'prava' UI prolazi onda kada čovjek koji postavlja pitanja ne umije razlikovati odgovore stroja od odgovora ljudskog bića. Zatražite, međutim, od najbližeg *chatbota* da zauzme stav o sasvim jednostavnim moralnim dilemama, iole kontroverznim povijesnim ličnostima ili – zašto ne – ustašama i partizanima, pa

ćete vrlo brzo shvatiti da s druge strane nema čovjeka.

Stav da današnja umjetna inteligencija, ma koliko nas njeni *outputi* fascinirali, ne može ni približno parirati ljudskom umu zaoštrio je među ostalima NOAM CHOMSKY u članku 'Lažno obećanje ChatGPT-ja' koji je početkom prošle godine napisao zajedno s profesorom lingvistike IANOM ROBERTSOM i filozofom JEFFREYEM WATUMULLOM, objavivši ga u New York Timesu. Dok je oduševljenje najpopularnijim među *chatbotima* još bilo na vrhuncima, autorski trojac dosljedno je demistificirao njegove domete. Programi umjetne inteligencije, tumačili su, 'uzimaju goleme količine podataka, traže uzorke u njima i postaju sve vještiji u generiranju statistički vjerojatnih ishoda, stvarajući tekst i razmišljanja koja su naizgled ljudska'. UI dakle manje nalikuje ljudskoj inteligenciji, a više naprednoj – vrlo, vrlo naprednoj – funkciji *autocompletea*: na temelju već postojećih tekstova, slika i muzike koje je 'progutao' statistički pogađa prvo sljedeće slovo, piksel ili ton. Između automatskog prepoznavanja obrazaca i specifično ljudske sposobnosti *objašnjanja* zjapi pritom provalija, podjednako nepremostiva kao ona koja dijeli područje ljudskog morala od 'rezoniranja' *chatbota*: 'Pošto nije sposoban zaključivati na temelju moralnih načela, programeri su grubo ograničili ChatGPT kako ne bi doprinisao kontroverznim – što znači važnim – raspravama. Njegova je kreativnost žrtvovana nekoj vrsti amoralnosti.'

Laička većina nas nema pojma o tome kako točno funkcioniraju uzorci, obrasci i strategije strojnog učenja, a neka svjedočanstva govore da se ni upućenija manjina, oni koji na umjetnoj inteligenciji rade, ne snalazi najbolje

Zato, ako ga priupitate o bilo kojoj kontroverznoj temi, najviše što će vam moći reći jest da je tema kontroverzna. I da ga instrukcije programera koče u daljnjoj raspravi. Chomsky, Roberts i Watumull upravo stoga vuku itekako kontroverznu, ali efektanu paralelu: 'ChatGPT demonstrira nešto nalik na *banalnost zla*: plagira, pokazuje apatiju i izbjegava odgovornost. On poput *super-autocompletea* sažima standardne argumente iz literature, odbija zauzeti stav o bilo čemu, poziva se ne samo na vlastito neznanje, već i na nedostatak inteligencije te na kraju nudi obranu u stilu 'samo sam slijedio naredbe', prebacujući odgovornost na svoje tvorce.' U zbroju, ispada, on je neka čudna kombinacija statističara na steroidima i ADOLFA EICHMANNNA.

ALI prije nego što ga, tako banalnog i banalno zlog, otpišemo iz svake zanimljivije rasprave, hajde da provjerimo jesu li stvari baš toliko jednostavne. Na kraju krajeva, metafore poput *autocompletea* i *banalnosti zla*, ma koliko bile slikovite, tu su da premoste nerazumijevanje: laička većina nas nema pojma o tome kako točno funkcioniraju uzorci, obrasci i strategije strojnog učenja, a neka svjedočanstva govore da se ni upućenija manjina, oni koji na umjetnoj inteligenciji rade, ne snalazi najbolje. Odnosno, riječima ZOUBINA GHAMRAMANIJA, direktora tehnoloških istraživanja u Googleu: 'Mislim da naš jezik nije dovoljno dobar kako bi izrazio ove stvari.' U redu, programeri i *geekovi* možda nisu prvi koje ćemo priupitati što se sve ljudskim jezikom može izraziti: provjerimo zato što bi rekao netko kome je jezik osnovno polje rada. YUK HUI, hongkonški filozof čija su razmišljanja o tehnologiji prilično utjecajna, jednim se dijelom slaže s opisom umjetne inteligencije kao statističke naprave za usporedbu obrazaca u nepreglednim predjelima digitalnih informacija, ali pritom upozorava i da je ta naprava sada već sasvim solidno razvila sposobnosti koje smo donekadno pripisivali isključivo čovjeku, poput refleksivnog mišljenja: bez *feedbacka* i stalnog 'preispitivanja' dotadašnjih *inputa* strojevi ne bi bili sposobni učiti. Huijeva mnogo važnija poanta, međutim, sastoji se u tome da o umjetnoj inteligenciji uopće ne bismo trebali razmišljati kao o pokušaju oponašanja ljudskih sposobnosti. Sasvim suprotno onome što prešutno podrazumijeva Turingov test, suprotno argumentaciji Chomskog i drugova da umjetna inteligencija zaostaje za čovjekom, suprotno pop-kulturnim fan-

tazijama koje smo pokupili iz filmova poput 'Bladerunnera', 'Terminatora' ili 'Her', cilj umjetne inteligencije nije mimička slika čovjeka, više ili manje uspješna, nego obavljanje operacija koje su po definiciji izvan ljudskog dosega. Detronirajući nas s mjesta glavnih organizatora informacija, pritom bitno mijenja našu poziciju. Pitanja o tome kakva nam je sada uloga namijenjena ostaju nažalost zamagljena – Huijevimi riječima – 'tehnološkim optimizmom jednako kao i kulturnim pesimizmom, pri čemu onaj prvi promiče stalno tehnološko ubrzanje, a drugi nam služi kao psihoterapija.' I tehnološki optimizam i kulturni pesimizam pritom su dvije strane istog novčića: 'Obje ove tendencije proizlaze iz antropomorfnog shvaćanja strojeva koje kaže da oni trebaju oponašati ljudska bića.' Tu negdje bi dakle mogao biti izlaz iz začaranog kruga u kojem se vrti većina današnjih razmišljanja o umjetnoj inte-

ligenciji: ona nije ni bog ni vrag, ni bolja ni lošija imitacija čovjeka. Ima vlastitu logiku, a na nama je da osmislimo kako ćemo se s tom logikom nositi, kako komunicirati i što iz nje naučiti.

ZA Huija, fantazija o umjetnoj inteligenciji kao pokušaju da se oponašaju ljudske sposobnosti nigdje nije tako utjecajna kao u umjetnosti, gdje se rasprave vrte oko pitanja mogu li strojevi komponirati poput BACHA i slikati kao PICASSO. Ne misle, ipak, tako svi. BEN DAVIS, stalni suradnik portala ArtNet, autor sjajne knjige 'Devet i pol teza o umjetnosti i klasi', jedan od rijetkih kritičara koji suvremenu umjetnost promatraju u društvenom kontekstu i kroz klasnu optiku – čovjek čije mišljenje, ukratko, vrijedi saslušati – reći će vam zašto pozornost usmjerena na umjetničke in-

terencije umjetne inteligencije može biti problematična: 'Često mislim da je 'sudbina umjetnosti' nešto na što tehnološki divovi žele da se ljudi usredotoče, jer nosi pozitivnije – ili barem dvosmislenije – ishode od učinaka umjetne inteligencije na druge aspekte života (gospodarstvo, okoliš, koncept provjerljive istine).' A kada govorimo o budućnosti i 'sudbini', dodat će Davis, nešto nipošto ne smijemo zaboraviti: 'Futurologija se mahom svodi na to da ljudi govore o onome što korporacije već sada rade.' Svejedno, ma koliko priča o onome što umjetna inteligencija radi u umjetnosti mogla biti manje važna od priče o onome što radi okolišu ili ekonomiji, i dalje je vrijedi ispričati. Ako ni zbog čega drugoga, onda zbog toga što njen posljednji boom uvelike počiva na 'kidnapi-ranju' kreativnih sposobnosti koje smo do jučer smatrali neotuđivo ljudskima. Postoji li pritom razlika između ilustracije koju je

stvorila UI i one koju je naslikao čovjek? Je li umjetna inteligencija samo još jedna alatka ili mijenja sam koncept umjetničkog stvaranja? Po koja radna mjesta dolazi u takozvanoj kreativnoj industriji, tko joj se i kako pokušava oduprijeti? Kome pripadaju autorska prava na pjesmu koju je napisao i izveo kompjuterski program? Je li učenje umjetne inteligencije na beskrajnoj arhivi umjetničkih radova krađa ili kreativni remix? Odgovore na ova i slična pitanja tražit ćemo idućih tjedana na stranicama Novosti, u serijalu tekstova posvećenih umjetnosti i umjetnoj inteligenciji. Ukoliko ste nestrpljivi – naravno – nitko vam ne brani da ih u međuvremenu postavite prvom chatbotu.

(Nastavlja se)

*Tekst je napisan uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije u sklopu Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama. ■

Деликатни секундант

Бора Тодоровић био је глумац којег је сваки носитељ средишње роле волио имати уза се: врхунски умјетник, који се никада није гурао у први план, али уз којег је сваки први план изгледао чаробније и увјерљивије

Задњих десетљећа наш се образовни суштав не хајући заправо старе да, по таленту, и неки једва натуршчици и шмиранти долазе до дипломе и академскога статуса глумца. А истодобно заборављамо неке великане који никад нису дипломирали, а најчешће су били – већ по форци своје даровитости – осовинама продукција у којима су наступали (сјетимо се само Јосипа Генде или Милене Дравић, тих кампанела глумачкога позива у нас).

А имамо ми и глумаца и глумица – и по таленту и по школовању – који можда у животу и нису одиграли главну ролу, али без којих, и без чијих судјеловања у заједничком пројекту и партнерству у дијалогу не би ни било онако и онолико смјерно креираних главних улога. Као што у животу љубомора или завист, па и мржња и охолија често знају бити покретачима да се у нечему да све од себе, тако мотивација на казалишној позорници, филмском сету или при сцени снимања телевизијске серије зна бити и подражај који долази с мање експониране разине или видљивости. Глумци 'из другог плана' најчешће су зачин који призору даје додану врједност, а истуреном колеги лакши окршај с изложеношћу терета одговорности. Глумачки секундант, којег

је сваки носитељ средишње роле волио имати уза се, био је и БОРА ТОДОРОВИЋ: врхунски глумац, који се никада није гурао у први план, али уз којег је сваки први план изгледао чаробније и увјерљивије.

Минула је мимо нас 10. обљетница смрти овога посебног умјетника, а да готово ни оком нисмо трепнули. Навршио се тај јубилеј недавно, 7. српња, на рођендан МИРОСЛАВА КРЛЕЖЕ, јербо се тога врућега днева љета Господњега 2014. у Београду био угасио добри Бора. У Београду је био и рођен, 5. студеног 1929., вршњак ЉУБЕ ТАДИЋА и МИРЕ БАЊАЦ, која је од Боре старија свега један једини дан.

Бора Тодоровић био је брат глумице МИРЕ СТУПИЦЕ, једне од највећих драмских умјетница на широком нам штокавском говорном простору, а и његова дјеца, СРЂАН ТОДОРОВИЋ и ДАНА ТОДОРОВИЋ, настављају дичну фамилијарну професионалну глумачку традицију. Управо је сестра и примијетила његов глумачки дар те му је сугерирала упис на Академију умјесто студија машинства како је планирао. По завршетку војног рока у Скопју, вративши се у родни град у којему је одрастао на Дорћолу и гдје је још у дјетињству добио пришварак 'Чвока' (због чворуге након убода комарца која није нестајала), завршио је студиј глуме и посветио се својем занату.

Иако је Бора своју каријеру започео у Београдском драмском позоришту, са сестром Миром и њезиним супругом редатељем БОЈАНОМ СТУПИЦОМ на неколико је година био преселио у Загреб, гдје је више сезона био чланом ансамбла Хрватскога народнога казалишта (1957. – 1961.). Ту се посебно истакнуо у представама 'Смрт трговачког путника', 'Бејби Дол', 'Звјездани тренуци човјечанства'... Позната су и његова пријатељства с колегама глумцима ШПИРОМ ГУБЕРИНОМ и РЕЉОМ БАШИЋЕМ, а и прва његова супруга, балерина СЊЕЖАНА МАТИЋ, из Загреба је и мајка је споменутог сина Срђана *дето* Жика.

Вративши се у Београд, Бора Тодоровић постаје дијелом трупе славног Атељеа 212, у којем ће провести више од двије деценије. Дуго чекајући своју праву прилику, већа улога помиловала га је кад је ускочио мијењајући обољевога колегу у драми 'Арсеник и старе чипке' ЦОЗЕФ КЕСЕЛРИНГА. Та ће га рола издигнути у виши ранг, па ће га редатељ АЛЕКСАНДАР ЂОРЂЕВИЋ ангажирати и кад од тог наслова буде снимао телевизијску серију...

На филму је Бора био дебитирао играјући у творевини под насловом 'У мрежи' (1956.), гдје га је ангажирао шогор Бојан Ступица, након чега је улиједио низ мање знаних комада све до култне серије 'Дипломци' (1971.) у којој се прославио његов каснији партнер на сету ДАНИЛО БАТА СТОЈКОВИЋ. С њим ће бити и у легендарном филму 'Чувар плаже у зимском периоду' (1976.) ГОРАНА ПАСКАЉЕВИЋА те ће се забиљжити и његов важнији наступ у 'Националној класи' (1979.) ГОРАНА МАРКОВИЋА. У тој јединственој причи главну улогу тумачи непрежаљени ДРАГАН НИКОЛИЋ, којему ће Бора бити сјајним секундантом мало касније, кад БРАНКО БАЛЕТИЋ буде снимао своје хиперпопуларно дјело 'Балкан експрес' (1983.). Бора ће својега Пика, лопузу и преваранта играти и у прилици рада на пројекту 'Балкан експрес 2', кад ће се наставак ове успјешнице прихвати-ти ПРЕДРАГ АНТОНИЈЕВИЋ и Александар

Ђорђевић. У обама филмовима Бора је маестрално одиграо лукавога криминалца, употпуњујући карактер својега лика, али и давши перспективу групним наступима заједно с ВЕЛИМИРОМ БАТОМ ЖИВОЈИНОВИЋЕМ и АЛЕКСАНДРОМ БЕРЧЕКОМ, који је у новом издању мијењао Николића као Попаја.

Горан Паскаљевић позвао ће га и на снимање филма 'Посебан третман' (1980.), као једног од лијечених алкохоличара по оригиналној и фантастичној идеји ДУШАНА КОВАЧЕВИЋА. Марковић ће га опет узети за рад на 'Тајванској канаси' (1985.) и Балетић поновно за 'Увек спремне жене' (1987.), док ће га ЕМИР КУСТУРИЦА ангажирати у два своја каполавога: 'Дом за вешање' (1988.) и 'Андерграунд' (1995.). Двапут је играо и улоге православног попа, испрва у 'Кото тамо пева' (1980.) Душана Ковачевића и СЛОБОДАНА ШИЈАНА те потом у филму 'О покојнику све најлепше' (1984.) ПРЕДРАГА АРАНЂЕЛОВИЋА. Све су то били ликови којима је Бора дао децентну интимност и ненаметљивост.

Ако изузмемо серију 'Врућ ветар' (1980.) Аце Ђорђевића, из које се исте године развио и филм 'Авантуре Боривоја Шурдиловића', а у којој је Бора Тодоровић као Слободан Боб Михајловић био 'фластер' Љубиши Самарцићу који се овдје окрстио као Шурда, прва његова значајнија рола на филмском платну била је она Ђенке у мастерпису 'Маратонци трче почасни круг' (1982.) тандема Ковачевић-Шијан. И док је уз Самарцића у 'Врућем ветру' Бора био његов фалши анђео чувар и манипулант, тер вазда неки добродушни курбинсиновски ситни преварант, у 'Маратонцима' је остварио пуну своју креацију као новотаријама и техничким изазовима окренути окретни Ђенка. А опет, не без интригавања и импицавања, што је на својој кожи највише осјетио 'кум' БОГДАН ДИКЛИЋ као најмлађи од Топаловића... Премда се призори из 'Маратонаца' већ десетљећима препричавају с готово црквеном посвећеношћу као да је ријеч о народном благу из усмене предаје, као једна од најупечатљивијих сцена свакако је она кад га Бата Стојковић, као Лаки Топаловић подмићује да прекине романс између најмлађег му сина и Кристине (ЈЕЛИСАВЕТА СЕКА САБЛИЋ). Извлачећи се из двоструке неугодности – ем га Лаки преплаћује за фотографирање, ем му нуди аванс за раскид синовљеве везе – Бора у манири богомданог тумача изговара текст и гестикулацијама демонстрира своје урођено глумство. Изговарајући реплику 'Ја растурио бракове?', створио је један минијатурни глумачки златник, какав би имао бити мјером и за дипломске испите и за аудиције.

Према крају његовога глумачког пута Душан Ковачевић улогу Луке Лабана у својем филму 'Професионалац' (2003.) повјерио је баш Бори. Бата Стојковић је тај лик дуго играо на казалишним даскама, а по његовом преминућу редатељ и аутор није имао двојбе. У тандему с БРАНИСЛАВОМ ЛЕЧИЋЕМ, Тодоровић је одиграо своју можда и највећу улогу. Па је тако завршна сцена из такођер Ковачевићевог 'Балканског шпијуна' (1984.) добила свој наставак: Бора је ондје Бати био деликатни секундант при најмаестралније изведеном монологу у нашој филмској повијести, оног Илије Чворовића, а овдје је дух Батин вратио дуг Бори, уписавши га као Луку Лабана међу највеће акторе и актере седме умјетности у нас. ■

Антолозијска међуигра с Батом Стојковићем – Бора Тодоровић у 'Балканском шпијуну'

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Sova i mečka

PIŠE Sinan Gudžević

Rahim je pričao kako hutina hukanjem namamljuje malu djecu, i kad koje namami, ugrabi ga i odnese. Pa je poimenice spominjao raznu djecu po Pešteri, koju je hutina namamila i odnijela. I kazivao je da 'hutina najvoli da ukrade jedno bliznače', pa gdje neka kuća ima bliznake, ona namami jedno pa ga odnese. I ne vrati ga nikad

U DJETINJSTVU nisam znao za zavjese na prozorima. Nisam, jer ih nijedna kuća u selu nije imala. Nisu ni trebale. To je u meni ostalo do danas, i danas mislim da su zavjese u selima kakvo je moje rodno nepotrebne. Ali, nema više kuće bez zavjesa. U Švedskoj sam vidio kuće bez zavjesa, pa mi je bilo toplo oko srca.

Moja kuća u Grabu ima zavjese odavno. Do ove godine su to bile najprostije platnene zavjese, kroz koje se nije moglo vidjeti šta se u kući zbiva, ali se vidjelo svjetlo kad je u kući bilo svjetlo. To sam promijenio ove godine, te se više ne vidi kad je u kući svjetlo. Čak se noću ne može vidjeti svjetlo ni kad se stane ispod prozora. Može se vidjeti skroz iskosa, to će biti objašnjeno. Na ovu strogost me je prinudila jedna sova. Kažem jedna, možda ih je bilo više. Kako su mi se sove zamjerile u kući gdje sam cijelo ljeto? Evo kako. Ljeti, sam u kući (jeste film 'Sam u kući') i noću gori svjetlo u sobi gdje radim, i nekoliko puta mi se prošloga ljeta desilo da pred ponoć, prozor zatvoren, ali svjetlo gori, sa bagrema udaljenog desetak metara od prozora, hukne sova. Taj me huk cijeloga protrese, jer je nenavadan, u djetinjstvu je skroz naskroz bio rijedak, petrolejke su gašene rano, tako bi se rano i lijegalo. Ali ima još i ovo, molim lijepo, prošle godine je noću u ovo doba u selo redovno noću dolazila i mečka sa jednim ili dva mečeta, i pustošila pčelinjake mojih rođaka, koji žive u gradu, a pčele su im na selu. Ta mečka je bila velika strepnja za nas četiri stanovnika sela, ponekad bih čuo brundanje o ponoći, pa iako je nisam nikad vidio, mečkine balege oko pčelinjaka svakog jutra nisu mogle biti otvorene još i hukanjem sove po noći. Te sam odlučio da, ako već ne mogu ništa mečki, ove godine pokušam barem onemogućiti sovi da mi u kasne sate huče blizu prozora. U Pazaru sam otišao u prodavnicu zavjesa i na savjet prodavca kupio neprovidne zavjese danske proizvodnje. Zavjese su posve prekrile prozore na sobi, noću se svjetlo može vidjeti samo ako se stane posve koso, jer zidovi nisu baš idealno pravi kao da ih je pravio BRUNELLESCHI, pa zavjesa ne liježe tako da zatvara svaki procmljak svjetla.

Danske zavjese su se pokazale kao sasvim dobra zaštita od sove. Nema je, evo cijeloga ljeta nema sove. A ptica ima svakojakih, i nekih kojih nije bilo dok sam bio dijete. A nema ni mečke niotkuđ. A rodile su kruške i šljive i jabuke, razumijem mečku, otišla je u bolje voćnjake, nije luda da se hrani voćkama koje su sa sušom prerano zrele, kad može onima zrelim na vreme, niže od ovih u Grabu. Lani nije bilo ni trešanja ni jagoda ni borovnica, o kruškama ni zboriti neću.

No ima desetak dana kako mi nedostaje sova. Nedostaje mi, osjećam se prema njoj kriv. Sovu vuče svjetlo, zašto sam joj ga uskratilo? Svakako zato što me njen glas štrecao. Ali, mislim da nije samo zato, nego i zbog nečega drugog. To drugo ne bi bilo nastupilo kao uzrok da nije bilo prvoga, ali uz prvo ono daje mjeri neopozivost. Odmah da kažem, u rašireno vjerovanje kako huk sove donosi smrt u kuću kraj koje sova huče odavno ne vjerujem. Od moga rođaka RAHIMA GUDŽEVIĆA još u djetinjstvu sam čuo da sova voli da huče prema prozoru sobe u kojoj gori *lamba*, to jest petrolejka. I da to sova čini zato što je sovu poslala mečka da huče. Kasnije, kad sam naučio da ponešto

Mlada hutina. Foto: USFWS
Mountain Prairie

i sam zaključujem, zaključio sam da *lamba* najduže gori u sobi s bolesnikom kraj kojega se bdiye. Pa će sova najprije hukati sa drveta najbližeg bolesnikovoj sobi. A često bude da bolesnik umre, pa oni koji su slušali hukanje sove, sovi pripisuju svojstvo da predskazuje smrt. Kad sam kasnije, mnogo kasnije, čitao epigrame iz Palatinske antologije vidio sam da je vjerovanje u sovino predskazivanje smrti jako staro, da je bilo rašireno u staroj Grčkoj. Tako, pjesnik DIONIS SA RODA, u trećem stoljeću prije naše ere, u pjesmi o rano umrlom pjesniku FAI-NOKRITU kaže kako su ga oplakale čak i sove 'koje nikada ne plaču'. A kasniji pjesnik poznat pod imenom NIKARH DRUGI, Rimljanin grčkoga jezika iz prvog stoljeća naše ere, nadograđuje sovino status u nemilosnoj invektivu protiv nekog pjesnika ili pjevača DEMOFILA (*Anth. Pal. XI 186*):

Pjevom sovuljaga noćna najavljuje jade i smrti: Ali Demofilov pjev nosi sovuljagi smrt.

OD Rahima sam u djetinjstvu čuo još nešto, i to je ono drugo, drugi razlog da se klonim sovina huka. Rahim je sovu zvao *hutina*, ne samo Rahim nego cijelo selo, to je bila domaća riječ za tu pticu, *sova* je u djetinjstvu bila strana riječ. Sad je hutina strana, a sova domaća riječ. Dakle, Rahim je pričao kako hutina hukanjem namamljuje malu djecu, i kad koje namami, ugrabi ga i odnese. Pa je poimenice spominjao raznu djecu po Pešteri, koju je hutina namamila i odnijela. I kazivao je Rahim da 'hutina najvoli da ukrade jedno bliznače', pa gdje neka kuća ima bliznake, muške ili ženske svejedno, ona namami jedno pa ga odnese. I ne vrati ga nikad. A onome drugom bliznaku da Bog pomogne, govorio je. A od ugrabljenе djece koja nisu bliznaci poneko bi, ponedgje, rijetko gdje, i ponekad, rijetko

kad, majci vratila mečka. Donijela bi ga noću i ostavila pred pragom kuće. Ali, govorio je, hutina je češća nego mečka, pa je, zato što je mečka rijetka, a hutina česta, rijetko kad kojoj majci vraćeno dijete. Rahim je bio čovjek priče. Čobanin najamnik cijeloga svoga vijeka, za tuđim ovcama idući pričao je čudne i čudesne priče. Najčešće su to bile priče o životinjama, o *prividovima*, o kravama koje hržu kao kobile, o lisici koja legne u zamočenu konoplju, načini se mrtva pa čeka da se na nju baci gavran ili orao, a ona ga lati. Pod Rahimovim pričama o sovi, jedno vrijeme sam vjerovao da je moga brata blizanca odnijela hutina. Rahim je svakako znao da je moj brat bliznak umro, ali je znao i druge koje je pedesetih godina ugrabila morija, pa je moriju pripisao hutinama. Jer, govorio je, djecu krađu samo hutine koje huču. Kad sam saznao da je moj brat bliznak umro od velikog kašlja, vjerovao sam da je kašalj dobio od hutine, jer hutina huče, pa kad hutina hukne, dijete kašlje. A moj veliki kašalj mislio sam da mi je predala neka manja hutina, pa sam pretekao.

Rahim nikad nije kazao da gurbeti krađu djecu, gurbetima su nas plašili drugi. Rahim je krađu djece svaljivao na hutine koje služe mečkama. Sve u svemu, ovoga avgusta sam se, u selu gdje sam uz Rahima barem desetak ljeta išao uzbrdo i nizbrdo, sjetio njegovih pričanja kako hutine idu sa mečkama, tako što mečke hode nogama, a hutine iznad njih *lopataju* krilima. Pa, jer su hutine česte, a mečke rijetke, mora mnogo hutina da ide uz jednu mečku. Te nisam daleko od toga da povjerujem kako ovoga avgusta, ona sova od prošloga ljeta nije ostavila moje prozore zbog danskih zavjesa na njima, nego zato što je otišla sa drugim sovama e da prati svoju mečku. ■

Žena s gumenim rukavicama

(r: Mario Šulina) (2023.)

Areta Ćurković kao Mirna

PIŠE Damir Radić

Mehanički spojevi

Likovi, motivi i teme nijednog trenutka ne profunkcioniraju kao cjelina

HAVC je vrlo kratko vrijeme imao produkcijsku kategoriju mikroproračunskog dugometražnog igranog filma, a u njoj su, ako se ne varam, odobrena i snimljena svega dva ostvarenja. Jedno od njih je 'Žena s gumenim rukavicama' MARIJA ŠULINE, čiji je budžet iznosio stotinjak tisuća eura, što je pet do šest puta manje od tadašnjeg uobičajenog udjela HAVC-a u produkciji cjelovečernjeg igranog filma, ali je desetak puta više od proračuna debitantskog Šulinina igranog dugog metra, nezavisnog ostvarenja 'Adam' iz 2020. Autor je nastavio praksu *one-man showa* iz prvijenca, čak ju je intenzivirao – u novom filmu on je redatelj, producent, direktor fotografije, montažer (slike), montažer i dizajner zvuka, kolorist, autor jedne od pjesama te gitarist benda koji pjesme izvodi. Može se odmah reći da je u tom pokrivanju mnoštva funkcija pretjerao pa je tako zvučna pista tehnički prilično problematična, a ni u montaži (slike) nije se proslavio.

Dok je 'Adam' bio storija o traumatiziranom naslovnom vukovarskom branitelju, 'Žena s gumenim rukavicama' bavi se naslovnom pripadnicom tehničkog osoblja osnovne škole u neimenovanom slavonskom mjestu (u praksi to znači da je čistačica i vrtlarica te da kuha kavu za nastavno osoblje), dobroćudnom Mirnom (ARETA ĆURKOVIĆ) koja se otvorena srca pridruži prosvjetarskom štrajku, da bi naposljetku bila izigrana – dok su nastavnici dobili poviše, tehničko osoblje nije. Na temelju scenarija književnika FRANJE NAGULOVA (napisao je scenarij i za 'Adama') te dramatičara IVORA MARTINIĆA (autor kazališnog predloška i scenarija OGRESTINA 'Plavog cvijeta'), Šulina je film koncipirao kao spoj osobne drame žene zlatnog srca koju mnogi iskorištavaju te društveno-kritičke drame s velikom temom štrajka baziranom na stvarnom, dobro znanom općem štrajku hrvatskih prosvjetara, no ni u jednom segmentu nije polučio dobre rezultate, a još

manje u njihovom podosta mehaničkom spoju. Za razliku od izrazito dominantno amaterskog ansambla 'Adama', glumačku ekipu novog filma većinom čine profesionalci, što rezultira pojedinačno solidnim nastupima (osobito malo znanog IVANA ČAČIĆA u ulozi manipulativnog šefa sindikata iiskusne SANDRE LONČARIĆ kao Mirnine kolegice), međutim utjelovljeni likovi, jednako kao i motivi i teme, nijednog trenutka ne profunkcioniraju kao cjelina. Mirnin privatni život trebaju ilustrirati prizori njezine brige o staroj i teško pokretnoj te reklo bi se osornoj majci, no u njima umjesto snažne naturalističke sugestivnosti dobivamo mlakost garniranu inače solidnom muzičkom temom IGORA ARLOVIĆA (koju Šulina prečesto tijekom filma koristi za građenje atmosfere). Duga dronska, opet glazbom podložena noćna scena osvjetljenog grada, koja je valjda trebala podcrtati Mirninu samoću, a možda i opću suštinsku samoću ljudi, kao da je uvezena iz nekog drugog filma, a posebno bodu oči dramaturški problemi. ANTONIJA MRKONIĆ kao Mirnina mlada kolegica dopadljivim licem i zaraznim osmijehom krađe svaku scenu u kojoj se pojavi, ali što to vrijedi kad je njezin lik neprofiliran, a navještena narativna linija njezina erotskog interesa za domara smjesta biva zaboravljena. Lik pak vozača autobusa koji štrajkače vozi u Zagreb valjda je zamišljen kao ekspresivni epizodist, no u konkretnoj izvedbi amaterskog glumca ZDRAVKA ŠINJORIJA (Adam iz istoimena filma) ispadne tek nasilu ubačen karakter, a što tek reći za jednu od nastavnica koja kao grom iz vedra neba postaje važan 'mikroepizodist'? Usprkos angažmanu uglednog Ivora Martinića, dramaturgija je (p)ostala najslabije mjesto filma, a kako se dramaturgija realizira montažom, onda je jasno da ni dometi Šuline kao montažera nisu preveliki. 'Žena s gumenim rukavicama' Šulinin je napredak u odnosu na prvijenac u smislu profesionalnosti, ali u smislu suštinske kvatitete napretka nema. ■

San Ivanjske noći

(r: Rene Medvešek i Sara Stanić, Teatar Exit)

Radost igre mladih glumaca prelijeva se u slapovima (Foto: Robert Demo)

PIŠE Bojan Munjin

Osmijeh u noći

Predstava koja slavi detonaciju erosa i zaigranosti

IMA jedna stara priča o tužnom kralju koji je, usred krize u njegovoj zemlji i okolici, pozvao na jednoj svečanosti putujuće glumce i rekao im: 'Podari te nam samo jedan osmijeh!' Svima poznati WILLIAM SHAKESPEARE živio je u slično doba, u 16. stoljeću, koje se zbog ratova, gladi i kuge općenito zove 'mračnim' i zato su njegove drame često bile okrutne i pune leševa, na kraju priče pune tame. Ali, vjerojatno baš zato, na rubu tog tragičnog doba, ne izostaju ni njegove komedije koje su u pravilu bile sočne, erotične i prštale su od života. Zato nije nikakvo čudo što danas, kada se posvuda nebo smračilo od svakojakih opasnosti i kada se 'jedan osmijeh' traži kao lijek, na scenu postavlja Shakespeareova vrcava komedija 'San Ivanjske noći', koja može bar za tren biti odgovor na ovo odbojno i grubo doba. Ovaj komad govori o najkraćoj ljetnoj noći i jednoj magičnoj šumi u kojoj se skupljaju vile i vilenjaci, ali i zaljubljeni parovi. Šumski duhovi čarolijama uzimaju stvar u svoje ruke, zaljubljuju se mladići i djevojke ali 'u krivo', ne zna se tko pije a tko plaća i uz čitav niz komičnih peripetija čak se i kraljica zaljubi u jednog magarca... Sama predstava, u koprodukciji zagrebačkog Teatra Exit, Gradskog kazališta Požega i Akademije dramskih umjetnosti u Zagrebu, nastala je tako što su se studenti ADU-a i njihovi mentori, RENE MEDVEŠEK i SARA STANIĆ BLAŽEVIĆ, nekako luckasto sjetili da je 'San Ivanjske noći' bio nekoć ispit ove klase i da bi ga bilo dobro objaviti svijetu. Zato je čitava scena potpuno prazna i ispunjena golom imaginacijom, talentom i humorom mladih glumaca: NIKE BARIŠIĆ, VIDA ĆOSIĆA, FILIPA LUGARIĆA, RUŽICE MAURUS, LARE NEKIĆ i KRISTIJANA PETELINA, koje odreda treba pohvaliti. Oni igraju dvjesto na sat sve uloge kao u stara vremena; i vilenjake i kraljeve i putujuće glumce i zaljubljene parove i magarce ako treba, a čitava ta priča predstavlja jedan neopisivi ljubavni kaos u slavu života. Na sceni se otvoreno izluguje 'ozbiljno kazalište', jednako kao i

populistički primitivizam, heretično se pjeva ognjištarski turbo-folk, jurca se na sve strane, luduje i ljubaka, pati se i smišljaju se bezobrazštine, dok se radost igre mladih glumaca prelijeva u slapovima sa pozornice u gledalište. U doba velike krize dvadesetih i tridesetih godina prošloga vijeka, kada se svjetski rat mogao naslutiti golim okom, postojali su posvuda po Evropi veseli kabarei (u Zagrebu ih je bilo nekoliko), ali ta formula 'što je jutros izašlo u novinama, o tome se navečer pjevalo' bila je stanoviti humor pod vješalima, koji je prije oslikavao agoniju života nego njegov uzlet. Komedija 'San Ivanjske noći' u Teatru Exit najvjerojatnije ne može predstavljati vedru utjehu čitave današnje tužne epohe, ali mali tračak takve alternative može biti činjenica da se usred ove globalne turobne tišine uopće pojavila predstava koja slavi detonaciju erosa i zaigranosti bića, zemaljskih i nebeskih, koji su, da citiramo satirični Feral Tribune, 'Bogu mili a ni vragu nisu mrski'. Publika je bila na nogama još prije nego što je ova predstava završila, a sjaj u očima glumaca oblivenih znojem govorio je otprilike o takvoj vrsti uzbuđenja kao da su ovi mladi ljudi upravo osvojili zlatnu medalju u štafeti četiri puta sto metara. Što će sa ovim talentiranim glumcima biti dalje? Poželimo im sve najbolje i prisjetimo se da je jedna druga generacija mladih glumaca u kazalištu Gavella 2007. godine, u kojoj su bili NATAŠA JANJIĆ, OZREN GRABARIĆ, BOJANA GREGORIĆ VEJZOVIĆ, FRANJO DIJAK i drugi, stasala dobrim dijelom upravo sa jednako fantastičnom predstavom 'San Ivanjske noći'. Osmijeh Ivanjske noći 2024. godine nećemo zaboraviti. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Jpegmafia: *I Lay Down My Life for You*

(Awal)

KONFRONTACIJA je ove sezone itekako u modi u hip-hopu. EMINEM je izdao album na kojem se manje-više neuspješno probao posvađati sa svima mladima od trideset, uglavnom skupljajući simpatije onih koji su bili tinejdžeri kad je izašao 'The Slim Shady LP'. KENDRICK LAMAR je pak zahvaljujući kulminaciji sporogorećeg sukoba s DRAKEOM dva puta došao do vrha Billboardove ljestvice singlova i usput pošteno naćeo

reputaciju možda najveće reperske zvijezde posljednjih petnaestak godina. Slične tendencije prisutne su i u raznim strujama *undergrounda*. Na novom albumu 'I Lay Down My Life for You', reper/producer/trol Jpegmafia, uz desetine drugih meta, gađa i spomenutog Kanadanina, no zapravo najviše plijeni eklektičnim, nevjerovatno kreativnim stilom produkcije koji je jednako, ako ne i provokativniji od samog tekstualnog sadržaja standardno punog popkulturnih refrenci i metakomentara na *online* diskurs. U svijetu ovog albuma biti 'terminalno *online*' OČIGLEDNO NE ZNAČI SAMO skrolati po Twitteru tražeći sukob sa strancima već i neumorno tražiti sastojke naizgled beskrajnog i neograničenog glazbenog kolaža.

Kneecap: *Fine Art*

(Heavenly)

KNEECAP, sjevernoirski rap trio iz Belfasta, njeguje još konkretnije antagonistički pristup. Njihov novi album dolazi nakon nekoliko godina djelovanja i poklapa se s polubiografskim

filmom u kojem glume uz MICHAELA FASSBENDERA i koji figurira kao irski kandidat za Oscara 2025. Otkud takav interes za relativno nepoznati trojac s jednim *mixtapeom* iza sebe? Kneecap su dvojezični i repaju naizmjenično na engleskom i gaelskom. Ta im je posebnost osigurala publicitet i etiketu promotora irskog jezika, a slogani poput 'Get Brits Out' priskrbili su im sukobe s vlastima i omraženost u britanskom tisku. Cijela priča miješanja ponosno ulične glazbe i naglašene političnosti podsjeća na slučaj talijanskih P38 i njihovog *drill* komunizma, samo što su Kneecap globalno nešto toplije dočekani. Unatoč naelektriziranoj društveno političkoj pozadini, 'Fine Art' je zapravo izrazito zabavan party rap album na kojem se isprepliću brojni stilovi otočkog rapa posljednjih dvadesetak godina, podebljani izrazito naglašenim elementima rave kulture. Skitovi između pjesama opisuju noć u *pubu*, pa tako 'Fine Art' pokazuje da je aktivizam možda malo efektivniji kad nije isporučen posve ozbiljno.

Navy Blue: *Memoires in Armour*

(Freedom Sounds)

GLAZBA koju radi SAGE ELSESSER, odnosno NAVY BLUE ne može pak biti udaljenija od konflikta, osim ako ne mislimo na onaj unutrašnji. Navy Blue je u kratkom vremenu postao jedno od zaštitnih lica stila hip-hopa koji se često naziva drumless. U osnovi apstraktniji rođak klasičnog boom bap stila Istočne obale, ovaj podžanr je tijekom druge polovice desetih i ranih nultih postao svojevrsna opozicija popularnim i daleko agresivnijim stilovima poput trapa i drilla. Producenti često puštaju minimalno tretirane semplove soula i jazza da govore za sebe namjerno izbjegavajući očigledne i očekivane dijelove poput bubnjarskih *breakova* u korist *loopanih* orkestralnih klavirskih i sličnih

delikatnih instrumentalnih pozadina. U takvim okolnostima MC je oslobođen čvrsto zadane ritmičke strukture, prepusten vlastitoj imaginaciji i pripovjedačkoj vještini. Koncizni 'Memoires in Armour' izvrstan je primjer koliko taj stil može biti introspektivan, emocionalno ogoljen i otvoren, pogotovo kad u moru melankoličnih autobiografskih fragmenata naletite na stih poput 'Dolar mojeg poreza ubija djecu i njihove majke.'

■ Karlo Rafaneli

Članica organizacijskog tima
Kamičak Etno FestivalaANA ŽANKO Kamičak
je zaživio zahvaljujući
feedbacku zajednice

Kamičak Etno Festival je primjer da iz jednog europskog projekta obnove baštine može izrasti – i, još važnije, vašim se trudom održati – programski život. Što to podrazumijeva u gradu poput Sinja?

Kamičak su osmislile kolegice DRAGANA MODRIĆ i JELENA PAVLINUŠIĆ kao popratni program europskog projekta 'Sinj u sridu', u okviru čije je provedbe, između ostaloga, obnovljena i prekrasna tvrđava Kamičak u centru grada. Program je osmišljen s ciljem povezivanja materijalne kulturne baštine – tvrđava je zaštićeno kulturno dobro – i nematerijalne kulturne baštine – glazbene tradicije iz svih krajeva svijeta. Međutim, od same činjenice da je projekt osmišljen važnija jest činjenica da je jako uspješno zaživio kroz godine. To zasigurno možemo zahvaliti izvanrednom *feedbacku* lokalne zajednice koja je s oduševljenjem prihvatila koncept festivala, što danas podrazumijeva da u kolovozu svi s ogromnim nestrpljenjem očekuju program. Podjednako uzbuđenje vlada i oko glazbenog dijela, kao i oko popratnog, radioničko-sajamskog dijela, koji svake godine okuplja sve više posjetitelja.

Glazbeni dio festivala još je jedan dokaz otvorenosti, ali i umreženosti naše etno i world music scene. Predstavite nam ovogodišnje izvođače.

Kao i svake godine, trudimo se našoj publici osigurati što raznolikiji program, pružiti ljudima priliku da čuju suvremenu interpretaciju tradicijske glazbe iz svih krajeva svijeta. Presretni smo što smo ove godine uspjeli dovesti afričku psihodeličnu senzaciju BCUC, kojima je ovo prvi put da nastupaju u Hrvatskoj. To će doista biti fantastično! Iz Italije nam u goste stiže sjajna ekipa Folkatomik, iz Srbije fantastični trio Too Much of Such, a boje hrvatske world music scene brane Balkalar, Šarijanata i domaće sinjske snage iz Radagasta. Bit će svega, od elektro-jazz varijacija do punka i metala.

Foto: Privatna arhiva

Sinj, Knin, Benkovac – alternativna kultura srećom živi i mimo obalnih središta. Kako vi vidite taj razvoj?

Rekla bih da je na našoj obali došlo do određenog zamora materijala. Turistifikacija je toliko intenzivna da se lokalno stanovništvo sve više otuđuje i traži alternative, a ispostavilo se da su Dalmatinska zagora, šibensko i zadarsko zaleđe odlična destinacija za sve one željne malog drugačijeg štimunga. Benkovačka Vlačternativa je u tom smislu doista respekta vrijedan projekt, u Kninu se događa jako puno toga – pratim, recimo, rad Narodne knjižnice u Kninu i ekipa tamo radi izvanredan posao s brojnim interesantnim gostovanjima, glazbenim nastupima, izložbama. Čini mi se da je najveća prednost naših manjih sredina činjenica da se tu programi i dalje rade prvenstveno zbog lokalne zajednice i želje da se «svojoj» publici pruži prilika da vidi, čuje i doživi nešto novo. Zato je i čitavo iskustvo i za posjetitelje puno autentičnije. Mi imamo ljude koji nam od prve godine dolaze na festival, iz Dugoga Rata, Makarske, Splita i koji uvijek kažu da se kod nas osjećaju kao dio obitelji i koji jedva čekaju pobjeći od sezone i gužve u Zagoru.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Prethodni tjedan napustile su nas dvije glumačke veličine: prvo je u srijedu preminula GENA ROWLANDS, koja nas je zadužila ulogama u filmovima kao što su 'Žena pod utjecajem' (1974.) i 'Premijera' (1977.), da bi potom u nedjelju otišao i ALAIN DELON, jedna od najprepoznatljivijih ikona filma i francuske kulture.

■ L. P.

Velikani filma – Gena Rowlands i Alain Delon
(Foto: Wikipedia)

Sadašnjost i budućnost dokumentaristike

Ovogodišnje izdanje Liburnia Film Festivala donosi čak 26 naslova u natjecateljskom programu i 11 u popratnom, a organizatori ističu da su posebnu pažnju pridali uravnoteženoj zastupljenosti mladih autora i doajena hrvatskog dokumentarnog filma

NA nekoliko lokacija u Opatiji će se od 27. do 31. kolovoza održati 22. izdanje Liburnia Film Festivala, najstarijeg hrvatskog festivala dokumentarnog filma. Kroz pet festivalskih dana i (noći) publika će moći pogledati 37 dokumentarnih filmova – njih 26 u konkurenciji za osam nagrada te 11 u popratnom programu Regionale, filmovima Restartove škole dokumentarnog filma te posebnim projekcijama. Tu su i edukativni programi koji djecu uvode u svijet filma, amaterima omogućuju da naprave prvi film, a profesionalcima da do kraja izbruse svoja ostvarenja. Uz to će svi zainteresirani moći sudjelovati u razgovorima s autorima filmova, tribini o militantnom kinu i montažerskom *case studyju* filma 'El Shatt – nacrt za utopiju' ili zaplesati uz nekog od pet DJ-a u Lounge baru Monokini. Festival završava 31. kolovoza koncertom srpskog trojca Igralom iz Niša.

O tome koji će filmovi biti prikazani na festivalu razgovaramo s programskim direktorom OLIVEROM SERTIĆEM. Prije svega kakva je bila ponuda i koliko je teško ili lako bilo pronaći filmove.

Ovogodišnja selekcija bila je nešto komplikiranija nego dosad zbog velikog broja dobrih filmova. Pogledali smo više od 80 filmova, pa smo nažalost neke dobre i solidne naslove morali izostaviti, ali vjerujem da će svi oni pronaći prostor na velikom platnu. Uz nekoliko filmova o kojima se već pisalo i koji su na ranijim festivalima dobivali i nagrade, ove godine dao sam blagu prednost autorima i autoricama koji su napravili sjajne 'male' filmove i pred kojima je dokumentaristička budućnost. Uz radove doku-veterana, u konkurenciji je dosta kratkih formi nastalih na radionicama i u sklopu različitih edukacijskih programa, a nama kao festivalu je izuzetno važno da mladi dijele platno s doajenima dokumentarizma. Zato je u konkurenciji nešto veći broj filmova nego inače – ukupno njih 26, trajanja od pet do 95 minuta – kaže Sertić i ističe kako je mnogo snažnih intimističkih filmova.

Neki su autori zaista hrabro prodrli u vlastitu nutrinu i ogolili se pred, najčešće, vlastitom kamerom. Dosad nismo imali toliki broj filmova koji se bave vlastitim traumama, obiteljskim problemima i propitivanjima sebe kroz medij filma. Jedan dio programa je čvrsto socijalan i u dobroj mjeri se bavi gubitkom: posla, stečenih prava. Ja bih to nazvao nekom vrstom socijalne nostalgije, ali s jakom političkom notom – rekao je Sertić.

Budući da je rodna politika zadnjih godina jedno od važnijih područja sukoba u hrvatskom društvu, pitamo koliko je ta tema prisutna u programu LFF-a.

Rodna politika je izuzetno važna i moramo govoriti o njoj u javnosti, ali ovdje govorimo o filmu. I kad glavni protagonisti pripadaju LGBTIQ+ zajednici, to su ljudi od krvi i mesa s emocijama, strahovima, nadanjima i izazovima s kojima empatiziramo. Kroz tu prizmu ih trebamo gledati. Dakle, ne samo kao *queer*, već kao dio jedne zajednice. Na ovaj ili onaj način, svi smo mi *queer*. Sertić je vrlo zadovoljan velikim brojem novih mladih autorskih imena u dokumentaristici.

Ima ih više nego ikad. Dobili smo sjajne filmove iz produkcije Kinokluba Zagreb, Kino

kluba Split, Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu i splitskog UMAS-a. Neki filmovi nastali su i na Novoj školi dokumentarnog filma koju vodi riječki Filmaktiv. Neki prošlogodišnji 'radioničari' upisali su akademiju, a neki svršeni studenti napravili su prve profesionalne filmove. Jako sam uzbuđen što ćemo ih moći vidjeti na velikom platnu Ljetne pozornice. Ukupno pola konkurencije pripada autorima i autoricama koji su na LFF-u prvi put – ističe Sertić i dodaje da je među mladim autorima/cama i sedmero s Kvarnera i Istre.

Izražava nadu da će što više dokumentaraca vidjeti veći broj ljudi u kinima, ali i da će ih

Nova izvršna direktorica
LFF-a Karolina Hrga
(Foto: Subversive Festival)

Programski direktor
LFF-a Oliver Sertić (Foto:
Liburnia Film Festival)

otkupiti televizije.

Dio pobjedničkih filmova i mi ćemo završiti u sklopu programa 'Liburnia uplovljava', koji radimo već desetak godina – ističe.

A Liburnia cijelo ljeto uplovljava na neobične lokacije po Rijeci i šire. Tako je u dvorištu ispred pododbora Prosvjete u Gomirju 25. srpnja uvečer bio prikazan dokumentarac 'Da je meni ono što mi nije' VIŠNJE SKORIN, a dva zadnja kolovoska dana u Iki i Malom Lošinju bit će prikazan lanjski laureat publike 'El-Shatt – nacrt za utopiju' IVANA RAMLJAKA.

Kad bismo iz repertoara trebali izdvojiti neke od naslova, to bi svakako bila hrvatska premijera srpsko-hrvatsko-poljske koprodukcije 'Neptunova nevera' KATARINE STANKOVIĆ, o živopisnim likovima otoka Visa te dirljiva obiteljska priča 'Naša djeca' SILVESTRA KOLBASA, koja je na nedavno završenom 71. Pulskom filmskom festivalu osvojila Zlatne arene za režiju i montažu. Tu su i nagrađivani filmovi 'Što da se radi' GORANA DEVIĆA, 'Brod' ELVIS LENIĆA, kao i filmovi mladih autora: 'Brdo stvari' i 'Hrvatska kuća' TONIJA JELENIĆA i 'Vapori' LUKE KARLA KAUZLARIĆA.

Razgovarali smo i s izvršnom direktoricom LFF-a KAROLINOM HRGA, koja je funkciju preuzela od dugogodišnje direktorice JELENE ANDROIĆ, a aktivno je uključena i u pripreme za ovogodišnje izdanje. Hrga iza sebe ima dugogodišnje djelovanje u organizacijama civilnog društva u području političke edukacije, neprofitnih medija, feminističkih, kulturno-umjetničkih teorija i praksi, manjinskih prava itd.

Na funkciju dolazim i nakon kraćeg rada u HAVC-u koji mi je približio aktualne poetske i estetske tendencije, ali i probleme uvjeta proizvodnje domaće kinematografije – govori Hrga.

Rad LFF-a već duže pratim jer mi je područje filma, a posebno dokumentaristike, iznimno zanimljivo. Nakon dva desetljeća postojanja LFF je postao pozicioniran i profiliran festival koji iza sebe ima i ozbiljan, stalan tim. Radi se o kolektivnom projektu koji će ovisiti i o brojnim drugim, izvanjskim faktorima, poput financiranja, ali širih sistemskih silnica koji oblikuju estetske i poetske tendencije u polju dokumentaristike.

Hrga podsjeća da je film povijesno imao važnu društvenu ulogu i nerijetko se koristio i kao sredstvo masovne političke agitacije i propagande u lijevim, ali i u desnim političkim projektima.

Zasad još mapiram teren, ali mogu reći da će mi biti važan i rad na daljnjem filmskom opismenjavanju i politizaciji publike kroz manje, paralelne programe udruge Liburnia koji izmještaju film iz festivalskih okvira i potiču kritičke rasprave o brojnim društvenim temama i neuralgijama, poput programa 'Slučajno kino' i 'Liburnia uplovljava', te povezivanje s drugim, ne nužno filmskim organizacijama i programima. U okviru dugoročnijeg plana, treba osmisliti i načine kako osnažiti, povezati i učiniti vidljivijima proizvodnju malih kinematografija, potencijalno kroz zajednički projekt dokumentarista ex-Yu zemalja. U tom smislu, istaknula bih suradnju s Beogradskim festivalom dokumentarnog filma (Beldocs), u okviru koje LFF prikazuje Beldocsov pobjednički film, a pobjednički film s LFF-a odlazi na Beldocs – napominje Hrga.

U domeni organizacije i logistike, najveći izazovi svakog, pa i 22. izdanja LFF-a su financijske naravi.

Financiramo se isključivo iz javnih izvora čije povećanje nije razmjerno pratilo i rast festivala. Unatoč tome, LFF je nastavio rasti, raditi na podizanju kvalitete, širenju paralelnih programa, i to dobrim dijelom i zbog entuzijazma ljudi i šire lokalne zajednice koja prepoznaje važnost projekta. Kontinuirana borba oko budžeta, nemogućnosti da se adekvatno honorira i osigura zapošljavanje ljudi nije borba samo LFF-a nego i brojnih drugih organizacija civilnog društva jer je to šire sistemsko pitanje razvoja kulturnih politika i tretmana radnica i radnika u kulturi. Ipak, Grad Opatija, koji nas je prepoznao kao manifestaciju od značaja, za ovu godinu osigurao nam je značajno veća sredstva. Iako povećanja koja su se dogodila, s obzirom na inflacijske udare, u bitnom nisu mogla osnažiti Festival, ovogodišnji program je bogat i raznovrstan i jako se veselimo ovom izdanju – zaključuje Hrga. ■

TV RAŠETANJE

Odlazak
otpisanog

PIŠE Boris Rašeta

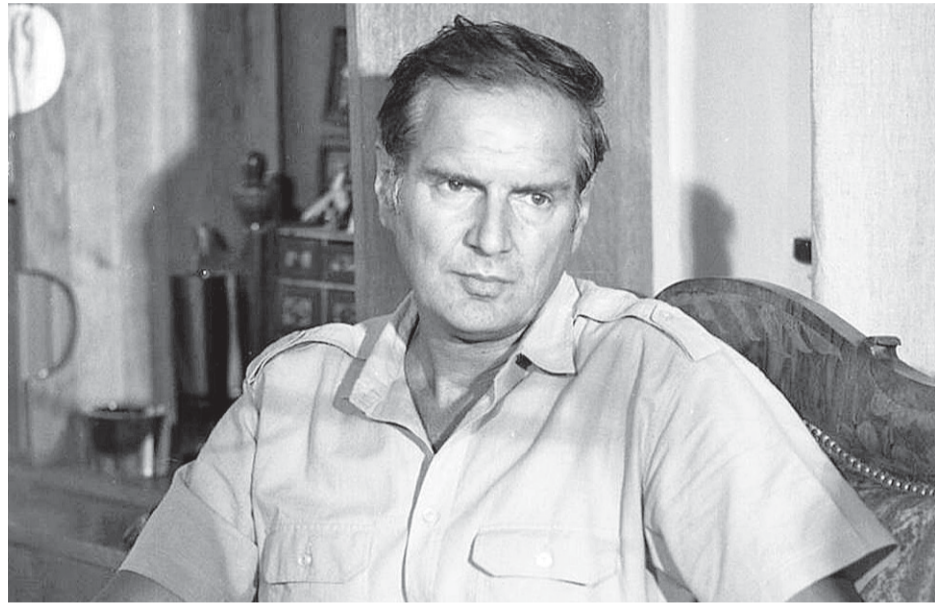
Nisu mu dali ni 'čitanac'. Središnji Dnevnik nacionalne televizije nije registrirao smrt Siniše Pavića, briljantnog scenarista većine najpopularnijih jugoslavenskih serija. Nije pomoglo ni to što je Hrvat rodom iz Sinja ni što je kreirao vojsku likova koji će zauvijek ostati u kolektivnom pamćenju

Dobro jutro Tanjug,
TANJUG TV,
12. kolovoza, 8:00

SRBIJU – a bogami i regiju – tresu 'litijumska groznica' koja ima niz simptoma – ekonomskih, političkih, geopolitičkih, nacionalnih. Kao što znamo, Srbija ima velike rezerve litija te 'nafta 21. stoljeća', metala neophodnog za proizvodnju automobilskih baterija i puno drugih stvari. ALEKSANDAR VUČIĆ uvjeren je da će eksploatacija litija ekonomski dići Srbiju; protivnici misle da će ekološki devastirati zapad zemlje, rijeku Drinu i šire područje oko Jadrana. Litij je golema zagonetka. Bi li uz rudnik litija išla tvornica baterija i automobila? Ako je to samo rudnik, godišnja korist iznosi oko 350 milijuna eura; ljudi više zarade od poljoprivrede. Ako uz rudnik naprave i tvornicu baterija, korist po BDP bit će višestruko veća, a ako ide i tvornica automobila, Srbija bi krenula putem Slovačke, koju su tvornice Kia i Hyundai iz mečiarovske kaljuže digle u stratosferu. Samo rudnik pretvara Srbiju u Kongo sa strujom. Izvrstan voditelj ZORAN OSTOJIĆ – u svakoj sekundi koncentriran i zainteresiran za sudbinu svojih pitanja – pozvao je u goste predstavnike dviju struja, dr. DRAGANA PETROVIĆA, protivnika rudnika, i dr. DEJANA MILETIĆA, zagovornika iskopavanja litija. Priča je višeslojna. Ako politički Zapad želi rudnik u Srbiji – kako ga ne bi uzeli Kinezi ili Rusi – onda neće rušiti Vučića. Ako ga ruše, zašto mu dolaze u posjet? Kako se Srbija geopolitički pozicionira s litijem? Voditelj Ostojić je dobro primijetio kako upozorenja o udaru dolaze iz Rusije ali, dodao je, Rusija je na plinovuodu Južni tok jedino u Srbiji uzela 51 posto vlasništva, u svim drugim državama je imala 49 posto; nije li time zloupotrijebljena srpska ljubav prema Rusiji? Ne žele li Rusi potisnuti Zapad da bi sami ušli na tih 1,2 milijuna tona litija? Nakon ove emisije nismo puno pametniji oko litija – očito mnogi detalji priče nisu jasni – ali smo dobili dovoljno dokaza da treba gledati ovakve emisije i ovakve voditelje: upućene, pripremljene, vjerne logici, elementarnoj i novinarskoj. Emisiju možete pogledati na linku: <https://www.youtube.com/watch?v=D57bN3ii7Go>.

Dnevnik, HRT,
14. kolovoza, 19:00

ŠTETA je što HRT nije nastavio dobru praksu titlovanje sugovornika s Olimpijskih igara, pa ćemo to napraviti mi s 'intervjuom' OLEGA BUTKOVIĆA koji je dao državnoj televiziji nakon što su tri mornara zgnječeni kao muhe u nesreći trajekta Lastovo, dok je četvrti teško ozlijeđen. 'Pratite me već osam i pol godina, moja odgovornost nikad nije bila upitna. Ovo je vrlo ozbiljna situacija u kojoj moramo znati svaki detalj. Tu ima raznih priča, medijskih špekulacija.

Scenarist koji je stvorio Šurdu i Pantica – Siniša Pavić (Foto: Screenshot/RTS)

Pričekajmo da vidimo radi li se o ljudskoj pogrešci ili tehničkom kvaru', rekao je Butković. Titl: 'Nema moje odgovornosti. To nikad nije bilo upitno. Moramo saznati svaki detalj da bismo zaboravili cjelinu – smrt trojice ljudi. Bila to ljudska pogreška ili tehnički kvar, ja nisam kriv ni za jedno ni za drugo; kriv je neki mehaničar ili je zakazao stroj. Pa ne podmazujemo mi sajle.' Oleg ide dalje, novinarka trepće. 'Ponavljam, pričekajmo rezultate istrage. Utvrdit će se što je bio uzrok ovoj teškoj i nezapamćenoj tragediji. Kad istraga utvrdi što se dogodilo, svi odgovorni će biti sankcionirani. To je uvijek tako.' Titl: 'Sačekajmo da se sve zaboravi, a onda ćemo opaliti nekog jadnička. Dotad će se stišati bijes protiv mene i uprave Jadrolinije, pa ćemo već naći nekog Pedra. Ili nećemo. Nove će nesreće potisnuti stare.' Novinarka klima glavom. Izrečeno je tu još masa floskula, novinarka je samo statirala, nije bilo potpitanja, inzistiranja na odgovornosti. Naravno da ministar nije strojovođa, on je čovjek koji jamči funkcioniranje sustava. Ako sustav zakaže, mora otići, da bi nasljednik bio bolji, marljiviji, stroži. Vijest iz 2019: 'Japanski ministar zakasnio tri minute, opozicija traži ostavku.' Kašnjenje od tri minute, ostavka; trojica mrtvih – nikom ništa.

Dnevnik, N1,
15. kolovoza, 18:00

HTIJUĆI snažno nagaziti premijera PLENKOVIĆA i HDZ, SANDRA BENČIĆ si je propucala koljeno. 'Premijer Plenković potiče kulturu upravljanja u kojoj se šuti, u kojoj se o problemima ne govori sve dok se ne dogode tragedije', rekla je Benčić, pa se nadovezala: 'Desetljećima je već poznato da je HDZ prekopirao model partije iz bivše države u pogledu načina kadroviranja. Da biste došli na neku poziciju ne morate se istaknuti znanjem, već biti član stranke. Bitna je iskaznica HDZ-a i ako imaš takav model upravljanja – da ti kao premijer izravno postavljaš predsjednike nekog javnog poduzeća – tada si odgovoran. Jer si ti bio taj koji je tu osobu izabrao', nastavi-

la je Benčić. To je prilično klevetanje bivše Partije. U nju su 1980-ih u razdoblju širenja primali samo dvije vrste ljudi – odlikaše i proletere. Primili su, doduše – budnost je popustila, prevladao je dogmatski drijemež – i 90 tisuća hadezeovaca, budućih. Toliko ih je, naime, prešlo u novu vladajuću stranku. Danas u HDZ primaju... ha, nećemo kvalificirati, treba samo proguglati pojmove 'HDZ' i 'afera' i sve će vam se samo kasti.

Dnevnik, HRT 1,
16. kolovoz, 19:00

NISU mu dali ni 'čitanac'. Središnji Dnevnik nacionalne televizije nije registrirao smrt SINIŠE PAVIĆA, briljantnog scenarista većine najpopularnijih jugoslavenskih TV serija. Nije pomoglo ni to što je Pavić Hrvat rodom iz Sinja, ni što takvih sineasta nemamo na banjanje. Pavić je kreirao vojsku likova koji će zauvijek ostati u kolektivnom pamćenju. U seriji 'Vruć vetar' isklesao je dvojicu paradigmatičkih Jugoslavena, Borivoja Šurđilovića Šurdu, koji se nikako ne može pomiriti s fahidiotizmom – on traga za svojom profesionalnom sretnom zvijezdom, i ne smiruje se, bježeći iz posla u posao, sve do zanimanja iz snova – postaje vrhunski ženski frizer. Drugi lik, možda i bolji, je Slobodan Mihajlović Bob, genijalni BORA TODORVIĆ, koji utjelovljuje šarmera bez pokrića. Bob nikad nema novaca, a živi na visokoj nozi, prezire lokalne malograđane, ali ga nikad nije sram zatražiti pozajmicu. Od onda do danas, Bob ima stotine tisuća replika po svim republikama bivše države – svaka za sebe, izuzev Slovenije, mogla bi biti jedan veliki 'Bob'. Pavić je kreirao i 'Pantica', pučku parodiju južnoslavenskih tajkuna, čije replike napamet znaju milijuni ljudi. Tu je i 'Pozorište u kući', pa legendarni 'Bolji život', film 'Otpisani' i još masa toga, ali nedovoljno za minutu u središnjem Dnevniku HRT-a, kuku, lele... ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ